

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2461
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1432

TÜRKÇE CÜMLE BİLGİSİ-I

Yazar

Yrd.Doç.Dr. Enfel DOĞAN (Ünite 1-7)

Editörler

Prof.Dr. Mustafa ÖZKAN
Yrd.Doç.Dr. Hülya PİLANCI

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2012 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Prof.Dr. Levend Kılıç

Genel Koordinatör Yardımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Öğretim Tasarımcısı

Doç.Dr. Cemil Ulukan

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tüfrik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Şennur Arslan

Kitap Koordinasyon Birimi

Yrd.Doç.Dr. Feyyaz Bodur

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tüfrik Fikret Uçar

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Türkçe Cümle Bilgisi-I

ISBN
978-975-06-1130-8

1. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 36.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Mayıs 2012

İçindekiler

Önsöz vii

Türkçe Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri.....	2
KELİME GRUPLARI	3
İYELİK GRUBU VE İSİM TAMLAMASI.....	6
İyelik Grubu ve İsim Tamlamasının Yapısı.....	6
İSİM TAMLAMALARININ TÜRLERİ.....	10
Belirtili İsim Tamlaması	11
Belirtisiz İsim Tamlaması	16
Eksiz (Takısız) Tamlama.....	19
İSİM TAMLAMASININ İŞLEVLERİ.....	20
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından İsim Tamlamaları ...	20
Cümlede Kullanılışları Bakımından İsim Tamlamaları.....	22
İsim Tamlamasının Özne Olarak Görev Yapması	22
İsim Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması	23
İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması.....	23
İsim Tamlamasının Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması	24
İsim Tamlamasının Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	24
Özet	26
Kendimizi Sınayalım	27
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	28
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	28
Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar.....	29

1. ÜNİTE

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri	30
SIFAT TAMLAMASI	31
SIFAT TAMLAMASININ YAPISI	31
SIFAT TAMLAMASININ İŞLEVLERİ	36
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sıfat Tamlamaları ...	36
Cümlede Kullanılışları Bakımından Sıfat Tamlamaları.....	37
Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Görev Yapması	37
Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması.....	38
Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	39
Sıfat Tamlamasının Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması	39
Sıfat Tamlamasının Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	40
Özet	41
Kendimizi Sınayalım	42
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	43
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	43
Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar.....	44

2. ÜNİTE

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri.....	46
TEKRAR GRUBU (İKİLEMELER).....	47
TEKRAR GRUBUNUN YAPISI	47
Aynı Kelimenin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grupları (Aynen Tekrarlar)	49
Eş veya Yakın Anımlı Kelimelerin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grupları ...	50
Zıt Anımlı Kelimelerin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grupları	50
Pekiştirmeli Tekrar Grupları	51

3. ÜNİTE

Hâl Ekli İsimlerle Kurulmuş Tekrar Grupları	52
TEKRAR GRUPLARININ İŞLEVLERİ.....	53
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Tekrar Grupları	54
Cümlede Kullanılışları Bakımından Tekrar Grupları.....	55
Tekrar Grubunun Özne Olarak Görev Yapması.....	55
Tekrar Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması	55
Tekrar Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması.....	55
Tekrar Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması	55
Tekrar Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	56
SAYI GRUBU	57
SAYI GRUBUNUN YAPISI	57
SAYI GRUBUNUN İŞLEVLERİ.....	58
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sayı Grupları	58
Cümlede Kullanılışları Bakımından Sayı Grupları.....	59
Sayı Grubunun Özne Olarak Görev Yapması.....	59
Sayı Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	59
Sayı Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması	59
Sayı Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	59
Özet.....	60
Kendimizi Sınayalım.....	61
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	62
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	62
Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar.....	63

4. ÜNİTE

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri.....	64
BİRLEŞİK İSİM GRUBU	65
BİRLEŞİK İSİM GRUBUNUN YAPISI	65
BİRLEŞİK İSİM GRUBUNUN İŞLEVLERİ	66
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Birleşik İsim Grupları	66
Cümlede Kullanılışları Bakımından Birleşik İsim Grupları	67
Birleşik İsim Grubunun Özne Olarak Görev Yapması	67
Birleşik İsim Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması	67
Birleşik İsim Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	67
Birleşik İsim Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	68
UNVAN GRUBU	68
UNVAN GRUBUNUN YAPISI	69
UNVAN GRUBUNUN İŞLEVLERİ	69
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Unvan Grupları	69
Cümlede Kullanılışları Bakımından Unvan Grupları	70
Unvan Grubunun Özne Olarak Görev Yapması	70
Unvan Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması	70
Unvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	70
Unvan Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	70
Özet.....	72
Kendimizi Sınayalım.....	73
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	74
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	74
Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar.....	75

5. ÜNİTE

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri.....	76
ÜNLEM GRUBU	77
ÜNLEM GRUBUNUN YAPISI	78

ÜNLEM GRUBUNUN İŞLEVLERİ	79
EDAT GRUBU	79
EDAT GRUBUNUN YAPISI	80
EDAT GRUBUNUN İŞLEVLERİ	81
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Edat Grupları.....	81
Cümlede Kullanılışları Bakımından Edat Grupları	82
Edat Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması	82
Edat Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması	82
Edat Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	82
BAĞLAMA GRUBU	83
BAĞLAMA GRUBUNUN YAPISI	85
BAĞLAMA GRUBUNUN İŞLEVLERİ	86
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Bağlama Grupları	86
Cümlede Kullanılışları Bakımından Bağlama Grupları	87
Bağlama Grubunun Özne Olarak Görev Yapması	87
Bağlama Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması.....	87
Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması.....	88
Bağlama Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması	88
Bağlama Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	88
Özet	90
Kendimizi Sınayalım	91
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	92
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	92
Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar.....	93

6. ÜNİTE

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri.....	94
İSİM-FİİL GRUBU	95
İSİM-FİİL GRUBUNUN YAPISI	96
İSİM-FİİL GRUBUNUN İŞLEVLERİ	97
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından İsim-Fiil Grupları ..	97
Cümlede Kullanılışları Bakımından İsim-Fiil Grupları	98
İsim-Fiil Grubunun Özne Olarak Görev Yapması	98
İsim-Fiil Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması	98
İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması	99
İsim-Fiil Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması	99
İsim-Fiil Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması.....	99
SIFAT-FİİL GRUBU	100
SIFAT-FİİL GRUBUNUN YAPISI	101
SIFAT-FİİL GRUBUNUN İŞLEVLERİ	102
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sıfat-Fiil Grupları ..	102
Cümlede Kullanılışları Bakımından Sıfat-Fiil Grupları	103
Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olarak Görev Yapması	103
Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması.....	103
Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması.....	103
Sıfat-Fiil Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması	104
ZARF-FİİL GRUBU	104
ZARF-FİİL GRUBUNUN YAPISI	105
ZARF-FİİL GRUBUNUN İŞLEVLERİ	107
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Zarf-Fiil Grupları ...	107
Cümlede Kullanılışları Bakımından Zarf-Fiil Grupları	107
Zarf-Fiil Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması	107
Özet	109

Kendimizi Sınavalım	111
Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı	112
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	112
Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar.....	113

7. ÜNİTE

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış

Biçimleri	114
BİRLEŞİK FİLLER (BİRLEŞİK FİİL GRUBU)	115
BİRLEŞİK FİLLERİN YAPISI	116
İsim + Yardımcı Fiil Kalıbında Kurulan Birleşik Fiiller.....	116
Fiil + Zarf-Fiil Eki + Tasvir Fiili (Yardımcı Fiil) Kalıbında Kurulan Birleşik Fiiller.....	119
BİRLEŞİK FİLLERİN İŞLEVLERİ.....	121
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Birleşik Fiiller	121
Cümlede Kullanılışları Bakımından Birleşik Fiiller.....	122
Birleşik Fiilin Yüklem Olarak Görev Yapması.....	122
KISALTMA GRUPLARI.....	122
KISALTMA GRUPLARININ YAPISI	123
İsnat Grubu.....	123
Bulunma Grubu.....	124
Yaklaşma Grubu	125
Uzaklaşma Grubu.....	126
Yükleme Grubu.....	127
Vasıta Grubu.....	127
İlgi Grubu	128
Eşitlik Grubu.....	128
KISALTMA GRUPLARININ İŞLEVLERİ.....	129
Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Kısaltma Grupları...	129
Cümlede Kullanılışları Bakımından Kısaltma Grupları	131
Kısaltma Gruplarının Özne Olarak Görev Yapması	131
Kısaltma Gruplarının Nesne Olarak Görev Yapması.....	131
Kısaltma Gruplarının Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması.....	131
Kısaltma Gruplarının Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması.....	132
Özet.....	133
Kendimizi Sınavalım.....	135
Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı	136
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	136
Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar.....	137

Önsöz

Sevgili Arkadaşlar,

İnsanlar iletişim kurmak, isteklerini, düşüncelerini, acılarını, sevinçlerini birbirlerine ifade etmek zorundadırlar. Bu da sözle veya yazıyla mümkün olur.

Dilde bazen nesnelerin, durumların ve hareketlerin nicelikleri ve nitelikleri hakkında bilgi vermek için kelimeler tek başına yeterli gelmeyebilir. Böyle durumlarda birden fazla kelime bir araya gelir, bir grup oluşturur ve o anlatılmayan olayı, hareketi veya nesneyi ifade eder. Anlatımı kolaylaştıran, netleştiren, zenginleştiren bu yeni yapıya kelime grubu adı verilir.

Kelime grupları, bünyesinde birden fazla kelime bulunduran, yapı ve anlam bakımından bir bütünlük gösteren, cümlede de bir bütün olarak kullanılan ve herhangi bir yargı bildirmeyen dil birlikleridir. Bu birlikler tek bir nesneyi, tek bir kavramı veya tek bir hareketi karşılamak üzere yan yana gelirler. Grubu oluşturan kelimeler arka arkaya gelirken belli bir düzen ve kurallar çerçevesinde dizilirler.

Bu kitabımız sizlere, Türkçedeki kelime gruplarının yapısı ve kullanılış biçimleri konusunda bilgiler vermek üzere hazırlanmıştır. Bu çerçevede inceleyeceğimiz konular; iyelik grubu, isim tamlaması, sıfat tamlaması, tekrar grubu, sayı grubu, birleşik isim grubu, unvan grubu, ünlem grubu, edat grubu, bağlama grubu, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, birleşik fiiller ve kısaltma gruplarıdır.

Kelime grupları, söz diziminin temel konusu olan “cümle”yi oluşturan yapılarıdır. Bu nedenle, kelime grupları konusu, söz dizimi incelemelerinin de temelini oluşturmaktadır. Bu derse çalışırken edineceğiniz bilgilerden, Türkçe Cümle Bilgisi dersinde de yararlanacağınızı unutmayınız.

Bu kitabı sizlerle paylaşırken başarıyı da paylaşmayı diliyoruz.

Editörler

Prof.Dr. Mustafa ÖZKAN

Yrd.Doç.Dr. Hülya PİLANCI

TÜRKÇE CÜMLE BİLGİSİ-I

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Söz dizimini oluşturan kelime gruplarını ayırt edebilecek,
- İyelik grubunun ve isim tamlamasının yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- İsim tamlamasının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Söz dizimi
- Kelime grubu
- İyelik grubu
- İsim tamlaması
- İlgî hâli eki
- İyelik eki

İçerik Haritası

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri:

- **İyelik Grubu**
- **İsim Tamlaması**

KELİME GRUPLARI

Söz dizimini oluşturan kelime gruplarını kavramak

İnsanoğlu, düşünme ve akıl etme duyularına sahip olması yönüyle diğer varlıklara üstünlük sağlar. Onun bu üstünlüğünün dışa yansıyan en mükemmel şekli ise konuşmadır. Gerçi diğer canlılar da değişik yollarla birbirleriyle iletişim kurabilmektedir; fakat canlılar arasında en mükemmel anlaşmayı ancak insanlar yapabilmektedir.

İnsanlar birbirleriyle iletişim kurmak için isteklerini, düşüncelerini, acılarını, sevinçlerini vb. ifade etmek zorundadırlar. İşte bu ifade ediş *anlatım* adı verilir. Anlatım sözle veya yazıyla yapılabilir. Bunun yanında beden dili dediğimiz davranışlar da bir anlatım biçimidir.

Sözlü yahut yazılı, sağlıklı ve verimli bir anlatımın yapılabilmesi, düşüncelerin ifade edilebilmesi için *dil* denen aracın kullanılması gereklidir. İnsanlar, yüzyıllar içinde düşüncelerini belirli kalıplarla ifade etmeye başlamışlar ve cümleler kurma yoluyla anlaşagelmişlerdir.

Söz dizimi, sağlıklı ve düzgün bir cümle kurmanın yollarını araştıran ve bunun kurallarını ortaya koyan bir dil bilgisi alanıdır. Kelime grupları ise söz diziminin temel konusu olan “cümle”yi oluşturan yapılarıdır. Bu sebeple kelime grupları konusu söz dizimi incelemelerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Dilde bazen nesnelere, durumların ve hareketlerin nicelikleri ve nitelikleri hakkında bilgi vermek için kelimeler tek başına yeterli gelmeyebilir. Böyle durumlarda birden fazla kelime bir araya gelir, bir grup oluşturur ve anlatılamayan o olayı, hareketi veya nesneyi ifade eder. İfadeyi kolaylaştıran, netleştiren, zenginleştiren bu yeni yapıya **kelime grubu** denir.

Sözcük öbeği, *söz öbeği* veya tek başına *öbek* terimiyle de karşılanan *kelime grupları*; bünyesinde birden fazla kelime bulduran, yapı ve anlam bakımından bir bütünlük gösteren, cümlede de bir bütün olarak kullanılan ve herhangi bir yarı bildirmeyen dil birlikleridir. Bu birlikler; tek bir nesneyi, tek bir kavramı veya tek bir hareketi karşılamak üzere yan yana gelir; dolayısıyla cümlede veya başka bir kelime grubunun içinde tek bir kelime gibi işlev görür.

Kelime gruplarında grubu oluşturan kelimeler, belli bir düzen ve kural çerçevesinde arka arkaya gelir. Türkçede kelimelerin dizilişindeki sırayı belirleyen te-

Söz dizimi: Doğru bir cümle kurmanın yollarını araştıran ve bunun kurallarını ortaya koyan bir dil bilgisi alanıdır.

Kelime grubu: Nesnelere, durumların ve hareketlerin nicelikleri ve nitelikleri hakkında bilgi vermek için kelimelerin tek başına yeterli gelmediği durumlarda anlatılamayan olayı, hareketi veya nesneyi ifade etmeyi kolaylaştırmak, netleştirmek, zenginleştirmek üzere birden fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu yeni yapıya kelime grubu denir.

mel kural yardımcı ögelerin (belirten) önce, temel ögelerin (belirtilen) ise sonra gelmesidir. Kelime gruplarında da genellikle Türkçenin bu kuralı geçerlidir:

Yağız atlar kişnedi, *meşin kırbaç* şakladı.

Y.Ö. T. Ö. Y.Ö. T.Ö. (Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Bu örnekte iki ayrı sıfat tamlaması vardır. “Yağız atlar” sıfat tamlamasında *atlar* kelimesi temel öge iken *yağız* kelimesi onu niteleyen bir yardımcı ögedir. “Meşin kırbaç” sıfat tamlamasında ise *kırbaç* kelimesi temel öge, *meşin* kelimesi ise yardımcı ögedir. Biraz önce belirtildiği gibi temel ögeler yardımcı ögelerden sonra gelmiştir.

Paris, *Meral’in rüyası*, *Feriba’nın saçlarında* başlıyordu.

Y.Ö. T.Ö. Y.Ö. T.Ö. (Peyami Safa, *Yalnızız*)

Yukarıdaki cümlede iki ayrı isim tamlaması vardır. “Meral’in rüyası” isim tamlamasında yardımcı öge olan *Meral* tamlayandır, temel öge olan *rüya* tamlanan. “Feriba’nın saçları” isim tamlamasında ise *Feriba* yardımcı öge, *saçlar* ise temel ögedir. Her iki tamlamada da temel öge yardımcı ögeden sonra gelmiştir.

Birtakım kelime gruplarında ise yardımcı öge - temel öge ayrımı yapamayız (*tekrar grubu*, *bağlama grubu*, *birleşik isim grubu* gibi). Bu gruplarda her iki öge de eşit görevdedir: *Leylâ ile Mecnûn* (bağlama grubu), *ağır ağır* (tekrar grubu), *Faruk Kadri Timurtaş* (birleşik isim grubu) gibi. Bu kelime gruplarında grubun her ögesi temeldir.

Ünlem grubunda ve birleşik fiillerde ise temel öge, yardımcı ögeden öncedir:

Ey Türk gençliği! (ünlem grubu) / *teşekkür et-* (birleşik fiil)

T.Ö. Y.Ö. T.Ö. Y.Ö.

Görüldüğü üzere ünlem grubunun “ünlem” ögesi ile birleşik fiilin isim ögesi, o grubun temel ögesidir ve yardımcı ögeden önce gelmişlerdir.

Kelime gruplarının özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Kelime grupları; ihtiyaç anında tek kelime ile anlatılamayan olay, hareket ve varlıkları ifade etmek için kullanılır: *kapı kolu*, *televizyon sehpası*, *kafa yormak*, *teşekkür etmek*.
2. Kelime grupları nesnelere, hareketlerin ve durumların niteliklerini, anlamlarını belirtir; onları ayrıntılı olarak ifade eder, genişletir ve pekiştirir. Bu sebeple kelime gruplarına *belirtme grubu* da denebilir: *elmanın iyisi*, *ayvanın irisi*, *o ev*, *hangi çağ*, *beş kardeş*.
3. Kelime grupları, anlam ve yapı bakımından bütünlük gösterdiği için cümle içinde tek bir kelime gibi işleme tabi tutulur. Çekim eki, grubun en sonundaki kelimeye getirilir:
“*Karanlık, harap ve dar bir sokağa* saptılar. (Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)” cümlesinde *karanlık, harap ve dar bir sokak* kelime grubu bir sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamaya getirilen *-a* yaklaşma hâli eki bütün gruba aittir. Cümlelerin ögelerini belirlerken de bu kelime grubunu bir bütün olarak ele alırız.
4. Kelime grupları bir yargı bildirmez. Bu özelliğiyle de cümleden farklıdır, yani kelime grupları yargı bildirmedikleri için *yan cümle* veya *cümlemsi* olarak da değerlendirilemez.

5. Kelime grupları aynı zamanda başka bir kelime grubunun ögesi olarak da görev yapabilir (sıfat tamlamasının isim tamlamasında tamlayan unsuru olması veya isnat grubunun sıfat tamlamasında sıfat unsuru olması gibi):

Görünce *bir köylünün kıvrılmayan belini...*

tamlayan	tamlanan	(Faruk Nafiz Çamlıbel, <i>Han Duvarları</i>)
sıfat taml.	sıfat taml.	

Yukarıdaki örnekte “bir köylünün kıvrılmayan beli” bir isim tamlamasıdır. Bu isim tamlamasının *tamlayan* ve *tamlanan* iki ayrı sıfat tamlamasıdır.

6. Kelime gruplarını oluşturan ögeler, şiir dilinde veya konuşma dilinde yer değiştirebilir. Ancak bu yer değiştirme durumlarında grubun cümledeki işlevinde ve anlamında bir eksilme ve değişme olmaz:

İnsana sadâkat yakışır görse de ikrâh
Yardımcısıdır *doğruların* Hazret-i Allâh

(Ziya Paşa)

ikrâh: Baskı, zorlama.

beytinde “doğruların yardımcısı” isim tamlamasının tamlayan ve tamlananı yer değiştirmiş; ancak anlam bakımından bir noksanlık ortaya çıkmamıştır.

Yanan gönüllere *ilhâmı* bir gelir *aşkın*.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

cümlesinde de benzer bir durum söz konusudur (*aşkın ilhâmı*).

7. Kelime grupları cümle içinde ya tek bir öge (özne, nesne, zarf tümleci, yer tamlayıcısı, yüklem gibi) ya da cümlelerin bir ögesinin niteleyicisi, belirleyicisi olur:

Besim'in fikirlerini bilirdi.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Son gülün karşısında son bülbül ah ederken
Sırma saçlım bu sabah bahçeme geldi erken

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Birinci cümlede “Besim'in fikirleri” bir isim tamlamasıdır ve cümlede nesne görevinde kullanılmıştır.

İkinci cümlede “son gülün karşısı” kelime grubu bir isim tamlamasıdır. Bu isim tamlaması, cümledeki zarf-fiil grubunun yer tamlayıcısı iken ana cümlelerin zarf tümleci ögesinin bir parçasıdır. “Son bülbül” kelime grubu bir sıfat tamlamasıdır. Bu tamlama, zarf-fiil grubunun öznesi olarak görev yaparken cümlelerin zarf tümleci ögesinin bir bölümüdür. Cümledeki kelime gruplarından “sırma saçlım”, tamlayanı düşmüş bir iyelik grubu olup cümlelerin öznesidir. “Bu sabah” sıfat tamlaması cümlelerin zarf tümlecidir. “Bahçeme” kelimesi ise tamlayanı düşmüş bir iyelik grubu olarak cümlelerin yer tamlayıcısıdır.

İYELİK GRUBU VE İSİM TAMLAMASI

İyelik grubunun ve isim tamlamasının yapı özelliklerini açıklamak

İyelik Grubu ve İsim Tamlamasının Yapısı

İsim tamlaması: İsim soyundan iki veya daha çok kelimenin bir nesne, olay veya hareketin başka bir nesne veya şahsa ait olduğunu bildirmek üzere sistemli bir şekilde bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

İsim soyundan iki veya daha çok kelimenin bir nesne, olay veya hareketin başka bir nesne veya şahsa ait olduğunu bildirmek üzere sistemli bir şekilde bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubuna **isim tamlaması** denir. Bu bir araya gelişte aitlik, sahiplik, cins, tür, nitelik ve özellik gibi durumların ifade edilmesi amaçlanabilir.

İsim tamlamalarında iki öge bulunur: *tamlayan (belirten)*, *tamlanan (belirtilen)*. Tamlayan, yardımcı öge olduğu için tamlanandan yani temel öğeden önce gelir. Tamlayan ve tamlanan bir kelime veya kelime grubu olabilir. Tamlayan ilgi hâli eki alarak kullanılabilirdiği gibi eksiz de bulunabilir. Ancak tamlanan her durumda iyelik eklidir.

Tamlayan + (ilgi eki ~ ø) + Tamlanan + (iyelik eki)
Kelime veya kelime grubu + Kelime veya kelime grubu

ev +in duvar +ı
tamlayan tamlanan

saat +in ayar +ı
tamlayan tamlanan

kara gün dost +u
tamlayan tamlanan

Cetlerimizden iki kişi *vatan haritasını* benimsemişlerdir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Aşılama yapmak için en uygun zaman, *sıcakların sonu*.

(Emine Işınsoy)

İyelik grubu: İlk kelimesi (tamlayan) ilgi hâli eki almış bir zamir olan kelime grubudur.

Eğer ilk kelime (tamlayan) ilgi hâli eki almış bir zamirse bu kelime grubu **iyelik grubu** olarak adlandırılır. Bu yapıdaki farklılık, tamlayan unsurun kelime türü bakımından isim değil zamir olmasıdır. İyelik grubunda da tamlanan, bir isim veya isim işlevli bir kelime grubu olabilir.

senin çalışman → iyelik grubu
sen +in çalışma +n
şahıs z. + ilgi h. eki isim + iyelik eki
tamlayan tamlanan

onun görüşü
bizim güzel kızımız > iyelik grubu
şunun kötü görünüşü
bunun zıddı

Benim kronolojimi biliyor musun sen?

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

1. Manzum metinlerde vezin vb. gereklilikler sebebiyle isim tamlamalarında tamlayanın tamlanandan önce gelmesi kuralına uyulmayabilir. Yani bazen tamlanan, tamlayandan önce gelebilir veya tamlayan ve tamlanan arasında başka kelimeler girebilir:

Ömrü bir dal gibi âşıklarının, sallanıyor

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

örneğinde “âşıklarının ömrü” kelime grubu bir isim tamlamasıdır. Bu dizede hem grubun temel ve yardımcı öğeleri yer değiştirmiş hem de araya tamlamaya dâhil olmayan başka bir kelime grubu girmiştir.

Her birinün yetdüğince tâkati

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

örneğinde ise tamlayan ve tamlanan isim yer değiştirmemiş; ancak iki öge arasında başka bir kelime girmiştir.

Aşağıdaki verilen cümlelerde de bu söz konusu olaylarla aynı paralelde bulunan örnekler geçmektedir:

*İndediler Yûsuf'u getürdiler
Çevresinde Yûsuf'un oturdular*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

indemek: Seslenmek, çağırmak.

*Adı Ristetalis idi ol kişinün
Kolaym bilür idi şâb işinün*

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

*Kimün kim renci varısa derdine dermân istesün
Kesdi benüm bu rencümi dermân oldu bu derd bana*

(Yunus Emre Divanı)

renc: Ağrı, sızı.

*Kamu ömrün bu bir demdür safâsı
Hakikat yok bunun dahı bekâsı*

(Mehmed, *İşknâme*)

kamu: Bütün.

2. İsim tamlamalarında ve iyelik gruplarında tamlayan kısmının düştüğü veya yazılmadığı görülür. Ancak tamlanandaki iyelik eki, işlev olarak bir şahıs ifadesi taşıdığı için tamlayandaki zamiri de belirtir. Yani tamlayanı düşmüş bir kelime grubu iyelik ekinden dolayı, tek kelime bile olsa, iyelik grubu değerindedir:

bilgisayarım (benim bilgisayarım), *ayakkabın* (senin ayakkabın), *kitabı* (onun kitabı), *evimiz* (bizim evimiz), *gönlünüz* (sizin gönlünüz), *kıyafetleri* (onların kıyafetleri).

Aşağıda verilen örneklerde de bu şekilde tamlayanı düşmüş iyelik grupları bulunmaktadır:

Bana *ellerinle*, *yüzünle* ve *kalbinle* getirdiğin saadeti geri alamazsın, değil mi?

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Birgün sana zevâl ire *yüce kaddün* ine yire
Budakların oda gire kaynaya kazan kıza saç

(Yunus Emre Divanı)

Bihamdi'llâh *ber işün* buldı yirin
 Kim eydür tâli'üne böyle yirin

(Mehmed, *İşknâme*)

3. Türkçenin eski dönemlerine ait metinlerde isim tamlamalarında iyelik ekli tamlayandan sonra ilgi hâli eki getirilmeyen örneklere rastlanabilir:

Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi

(Yahya Kemal Beyatlı)

dizesinde kelime grubunun tam hâli “senin kubbenin altı”dır. Ancak önce iyelik grubunun tamlayan ögesi düşmüş, sonra iyelik ekini bünyesinde taşıyan “kubben” kelimesine gelmesi gereken ilgi hâli eki +in de getirilmemiştir.

Aşağıdaki örnekleri de bu bilgiler ışığında inceleyelim:

İy pâdişâh-ı lem-yezel kıldum yönüm senden yana
 İşbu *yüzüm karasıyla* vasl isterem senden yana

(Yunus Emre Divanı)

pâdişâh-ı lem-yezel: Sonsuz, baki padişah; Allah.
vasl: Kavuşma.

Yüzleri nûrmdan evüm toldı nûr

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Bunı fikr idüp fırsatın gözledi
Atası izin dâyimâ izledi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Bu endişe kırar *fikrüm kanadm*
 Ki ağduk eyledi *işüm onadm*

(Mehmed, *İşknâme*)

ağduk: Karışık, bozuk.
onat: Doğru, uygun.

4. İsim tamlamalarında tamlayan başka bir kelime grubu olabilir:

Çiğnenmedi *at nalları altında* cesedler

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

dizesinde eğik yazılmış kısım bir isim tamlamasıdır. Bu tamlamada “at nalları” tamlayan, “altı” ise tamlanandır. Ancak tamlayan öge “at nalları” aynı zamanda başka bir isim tamlamasıdır. Bu şekilde tamlayanı başka bir isim tamlaması olan isim tamlamaları için “zincirleme isim tamlaması” terimi de kullanılmaktadır. Ancak Türkoloji çevrelerinde ve bilimsel kitaplarda bu terim genel kabul görmemiştir.

Yurdumuzda *çiçek aşısının bikâyesini* anlatmak istiyoruz.

(Emine İşinsu)

cümlesinde tamlayanı başka bir isim tamlaması olan isim tamlaması karşımıza çıkmaktadır.

... millî müesseselerin terkîbi...

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Bu tamlamada “millî müesseseler” tamlayan, “terkîb” tamlanandır. Ancak tamlayan öge “millî müesseseler” kendi içinde bir sıfat tamlamasıdır.

Ben seni sevdiğim için eğer bahâ dirlerise
İki ciban mülkîn virem dahî bahâsı yetmeye

(Yunus Emre Divanı)

→ İsim tamlamasının tamlayanı, bir sıfat tamlamasıdır.

Mektuplarının ve gölgenin üstüne eğilmek... en büyük zevkimdir.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

→ İsim tamlamasının tamlayanı, bir bağlama grubudur.

Gül ü reyhan kokusu âşıklara ma'şûk yeter
Âşık olanun ma'şûkı hergiz öginden gitmeye

(Yunus Emre Divanı)

→ İsim tamlamasının tamlayanı, bir bağlama grubudur.

Yolcu, keder çekme ki bu diyâra düşenin
Yolunda otlar biter, mezarda çiçekler!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ İsim tamlamasının tamlayanı, bir sıfat-fiil grubudur.

Suâl cevab kelecisi buna değindür
Bundan böyle cihânım bî-nihâyet

(Yunus Emre Divanı)

→ İsim tamlamasının tamlayanı, bir tekrar grubudur.

Saati Harunü Reşit zamanında bir şarklı icat etmiştir.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

→ İsim tamlamasının tamlayanı, bir birleşik isim grubudur.

Daha soğuk yerlerde yatmanın stajını yapmış olacağım.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

→ İsim tamlamasının tamlayanı, bir isim-fiil grubudur.

5. İsim tamlamalarında ve iyelik gruplarında tamlanan da başka bir kelime grubu olabilir:

Dinle imdi bir nice vasfın anun

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

dizesinde “anun bir nice vasfı” iyelik grubunun tamlayanı “anun”dur. Grubun tamlananı olan “bir nice vasfı” ise kendi içinde bir sıfat tamlamasıdır.

Gönlümü *Maraş'ın*ın yaktı *kara haberi*.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

dizesinde de tamlanan öge “kara haber” bir sıfat tamlamasıdır.

Anun aslı vü toprağı Rûm idi
Hüner kamusu ana ma'lûm idi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

dizesinde tamlanan, bir bağlama grubudur.

SIRA SİZDE

Aşağıdaki örneklerde belirtilen isim tamlamalarının ve iyelik gruplarının tamlanan öğelerini inceleyiniz.

Yanarız *memleketin* tığ gibi *Genç Osman*'na

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Fakat o *senin her şeyi bildiğini* anlar.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Birlikte yürüdüğümüz yolun bizi yuvaya götürmesini istiyorum.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Bilmiyor gülmeyi *sâkinlerinin binde biri*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Şinasi'nin sessizliği ve tabîliği ona semtin muhabbetini kazandırmıştı.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

6. Bir isim tamlaması başka bir isim tamlamasının tamlananı olduğu zaman ana tamlamanın iyelik ekini taşır. Üst üste iki iyelik eki kullanılmaz:

<u>resim</u>	<u>defter+i</u> : belirtisiz isim tamlaması
tamlayan	tamlanan
(eksiz ilgi hâli)	(+i: iyelik eki)

<u>Ahmet Hamdi+nin</u>	<u>resim defter + i</u> : belirtili isim tamlaması
tamlayan	tamlanan
(+in: ilgi hâli eki)	(+i: iyelik eki)

İSİM TAMLAMALARININ TÜRLERİ

İsim tamlamasında yardımcı unsur tamlayandır ve daima ilgi hâlidir. İlgi hâli, ismin ekli (+ın /+in, +un/+ün; +nın/+nin, +nun/+nün) veya eksiz kullanıldığı bir hâlidir. Tamlayan; ekli ilgi hâlinde kullanılıyorsa *belirlilik*, eksiz ilgi hâlinde kullanılıyorsa *belirsizlik* ifadesi taşır: *Bahçenin kapısı* ifadesinde bahçe bilinen, belirli bir bahçe; *bahçe kapısı* ifadesinde ise bahçe herhangi bir bahçedir. İlgi hâli eki alan örnekte tamlayan *belirlilik*, eksiz örnekte ise *belirsizlik*, *genellik* vardır. İsim tamlamaları, ilgi hâli eki ve iyelik eki alma bakımlarından üç grupta ele alınır:

İsim tamlamaları ilgi hâli eki ve iyelik eki alma bakımlarından üç grupta ele alınır:

- Belirtili İsim Tamlaması
- Belirtisiz İsim Tamlaması
- Eksiz (Takısız) Tamlama

DİKKAT

Alanda “belirtili isim tamlaması yerine “belirtili ad tamlaması”; “belirtisiz isim tamlaması” yerine “belirtisiz ad tamlaması” terimleri de kullanılmaktadır.

Belirtili İsim Tamlaması

<u>tamlayan + ilgi hâli eki</u>	<u>tamlanan + iyelik eki</u>
+ın/+in/+un/+ün	+ı/+i/+sı/+si
+nın/+nin/+nun/+nün	+ları/+leri
+ +	
yardımcı öge	temel öge

Belirtili isim tamlaması, tamlayanı ilgi hâli eki alan isim tamlamalarıdır. Belirtili isim tamlamalarının belirtilen ve belirten (tamlanan ve tamlayan) arasında geçici bir ilgi vardır. Yani tamlayan ögesi ilgi hâli ekini alarak tamlanan ögeye geçici olarak bağlanır, bu iki öge arasında sürekli bir ilgi yoktur (*Ali'nin defteri, okulun kapısı, kitaplığın rafı, kuşun kafesi* gibi). Ayrıca belirten değişse de ana kavram değişmez. Bundan dolayı belirtili isim tamlaması birleşik kelime yapmaya pek elverişli değildir. İki kelime arasında anlam kaynaşması olmaz; yani belirtme grubu, yeni bir kavramı karşılamaz. Ancak argo nitelikli bazı abartılı anlatımlarda ve kuvvetlendirme, üstün tutma anlamı taşıyan bazı ifadelerde belirtili isim tamlamaları birleşik kelime gibi kullanılabilir: *elinin körü, devenin nahı, kaçın kurası, malın gözü, yolun sonu, sözün kısası, delinin biri...*

Tramvayın lambaları yanmıştı.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

cümlesinde “tramvay” tamlayandır, “lambalar” tamlanan. Görüldüğü üzere yardımcı öge olan tamlayan, ilgi hâli eki almış ve temel öge olan tamlanandan önce gelmiştir.

Onların adlarını gökte iken yere indirmemişlerdi.

(Emine Işınsoy)

Bu cümlede ise eğik yazılan kısım bir iyelik grubudur. İyelik grubunu bir isim tamlaması olarak kabul eden dilcilerin görüşleri dikkate alınır ise iyelik grubu yapısı ile belirtili isim tamlaması yapısının birbirinden farklı olmadığı görülür. Fark, tamlayanın birinci şahıslarda +m ilgi hâli ekini; tamlananın da birinci ve ikinci şahıslarda +m, +mız/+mız/+muz/+müz, +n ve +nız/+nız/+nuz/+nüz iyelik eklerini almasıdır:

<u>İyelik Grubu</u>	<u>Belirtili İsim Tamlaması</u>
benim kitabım	dersin kitabı
senin kitabın	delikanlılığın kitabı
onun kitabı	Ali'nin kitabı
bizim kitabımız	Hamdi'nin, Kaan'ın ve Yavuz'un kitapları
sizin kitabınız	
onların kitapları	

Paris, *Meral'in rüyası, Feriha'nın saçlarında* başlıyordu.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Akdeniz'in dalgası gönlüm kadar taşmadı.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Şinasi'nin tabiatı böyle idi.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Mustafâ'nun Mevlidîdür bu kelâm

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Yûsuf'un kardaşlarına degürür
Nice gördi yoruldu haber virür

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Müzeyyen oldı meclis kalmadı kem
Gülün yanağma düşmişdi şebnem

(Mehmed, *İşknâme*)

Süleymân'un tabtma şâd olup oturdun bil
Dive periye düpdüz hükümleri itdün tut

(*Yunus Emre Divanı*)

1. Belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, yine bir isim tamlaması veya başka bir kelime grubu olabilir:

a. Belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, isim tamlaması veya iyelik grubu olabilir:

Sonunda kendinizi *Selçuk sultanlarının şebri*nde bulursunuz.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

cümlesinde “Selçuk sultanları” bir belirtisiz isim tamlamasıdır. Bu belirtisiz isim tamlaması, ana tamlamanın tamlayanı görevindedir.

Seni düşünmek *uykusuz gecelerimin tesellisi*.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

cümlesinde ise “uykusuz gecelerim” tamlayanı düşmüş bir iyelik grubudur. Bu iyelik grubu, ana tamlamanın tamlayanı görevindedir.

Yanağın güllerinin rengi solmuş
Ki Rûmî yirlerine Zengî tolmuş

(Mehmed, *İşknâme*)

b. Belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, sıfat tamlaması olabilir:

Toprağa diz vuruşu dağ gibi bir zeybeğin.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

dizesinde “dağ gibi bir zeybek” bir sıfat tamlaması olup ana tamlamanın tamlayanıdır.

O zamanın Erzurum'u, on yıl sonra 1923'te gördüğüm Erzurum'dan çok başkaydı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

cümlesinde “o zaman” sıfat tamlaması, ana tamlamanın tamlayanıdır.

Birbirine zıt duyguların hücumuna uğradı.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Sekiz uçmağün hûrisi eger bezenüp geleler
Senün sevgünden özgeyi gönlüm hiç kabûl itmeye

(Yunus Emre Divanı)

Bir ağacın kim olmaya *nihâli*
Irak görme yakın olur zevâli

(Mehmed, *Işknâme*)

- c. Belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, bağlama grubu olabilir. Aşağıdaki örneklerde altları çizilmiş olan gruplar, bağlama grubudur ve isim tamlamalarının tamlayan ögesi görevindedir:

Mektuplarının ve gölgenin üzerine eğilmek en büyük zevkimdir.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Görmez misin sen aruyı her bir çiçekden bal ider
Sinek-ile pervânenün yuvasında bal olmaya

(Yunus Emre Divanı)

Eyâ *cânum u bağrumun pâresi*
Çü yoh durur ol nesnenün çâresi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

- ç. Belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, sıfat-fiil grubu olabilir. Verilen örneklerde görüldüğü üzere eğik yazılmış isim tamlamalarının tamlayanları, bir sıfat-fiil grubudur:

Kan sızıyor *kana hiç doymayanın*
Duwardan duvara vuran başından

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Şeytanın emri, *seni sevenin ricalarından* ağır bastı.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Gül ü reyhan kokusu âşıklara ma'sûk yeter
Âşık olanun ma'sûkı hergiz öginden gitmeye

(Yunus Emre Divanı)

ög: Akıl.
bergiz: Aslâ.

- d. Belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, unvan grubu olabilir:

Zâkir Beyin bazır cevaplılığı bunların en kisasını, itiraza yer bırakmayanını bulmuştu.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Fâiz Bey'in başı hâla kımıldamıyor, fakat titreyerek hafifçe sallanıyordu.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Yavuz Sultan Selim Hân'ın önünde
Ok atan ihtiyar Bektaş Subaşı

(Yahya Kemal Beyatlı)

Yukarıdaki örnek cümlelerde belirtili isim tamlamalarının tamlayan ögesi, altları çizilerek belirtilen unvan gruplarıdır.

e. Belirtili isim tamlamalarının tamlayanı, birleşik isim grubu olabilir:

Karacaabmed'in ıssızdır yolu.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Celâleddin Harezşah'ın elçilerini burada kabul etti.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bayındır; ata soyunca Arslan Yabgu'nun Türkmenlerindedir.

(Emine İşinsu)

2. Belirtili isim tamlamalarının tamlananı, yine bir isim tamlaması veya başka bir kelime grubu olabilir:

a. Belirtili isim tamlamalarının tamlananı, sıfat tamlaması olabilir:

Gazeteyi aldı, katladı, ceketinin dış cebine soktu.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Bir kenarda göründü beldenin vîran hanı

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Güzel kızdır şâh Fagfûr'un ol

Güneş görmege anı bulmaya yol

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Yukarıdaki örneklerde altı çizili olan kelime grupları sıfat tamlamasıdır. Bu sıfat tamlamaları, belirtili isim tamlamasının tamlanan ögesini oluşturmaktadır.

b. Belirtili isim tamlamalarının tamlananı, bağlama grubu olabilir. Aşağıdaki örneklerde altları çizilmiş olan kelime grupları bağlama grubudur ve isim tamlamasının tamlananı olarak görev yapmaktadır:

O zaman da seni Ankara'nın pariltısından ve kalabalığımdan ve tekliflerinden kışkandığımı söyleyebilirim.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Sık sık temaslara birbirlerinin malûmat ve ibtisaslarını mübadele ettiler.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Anun aslı vü toprağı Rûm idi

Hüner kamusu ana ma'lûm idi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

c. Belirtili isim tamlamalarının tamlananı, sayı grubu olabilir:

Ayın yirmi dördü de geçti.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

ç. Belirtili isim tamlamalarının tamlananı, isim-fiil grubu olabilir:

Resmî nişanın nikâh gününe bırakılması istedi.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

d. Belirtili isim tamlamalarının tamlananı, sıfat-fiil grubu olabilir:

Fahriye, *biraz evvelki hadisenin bu sinirliliği uyandırdığını* anlıyordu.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

3. Belirli isim tamlamalarının birden fazla tamlayanı olabilir:

*Etilerin, Frigyalıların, Lidyalıların, Roma ve Bizans'ın, Selçuk ve Osmanlı Türk-
lerinin zamanında* bu, hep böyle olmuştur.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

cümlesinde belirtili isim tamlamasının beş farklı tamlayanı vardır. Bunlardan ikisi ise bağlama grubudur.

Yusuf atları kamçılıyıp *kıpırtısız kavakların ve söğütlerin, çardaklı kabvenin,
cinili çeşmenin ve çarşı caminin önünden* geçti gitti.

(Sevinç Çokum, *Ağustos Başağı*)

4. Belirtili isim tamlamalarının birden fazla tamlananı olabilir:

Şükredabilmenin eni, boyu, boyutu yok, küçüğü büyüğü yok.

(Emine Işınsu)

Lûnaparkın neonları, florasanları geceyi gecelikten çıkarıyor.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Hür olmak istersen olma *cibânın
Zevkinde safâsında gamında kederinde*

(Ziya Paşa)

Dinliyenün gide gönli gussası

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

gussa: Keder, gam.

5. Belirtili isim tamlamalarında tamlayanla tamlanan arasına başka kelimeler girebilir:

Çocuğun o akşam kederinin şiddetinden gözlerine uyku girmedi.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kiralık Konak*)

cümlesinde “çocuğun gözleri” isim tamlamasında tamlayan ve tamlanan arası-
na grupla hiçbir anlam bağı olmayan yabancı ögeler girmiştir.

Bu mısraın bulunduğu müseddesin hâne beyiti ise *Şeyb Galib'in bence tek ke-
hanetidir.*

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bu bâkdân-ı fenânın karardı her şekli

(Süleyman Nazif)

bâkdân-ı fenâ: Fani dünya, fanilik dünyası.

6. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan yer değiştirebilir:

Başka da hiç *ağladığını görmemişlerdi Bayındır'ın.*

(Emine Işınsu)

Ne kadar sâf idi *sîmâsı bu mü'min neferin*

(Yahya Kemal Beyatlı)

Suları nasıl boşa akarsa *bir derenin*

(Yaşar Nabi Nayır)

Görüldüğü üzere yukarıdaki örneklerde “Bayındır’ın ağladığı”, “bu mü'min neferin sîmâsı” ve “bir derenin suları” isim tamlamaları yer değiştirmiştir, hatta iki cümlede tamlayanla tamlanan arasında başka kelimeler de girmiştir.

7. Belirtili isim tamlamaları:

- Bir nesnenin başka bir nesneyle ilgisi olduğunu gösterir: *Ali'nin defteri* (Defter Ali'ye aittir.), *çocuğun paltosu* (Palto çocuğa aittir.), *defterin sahibi* vb.
  - Parçanın bütüne ait olduğunu gösterir: *vapurun bacası* (Baca, vapura aittir.), *evin odası* (Oda, eve aittir.), *sıranın bölmesi* (Bölme, sıraya aittir.) vb.
  - Bir niteliğin bir nesneye ait olduğunu gösterir: *suyun yeşili* (Yeşillik suya aittir.), *ekmeğin tazesı* (Tazelik ekmeğe aittir.), *işçinin tembeli* vb.
  - Durumun, onu oluşturana ait olduğunu gösterir: *ananın kederi* (Keder, kederlenen anaya aittir.), *çocuğun kahkahası* (Kahkaha, onu atan çocuğa aittir.), *müminin duası* (Dua, onu eden mümine aittir.) vb.
  - Bir miktarın bir nesneye ait olduğunu gösterir: *gazın litresi* (Bir litrelik miktar, gaz nesnesine aittir.), *basmanın metresi* (Bir metrelik miktar, basma nesnesine aittir.), *esansın gramı*, *fasulyenin kilosu* vb. (Ediskun, 1988:1171)
8. Belirtili isim tamlamalarında vurgu, tamlayan ve tamlanan bakımından aynıdır. Yani her iki öge kendi vurgusunu taşır:

yolun sonu

Hamdi'nin kardeşi

bayatın babarı

Belirtisiz İsim Tamlaması

<u>tamlayan + ø</u>	+	<u>tamlanan + iyelik eki</u>
yardımcı öge		+ı/+i/+sı/+si/+ları/+leri
		temel öge

Tamlayanı ilgi hâli eki almamış olan isim tamlamalarıdır. Bu tamlamalarda tamlayan (belirten); tamlananın (belirtilenin) cinsini, çeşidini, türünü, kaynağını, niteliğini, yerini, zamanını vb. gösterir: *çocuk kıyafeti* (Kıyafet çocuk cinsine aittir.), *kadın çorabı*, *erkek sesi* vb. Belirtisiz isim tamlamaları tamlayana ilgi hâli eki getirilerek belirli yapılabilir; ancak tamlamada anlam değişmesi meydana gelir ve genel anlam kaybolur: *çocuğun kıyafeti* (Kıyafet bir çocuğa aittir.), *kadının çorabı*, *erkeğin sesi* vb.

Belirtisiz isim tamlamasında, tamlayan ilgi hâli eki almasa da tamlamayı oluştururken tamlanana olan bağılılığı ve ilgisi belirtili isim tamlamasına oranla daha kuvvetlidir. Bu ilgi, aynı zamanda süreklidir. Ayrıca bu yapıda grubu oluşturan kelimeler anlamca kaynaşmaya çok müsaittir. Bu yüzden belirtisiz isim tamlaması kalıbında çok çeşitli anlamlarda birleşik kelime yapılabilmektedir (*buzdolabı*, *yazı tahtası*, *boya fırçası*, *namaz seccadesi*; *vişne çürüğü*, *kavun içi*, *gül kurusu*; *ada tavşanı*, *çakal eriği*, *deve kuşu*, *dana burnu*, *bal kabağı* vb.).

Belirtisiz tamlamanın birleşik isim değerinde olması sebebiyle birçok yer, makam, kurum, memuriyet, kitap, eşya vb. nesne isimleri bu tamlama şekliyle oluş-

turulur (*Beypazarı, Kireçburnu, Zeytinburnu, Rumeli, Saraçoğlu, Kırklareli, Boğaziçi* vb.).

Şiir dilinde ve konuşma dilinde belirtili isim tamlamasının tamlayan ve tamlanan ögeleri yer değiştirebildiği hâlde belirtisiz isim tamlamasının tamlayan ve tamlanan ögeleri yer değiştiremez.

On yıl var ayrımın *Kına Dağı*'ndan
Baba ocağımdan, *yâr kucağı*mdan

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Yukarıdaki dizelerde “Kına Dağı”, “baba ocağı” ve “yâr kucağı” birer belirtisiz isim tamlamasıdır. Bu belirtisiz isim tamlamalarında “kına, baba, yâr” kelimeleri tamlayan, yani yardımcı ögedir ve ilgi hâli eki almamıştır. “Dağ, ocak ve kucak” kelimeleri ise tamlanan, yani temel ögedir ve iyelik eki almıştır. Tamlamalarda temel ögenin yardımcı ögeden sonra geldiğini ve araya başka ilgisiz kelimelerin girmediğini görüyorsunuz.

Türk kadını budur Mehmet Ali, ben başkayım.

(Emine Işınso)

Başlamış akmaya *çoban çeşmesi*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Zira ben *mubabbet bastastım*.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Ol sadefden oldu ol *dür dânesi*

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Tanrı adın anuban girem söze
Tâ ki ine Tanrı'dan rahmet bize

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Getürmüş kitâbda ol uslu kişi
Ki *Hak rahmeti* olsun anun işi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Gönlüm canum aklum bilüm senün ile karâr ider
Can kanadı açuk gerek uçuban dosta gitmeğe

(Yunus Emre Divanı)

1. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı, yine bir isim tamlaması veya başka bir kelime grubu olabilir:

a. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı, başka bir belirtisiz isim tamlaması olabilir:

Aşağıda verilen örneklerde “müdüriyet kapısı”, “at nalları” ve “fıkr sahrâsı” kelime gruplarının birer belirtisiz isim tamlaması olduğunu ve başka bir belirtisiz isim tamlamasının tamlayan ögesi olarak görev yaptıklarını görüyorsunuz.

Nihayet, onu *müdüriyet kapısı önünde*, muallimlerden birisiyle konuşurken gördü.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Çiğnenmedi at nalları altında cesedler

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Fıkrı sabrâsı içine girdi uş

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

b. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı, bir sıfat tamlaması olabilir:

Aşağıdaki örneklerde altları çizilerek belirtilmiş olan kelime grupları birer sıfat tamlamasıdır. Bu sıfat tamlamaları, aynı zamanda belirtisiz isim tamlamalarının tamlayan ögesi olarak görev yapmaktadır.

Yedi kat gök ebli cümle geldiler.

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Yakınımda kara gün dostu bildiğim seni bulamazsam ne olurum.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Ol kişi yol eridür garib gönüller yârdur

Bir söz diyem tutarısâ yığdür şeker baldan ana

(Yunus Emre Divanı)

Ben seni sevdiğüm için eğer bahâ dirlerise

İki cihan mülkin virem dahı bahâsı yetmeye

(Yunus Emre Divanı)

c. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı, bağlama grubu olabilir:

Milliyet ve isim farklarından başka hiçbir şey yoktu.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

İşledik çöllere bülbül ve gül efsâneleri

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Hepimiz Hamlet'ten daha keskin bir "olmak veya olmamak" davası içinde yaşıyoruz.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Gül ü reyhan kokusu âşıklara ma'sûk yeter

Âşık olanun ma'sûkı hergiz öğinden gitmeye

(Yunus Emre Divanı)

ç. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı, ikileme olabilir:

Bir de Ankara-Adana babsi üzerinde fena bir mektubumu okuyacaksın.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Suâl cevab kelecisi buna değindür

Bundan böyle cihânum bî-nihâyet

(Yunus Emre Divanı)

d. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı, isim-fiil grubu olabilir:

Sen, fena bir insanı iyi yapmak kudretindesin.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Kabramansız yaşamak kabırma mahkûmdurlar.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

e. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı, müstakil bir cümle olabilir:

Ve bilhassa isterdim ki "Gesi bağlarında bir top gülüm var." türküsünü söylesin.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Kararımın bir sebebi de "Ne çıkar?" sözüdür.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

"Ne yapayım, gönlüme söz anlatamadım." manasını bin türlü ümitsiz tavırlarla anlatmaya çalışıyordu.

(Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Mürebbiye*)

2. Belirtisiz isim tamlamalarının tamlayanı özel bir isimse anlam bakımından belirlilik kazanabilir:

Van Gölü, Dicle Nebri, Antalya ili vb.

Kime benzer benim *Atlas Denizî*nden koparak

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Gelecek soframa avdette *Mohaç kabramanı*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

3. Belirtisiz isim tamlamasında vurgu, tamlayan üzerindedir:

ezan vakti

kuş dili

su sesi

Eksiz (Takısız) Tamlama

Bazen iki ismin hiçbir ek almadan yan yana gelmesiyle de tamlama yapılmaktadır. "Takısız tamlama" diye nitelendirilen bu yapıdaki kelime gruplarının bir kısmı, yabancı dil kurallarının dilimize tatbik edilmesiyle oluşmuş şekillerdir. Son yıllarda Türkçeye iyice yerleşmeye başlayan Batı kökenli kelimelerle beraber, İngilizce isim tamlaması kalıbının da dilimize yerleştirilmesiyle, kelimeleri bu yabancı kalıba sokarak birleşik kelimeler türetilmektedir. Özellikle kuruluş ve firma isimlerinde bu yapıdaki birleşikler gittikçe yaygınlaşmaktadır: *Pera Palas, Deniz Otel, Başak Sigorta, Şekerbank, Tütünbank, Demirbank, Vakıfbank, Sümerbank, İlyas Restoran, Robert Kolej, Hisar Optik, Selçuk Halı, Yüksel Büfe* vb. Bir de tamlananı başa almak suretiyle yapılan kuruluş isimleri vardır: *Eczane Kardelen, Restoran Bekir, Sinema 74* gibi. Bunlar dilimizin kurallarına aykırı olup tamamen yabancıya özentiden kaynaklanan kullanılış biçimleridir.

Eksiz tamlama yapısındaki birleşiklerden bir kısmı da belirtisiz isim tamlaması, edat grubu, bağlama grubu gibi bazı kelime gruplarından kısaltma yoluyla meydana gelmektedir: *Paşabahçe < Paşa+bahçesi, Mimar oba < Mimar+obası, Kurtkale < Kurt+kalesi, Vezirköprü < Vezir + köprüsü, Çamköy < Çam+köyü, Keçiören < Keçi+öreni, Aşkale < Aş+kalesi; annee < anne+annesi, babaanne < baba+annesi, sütanne < süt+annesi, süt kardeş < süt+kardeşi, açıortay < aç+ortayı, metrekafe < metre+kafesi, dilbilim < dil+bilimi, emlak market < emlak+marketi, kare*

kök < kare+kökü, dipnot < dip+notu, başörtü < baş+örtüsü, tanzim satış < tanzim+satış, gün öte < gün+ ötesi vb.

Gök perdenin ardından ne sır varsa belirdi.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

DİKKAT

Eksiz tamlama kalıbıyla oluşturulan birleşik kelimelerden bir kısmında tamlayan, tamlananın neden yapıldığını gösterir: *yün çorap, ipek mendil, altın bilezik, gümüş yüzük, naylon gömlek, teneke kutu, demir kapı, bakır tepsi, çelik tencere, gümüş çatal, elmas yüzük, bağa tarak, pırlanta küpe, kadife pantolon, sac levha, lastik top, kerpiç duvar, alüminyum doğrama, cam kavanoz, taş köprü, tahta sandık, keçe külah, samur kürk, saç soba gibi.*

Bu yapıdaki kelimelerin bazıları da benzerlik ilişkisiyle kurulmuş birleşiklerdir: *hilâl kaş, inci diş, kepçe kulak, elma yanak, servi boy, tunç bilek, sırma saç, tilki çocuk, çelik irade, demir perde, demir leblebi, naylon fatura vb.*

Bu şekilde iki ismin yan yana getirilmesiyle kurulmuş eksilteli birleşiklerin sayısı oldukça fazladır. Ancak bu kalıptaki birleşiklerde, yani tamlananın neden yapıldığını veya neye benzediğini ifade eden yapılarda, ilk kelime yani belirten, sıfat görevinde olup belirtileni nitelendirmektedir. Bu bakımdan eksiz tamlamalardan bu iki işlevde kurulmuş olanlarını *isim tamlaması değil sıfat tamlaması* olarak değerlendiren görüşler de vardır.

KİTAP

Eksiz tamlama kalıbıyla oluşturulan birleşik kelimelerle ilgili olarak daha geniş bilgiyi, Mustafa Özkan'ın "Yapılış, Yazılış ve Kullanılışları Bakımından Birleşik Kelimeler" (İlmî Araştırmalar 2, İstanbul 1996, s. 95-110.) adlı makalesinde bulabilirsiniz.

İSİM TAMLAMASININ İŞLEVLERİ

İsim tamlamasının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından İsim Tamlamaları

İsim tamlamaları başka bir kelime grubunun ögesi olabilir:

1. İsim tamlamaları, başka bir isim tamlamasında tamlayan olarak görev yapabilir:

Teneşir tabtası üstünde o gün

Bakmaz olmuştular artık bu bizim dünyaya

(Yahya Kemal Beyatlı)

beytinde tamlayan, bir belirtisiz isim tamlamasıdır.

Arkasında *dünya ticaretinin büyük bir parçası* vardı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

cümlesinde de tamlayanın bir belirtisiz isim tamlaması olduğunu görüyoruz.

Temâmet tâc-dârun şâhı sensin
Sa'âdet göklerinin mâbı sensin

(Mehmed, *Işknâme*)

mâb: Ay.

2. İsim tamlamaları, sıfat tamlamasında sıfat olarak görev yapabilir:

Şüphesiz o da Mevlânâ'nın söylediği şeyleri söylüyordu.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

cümlesinde sıfat tamlamasının sıfat unsuru, “Mevlânâ'nın söylediği” kelime grubudur ve bu grup bir isim tamlamasıdır.

Hem yine bizden selâm yârânlara
Dahı ol dîn cırağı imâmlara

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

→ İsim tamlaması, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

cırak: Işık, kandil.

Şeh eydür ana iy 'akl issi dâna
Yarar kimse her işin sana dene

(Mehmed, *Işknâme*)

→ İsim tamlaması, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

akl issi dâna: Akıl sahibi bilgin.

3. İsim tamlamaları, sıfat tamlamasında isim ögesi olarak görev yapabilir:

Her tarafta bir şantiye manzarası vardı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Sıfat tamlamasında tamlamanın isim ögesi, bir isim tamlamasıdır.

Sen bu ciban mülkünü Kafdan Kafa duttun tut
Ya bu âlem malını oynayuban utdun tut

(Yunus Emre Divanı)

→ İsim tamlaması, sıfat tamlamasının isim ögesidir.

Yorar-iken Yûsuf'a uş bu sözi
İşitdi ol Ya'kûbun ügey kızı

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

→ İsim tamlaması, sıfat tamlamasının isim ögesidir.

4. İsim tamlamaları, edat grubunda isim ögesi olarak görev yapabilir:

Şüphesiz bütün bunlar İslâm dünyası için yeni şeyler değildi.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ İsim tamlaması, edat grubunun isim ögesidir.

Günün ışığıyla beraber çekilirler, giderler.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ İsim tamlaması, edat grubunun isim ögesidir.

Cümlede Kullanılışları Bakımından İsim Tamlamaları

İsim tamlamaları, cümle içinde görev alma bakımından çok etkindir. Cümle içinde özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olabilir. İsim tamlamaları, temel cümlelerde bütün olarak bir öge değeri taşıyabilir ve bu, çok yaygındır. Ancak bazen isim tamlamaları bir ögenin niteleyicisi veya parçası olabilmektedir. Bu durumun gerçekleştiği anlarda da o öge büyük oranda bir yan cümle olmaktadır:

Tâata turan zâbidün gözleri seni görürse
Tebihini unutup ol ayruk secde de itmeye

(Yunus Emre Divanı)

beytinde isim tamlaması, şart cümlesinin öznesi iken temel cümle zarf tümleci, daha doğrusu temel cümle zarf tümlecini tamamlayıcı ögesi olmaktadır. Yine

Yehûda eydür ip takun biline
Tâ ine Yûsuf *kuyu dibine*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

beytinde de isim tamlaması yan cümle zarf tamlayıcısı iken temel cümle zarf tümlecini bir parçası olmuştur.

İsim Tamlamasının Özne Olarak Görev Yapması

Sonun ademdir diyor, insana *yolun bâli*.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Atatürk Parkı yeniden tanzim ediliyor.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Onun az çok bir masrafı var.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Osmanlı devri, Fatih'in veziri Büyük Mahmud Paşa tarafından yaptırılmış bir han ve bedestenle başlar.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Selmin'in yüzü solgundu.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Maarif müdürü raporu, ayyaşlığıyla maruf bir müfettişe havale etmişti.

(Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*)

İnsanların hepsi birer canbazdır.

(Emine Işınsu)

Gönlümü *Maraşlı'nın* yaktı *kara haberi*.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Didi gördüm *ol habîbün annesi*

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Âşkklarun gönli gözi ma'sûk diye gitmiş olur

(Yunus Emre Divanı)

Yanağın güllerinin rengi solmuş

(Mehmed, *İşknâme*)

İsim Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması

Kahramanlar *zaferin sırrını* benden duydu.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Benim kronolojimi biliyor musun sen?

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Cetlerimizden iki kişi *vatan haritasını* benimsemişlerdir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Besim'in fikirlerini bilirdi.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Aşıcılık fennini bir sanat haline getirdim.

(Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*)

Şinasi *bir gün evvelki azaplarının hepsini* hatırladı.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Bekledik *hiç gelmeyen yağmurunu göklerin*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Allah adm zikr idelüm evvelâ

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Ellerim takılırken rüzgârların saçına
Asıldı arabamız *bir dağın yamacına*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ne zaman *o bankanın ardına* sırtımı verdim?

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Muharebeyi kaybedince *Ankara kalesine* kapanır.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

İnsan vücudunda lüzumsuz bir organ yoktur.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

On yıl var ayrırım *Kına Dağı'ndan*
Baba ocağından, yâr kucağından

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ben tavassut ederek *mühendis mektebine* yazdırdım.

(Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*)

“Nasılsın sevgilim?” diye *Berrin'in iki yanağından* öptü.

(Emine Işınsu)

Eski Darülfünun binasının önünde durdu.

(Peyfami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Kılmağıl *biç kimse aybma* nazar.

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Sensüz iki cihan *benüm* zindân görünür *gözüme*.

(Yunus Emre Divanı)

Katımda benüm var idi bir kitâb.

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Miskin Yunus zehr-i katil *ışk elinde* tiryâk olur.

(Yunus Emre Divanı)

Cibânun yüzünden açıldı nikâb.

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

İsim Tamlamasının Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması

Can atar bahçeye mihmanlarım *akşam ezanı*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Bayram sababı güneş bile başka türlü, âdetâ ruhanî doğardı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Ablamın ayaklarını lengerdeki sıcak suyun içinde kıpkırmızı kesilmiş görünce, *sabah karanlığı*, canım istakoz istedi.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Bu müddet zarfında yeni bir eserini de tamamlayacakmış.

(Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*)

Prences Cavidan, her sene *yaz sonunun böyle en güzel bir gecesinde* doğup yaşayacak.

(Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*)

Gece yarısında ulaşmış ışığa.

(Emine Işınsoy)

Öğle üstü atımla kasabayı bulunca

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

İsim Tamlamasının Yükleme İsmi Olarak Görev Yapması

Bu, esasında, *Şark ve Garp meselesidir*.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

En muhteşem kasîdelerin kahramânısın!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ben beni bildim bileli, *komşumuzun oğludur*.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Kurduğu Bayramîye tarikatı *esnaf ve çiftçinin tarikatıdır.*

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Ben de *evin içindeyim.*

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Mehtabın en güzel gecesiydi.

(Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*)

Melek Hanım *ibtihar bir yemiş tüccarının son çocuğuydu.*

(Reşat Nuri Güntekin, *Dudaktan Kalbe*)

Sanki *bir bekleyenin yuwasydı* her yalı

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Enbiânun şeksüz ol *sultânıdır*

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Ab-ı Hayatun çeşmesi *âşıkların visâlidür*

(Yunus Emre Divanı)

Aşağıdaki örneklerde isim tamlamalarını cümlede kullanılışları bakımından inceleyiniz.

Kamu ömrün bu bir demdür safâsı.

(Mehmed, *İşknâme*)

Anun aslı vü toprağı Rûm idi.
Hüner kamusı ana ma'lûm idi.

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Şehün buyruğını gözetdi vezîr.

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Bildi Yûsuf bunların nitdüğini
Öldürmek kasdın bunların itdüğünü.

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Akşamüstleri, artıkları toplamaya gelenler olurdu.

(Sevinç Çokum)

Git bu mevsimde, gurûb vakti, Cihangir'den bak.

(Yahya Kemal)

Bu fodulluk nişânıdır gel beri miskinliğe geç.

(Yunus Emre Divanı)

Güzel kıızıdır şâh Fagfûr'un ol.

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Özet

Söz dizimini oluşturan kelime gruplarını kavramak

Söz dizimi, sağlıklı ve düzgün bir cümle kurmanın yollarını araştırarak ve bunun kurallarını ortaya koyan bir dil bilgisi alanıdır. Kelime grupları ise söz diziminin temel konusu olan "cümle"yi oluşturan bir yapıdır. Dilde bazen nesnelere, durumların ve hareketlerin nicelikleri ve nitelikleri hakkında bilgi vermek için kelimeler tek başına yeterli gelmeyebilir. Böyle durumlarda birden fazla kelime bir araya gelir, bir grup oluşturur ve anlatılmayan o olayı, hareketi veya nesneyi ifade eder. İfadeyi kolaylaştıran, netleştiren, zenginleştiren bu yeni yapıya kelime grubu denir.

Kelime grupları; bünyesinde birden fazla kelime bulunduran, yapı ve anlam bakımından bir bütünlük gösteren, cümlede de bir bütün olarak kullanılan ve herhangi bir yargı bildirmeyen dil birlikleridir. Bu birlikler, tek bir nesneyi, tek bir kavramı veya tek bir hareketi karşılamak üzere yan yana gelir; dolayısıyla cümlede veya başka bir kelime grubunun içinde tek bir kelime gibi işlev görür. Kelime gruplarında grubu oluşturan kelimeler, belli bir düzen ve kural çerçevesinde arka arkaya gelir. Türkçede kelimelerin dizilişindeki sırayı belirleyen temel kural, yardımcı öğelerin (belirten) önce, temel öğelerin (belirtilen) ise sonra gelmesidir. Kelime gruplarında da genellikle Türkçenin bu kuralı geçerlidir.

Kelime gruplarının özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Kelime grupları; ihtiyaç anında tek kelime ile anlatılmayan olay, hareket ve varlıkları ifade etmek için kullanılır.
- Kelime grupları; nesnelere, hareketlerin ve durumların niteliklerini, anlamlarını belirtir; onları ayrıntılı olarak ifade eder, genişletir ve pekiştirir. Bu sebeple kelime gruplarına belirtme grubu da denebilir.
- Kelime grupları, anlam ve yapı bakımından bütünlük gösterdiği için cümle içinde tek bir kelime gibi işleme tabi tutulur. Çekim eki, grubun en sonundaki kelimeye getirilir.
- Kelime grupları bir yargı bildirmez. Bu özelliğiyle de cümleden farklıdır, yani kelime grupları yargı bildirmedikleri için yan cümle veya cümlemsi olarak da değerlendirilemez.

- Kelime grupları, aynı zamanda başka bir kelime grubunun ögesi olarak da görev yapabilir.
- Kelime gruplarını oluşturan öğeler şiir dilinde veya konuşma dilinde yer değiştirebilir. Ancak bu yer değiştirme durumlarında grubun cümledeki işlevinde ve anlamında bir eksilme ve değişme olmaz.
- Kelime grupları cümle içinde ya tek bir öge (özne, nesne, zarf tümlecisi, yer tamlayıcısı, yüklem gibi) ya da cümlenin bir ögesinin nitelendiricisi, belirleyicisi olur.

İyelik grubunun ve isim tamlamasının yapı özelliklerini açıklamak

İsim soyundan iki veya daha çok kelimenin bir nesne, olay veya hareketin başka bir nesne veya şahsa ait olduğunu bildirmek üzere sistemli bir şekilde bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubuna isim tamlaması denir.

İsim tamlamalarında iki öge bulunur: Tamlayan (belirten), tamlanan (belirtilen). Tamlayan, yardımcı öge olduğu için tamlanandan, yani temel öğeden önce gelir. Tamlayan ve tamlanan, bir kelime veya kelime grubu olabilir. Tamlayan, ilgi hâli eki alarak kullanılabilirdiği gibi eksiz de bulunabilir. Ancak tamlanan her durumda iyelik eklidir.

Eğer ilk kelime (tamlayan) ilgi hâli eki almış bir zamir ise bu kelime grubu iyelik grubu olarak adlandırılır. Bu yapıdaki farklılık, tamlayan unsurun kelime türü bakımından isim değil zamir olmasıdır. İyelik grubunda da tamlanan, bir isim veya isim işlevli bir kelime grubu olabilir.

İsim tamlamaları, ilgi hâli eki ve iyelik eki alma bakımlarından üç grupta ele alınır:

- Belirtili İsim Tamlaması
- Belirtisiz İsim Tamlaması
- Eksiz (Takısız) Tamlama

İsim tamlamasının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenmek

İsim tamlamaları, diğer kelime grupları içinde görevli olabilir.

İsim tamlamaları, cümlede farklı görevlerde bulunabilir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdaki tamlamalardan hangisi bir iyelik grubudur?
  - a. televizyon kanalı
  - b. radyo frekansı
  - c. senin televizyonun
  - d. polis arabasının sireni
  - e. elin adamı
2. Aşağıdaki isim tamlamalarından hangisinin tamlananı başka bir isim tamlamasıdır?
  - a. Ahmet'in eski dostu
  - b. Beyoğlu'nun Çukurcuma Mahallesi
  - c. atın uzun yelesi
  - d. tarihin arka odası
  - e. defterin boş yaprakları
3. "Bir isim tamlaması başka bir isim tamlamasının tamlananı olduğunda ana tamlamanın iyelik ekini taşır, üst üste iki iyelik eki kullanılmaz." Aşağıdakilerin hangisinde buna aykırı bir örnek vardır?
  - a. çetenin elebaşısı
  - b. Ali'nin nüfus cüzdanı
  - c. sınıfın yazı tahtası
  - d. evin elektrik prizi
  - e. kitabın basım sayısı
4. Aşağıdaki tamlamalardan hangisi, yapı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. hanımeli
  - b. aslanağzı
  - c. el feneri
  - d. yolun sonu
  - e. bit pazarı
5. Aşağıdakilerden hangisi, tamlanandaki iyelik ekinin düşmesiyle oluşmuş bir eksiz tamlamadır?
  - a. çelik tencere
  - b. altın bilezik
  - c. yün çorap
  - d. kerpiç duvar
  - e. sütanne
6. Aşağıdakilerden hangisinin tamlayanı bir iyelik grubudur?
  - a. senin dertlerinin çokluğu
  - b. mahallenin çıkmaz sokağı
  - c. şehir parkının çiçekleri
  - d. beyaz perdenin yıldızları
  - e. Hamdi'nin dedesinin bakkalı
7. Aşağıdaki isim tamlamalarından hangisinin tamlayanı, tamlayanı düşmüş bir iyelik grubudur?
  - a. pantolonun ütüsü
  - b. yüzyılın sorunu
  - c. gönlümün sultanı
  - d. kalp ağrısı
  - e. ölüm korkusu
8. "Belirtili isim tamlamalarının birden fazla tamlayanı olabilir." Aşağıdakilerin hangisinde buna aykırı bir örnek vardır?
  - a. evin salonu, mutfağı
  - b. Kaan'ın, Ahmet Hamdi'nin oyuncakları
  - c. yolun, yolculuğun sonu
  - d. Türkiye'nin, Macaristan'ın ve Polonya'nın maliye bakanları
  - e. âşşgın, maşşşgun inlemeleri
9. Aşağıdakilerden hangisinde isim tamlaması "sıfat" görevindedir?
  - a. bir şehir manzarası
  - b. teneşşir tahtasının üstü
  - c. akıl sahibi kimse
  - d. hangi tren hattı
  - e. kaç Türk lirası
10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "isim tamlaması" nesne görevindedir?
  - a. Gönlümü Maraşlı'nın yaktı kara haberi.
  - b. İnsanların hepsi birer canbazdır.
  - c. Asıldı arabamız bir dağın yamacına.
  - d. Bayram sabahı güneş bile başka türlü doğardı.
  - e. Özlem'in gözlerini hiç unutamıyordu.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız farklıysa “İyelik Grubu ve İsim Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
2. b Yanıtınız farklıysa “İyelik Grubu ve İsim Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
3. a Yanıtınız farklıysa “İyelik Grubu ve İsim Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
4. d Yanıtınız farklıysa “İsim Tamlamasının Türleri / Belirtili İsim Tamlaması” bölümünü tekrar inceleyin.
5. e Yanıtınız farklıysa “İsim Tamlamasının Türleri / Eksiz Tamlama” bölümünü tekrar inceleyin.
6. a Yanıtınız farklıysa “İyelik Grubu ve İsim Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
7. c Yanıtınız farklıysa “İyelik Grubu ve İsim Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
8. a Yanıtınız farklıysa “İsim Tamlamasının Türleri / Belirtili İsim Tamlaması” bölümünü tekrar inceleyin.
9. c Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından İsim Tamlamaları” bölümünü tekrar inceleyin.
10. e Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından İsim Tamlamaları” bölümünü tekrar inceleyin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Örneklerde belirtilen isim tamlamalarının ve iyelik gruplarının tamlanan ögeleri başka bir kelime grubudur:

Yanarız *memleketin* tığ gibi *Genç Osman*'ına

→ İsim tamlamasının tamlananı, bir birleşik isim grubudur.

Fakat o *senin her şeyi bildiğini* anlar.

→ İsim tamlamasının tamlananı, bir sıfat-fiil grubudur.

Birlikte yürüdüğümüz yolun bizi yuvaya götürmesini istiyorum.

→ İsim tamlamasının tamlananı, bir isim-fiil grubudur.

Bilmiyor gülmeyi *sâkinlerinin binde biri*

→ İsim tamlamasının tamlananı, bir bulunma grubudur.

Şinasi'nin sessizliği ve tabiiyeti ona semtin muhabbetini kazandırmıştı.

→ İsim tamlamasının tamlananı, bir bağlama grubudur.

Sıra Sizde 2

Kamu ömrün bu bir demdür *safâsı*. (Özne)

Anun aslı vü toprağı Rûm idi.

Hüner kamusı ana ma'lûm idi. (Özne)

Şebün buyruğımı gözetdi vezîr. (Nesne)

Bildi Yûsuf *bunların nitliğini*

Öldürmek kasdın *bunların itliğini*. (Nesne)

Akşamüstleri, artıkları toplamaya gelenler olurdu. (Zarf tümleci)

Git bu mevsimde, *gurûb vakti*, Cihangir'den bak. (Zarf tümleci)

Bu *fodulluk nişânıdır* gel beri miskinliğe geç. (Yüklem ismi)

Güzel kızıdır şâh Fagfûr'un ol. (Yüklem ismi)

Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar

- Açıkgöz, H.-Yelten, M. (2005). *Kelime Grupları*, İstanbul.
- Aksoy, F. (2006). *Beş Şebir'in Söz Dizimi ve Bunun Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Altınar, S. (2008). *Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doğan, E. (2001). *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ediskun, H. (1988). *Dilbilgisi*, 3. bs., İstanbul.
- Erkan, M. (2004). *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Adlı Eseri Üzerinde Söz Dizimsel Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*, 19. bs., İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Güzel, F. (2007). *Peyami Safa'nın Yalnızız Romanında Söz Dizimi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, 13. bs., Ankara.
- Karakurt, A. (2007). *Emine İşımsu'nun Romanlarında Sözdizimi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Li, S. (2005). *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanı'nın Sentaksı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Özkan, M. (1996) "Yapılış, Yazılış ve Kullanılışları Bakımından Birleşik Kelimeler", *İlmî Araştırmalar 2*, İstanbul, s. 95-110.
- Özkan, M.-Tören, H.-Esin, O. (2006). *Yüksek Öğretimde Türk Dili, Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 2. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi
- Özkan, M. (2009). *Türkiye Türkçesi - Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M.A. (2003). *Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir Hikaye Kitabı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Sabırlı, N. (2010). *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları'nın Kelime Grupları Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

2

Amaçlarımız

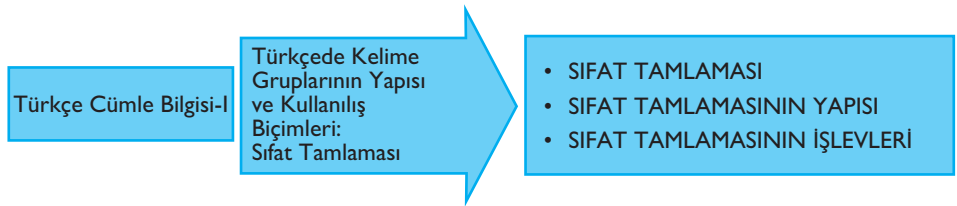
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Sifat tamlamasının yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Sifat tamlamasının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Sifat
- Sifat tamlaması
- Niteleme sıfatları
- Belirtme sıfatları

İçerik Haritası

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri:

• Sıfat Tamlaması

SIFAT TAMLAMASI

SIFAT TAMLAMASININ YAPISI

Sıfat tamlamasının yapı özelliklerini açıklamak

Sıfat tamlaması, sıfat türünden bir veya daha çok kelimenin isim türünden bir veya daha çok kelimeyi nitelemesi ya da belirtmesiyle oluşan kelime grubudur. Yani bir sıfatın bir ismin önüne gelmesiyle ortaya çıkan gramer yapısıdır. Sıfat tamlamalarının sıfat unsuru bir sıfat veya sıfat olarak kullanılan bir kelime grubu, isim unsuru ise bir isim veya isim değerinde bir kelime grubu olur.

Alanla ilgili çeşitli kaynaklarda *sıfat takımı*, *ön ad takımı* ve *ön ad tamlaması* olarak da adlandırılan sıfat tamlamalarında sıfat, yardımcı ögedir. Bu yardımcı öge, temel öge olan isimden önce gelir. Sıfat ögesi olarak birden fazla sıfat kullanılıyorsa bunlar virgülle sıralanır. En son gelen sıfatla isim ögesi arasına virgül konmaz. Bunun tam tersi olarak bir sıfat birden çok ismi de niteleyebilir veya belirtebilir.

Sıfat tamlaması: Sıfat türünden bir ya da birden çok kelimenin isim türünden bir ya da daha fazla kelimeyi belirtmesi veya nitelemesiyle oluşan kelime grubudur.

Sıfat	+	İsim	= Sıfat Tamlaması
<u>kelime veya kelime grubu</u>	+	<u>kelime veya kelime grubu</u>	
yardımcı öge		temel öge	
		<i>büyük</i>	<i>Türkiye</i>
		<i>çok büyük</i>	<i>Türkiye</i>
		<i>güçlü, refaha ulaşmış, büyük</i>	<i>Türkiye</i>

1. Sıfat tamlamasının temel ögesi olan sıfat, en basit tarifıyla isimlerin önüne gelerek renk, sayı, durum ve nitelik bildiren kelimedir. Sıfatlar isim olarak kullanılan varlıkları, olayları ve kavramları ya niteler ya da belirtir. Bu ölçüye göre sıfatlar *niteleme* ve *belirtme sıfatları* olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

Niteleme (vasıflandırma) sıfatları varlıkları, nesnelere, olayları veya kavramları renk, biçim, yapı, durum, ağırlık vb. bakımlardan niteleyen sıfatlardır: *kara* (dut), *büyük* (kapı), *küçük* (çocuk), *uzun* (saç), *kısa* (boy), *geçmiş* (zaman), *yürüyen* (kadın), *akıllı* (öğrenci) gibi.

Sıfatlar ikiye ayrılır:
1. Niteleme Sıfatları
2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları varlıkları, nesnelere, olayları veya kavramları belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatları belirtme işini işaretle, soruyla, belirsizlikle veya sayı vasıtasıyla yapar ve *işaret sıfatları*, *soru sıfatları*, *belirsizlik sıfatları* (*belgisiz sıfatlar*) ve *sayı sıfatları* başlıkları altında incelenir:

İşaret sıfatları varlıkları, nesnelere veya olayları işaret etmek suretiyle belirten sıfatlardır: *bu* (akşam), *şu* (adam), *o* (günler) gibi.

Soru sıfatları varlıkları veya kavramları soru hâlinde belirten sıfatlardır: *ne* (biçim), *nasıl* (soru), *kaç* (yıl), *kaçıncı* (sıra), *hangi* (çocuk) gibi.

Belirsizlik sıfatları varlıkları, nesnelere veya kavramları belirsizlik yoluyla belirten sıfatlardır: *kimi* (insanlar), *bazı* (günler), *her* (kişi), *bir* (kimse), *başka* (şekil), *bütün* (gün), *çok* (zaman) gibi.

Sayı sıfatları varlıkları, nesnelere veya kavramları onların sayılarını çeşitli biçimlerde bildirerek belirten sıfatlardır: *dört* (mevsim), *kırk* (harami), *on iki* (ay), *ikinci* (sezon), *birer* (elma), *yedişer* (kişi), *dörtte üç* (çoğunluk) gibi.

2. Sıfat tamlamalarında sıfat, ismi nitelendirmek veya belirtmek için hiçbir ek almadan nitelediği veya belirttiği ismin önüne getirilir (Sıfat olarak kullanılan bir isim sadece iyelik eki alabilir: *canım İstanbul*, *güzelim laleler* gibi). Böylece niteleyen ve nitelenen unsur bir anlam bütünlüğü meydana getirir ve bir isim değerinde olur. Sıfat tamlaması kalıbı dilimizde en işlek birleştirme kalıplarından biridir. Niteleme ve belirtme sıfatlarıyla kurulmuş pek çok birleşik kelime bulunmaktadır.
  - a. Dilimizde sıfat tamlaması kalıbında pek çok özel isim, lakap ve yer adı olarak kullanılan birleşik kelime vardır. Bunlardan yer adı olarak kullanılanlar genellikle bitişik yazılır: *Karadeniz*, *Akdeniz*, *Akbisar*, *Bozdağ*, *Aladağ*, *Eskeşehir*, *Uzunköprü*, *Çukurova*, *Sivribisar*, *Esentepe*, *Kızılırmak*, *Yeşilirmak*, *Bozburun*, *Heybeliada*, *Kınalıada* vb.
  - b. Sıfat tamlaması kalıbındaki birleşiklerin pek çoğu cins adı olarak kullanılır: *acı ağaç*, *acı kavun*, *adsız parmak*, *ağ benek*, *ağılı böcek*, *ağır siklet*, *ak ağa*, *ak amber*, *akarsu*, *akaryakıt*, *akciğer*, *akdoğan*, *dört göz*, *dört işlem*, *dört yol*, *düdüklü tencere*, *düz baskı*, *düztaban*, *eksik etek*, *eski kurt*, *eski toprak*, *esmer amber*, *genel yetenek*, *genelkurmay*, *geri hizmet*, *gülür yüz*, *tükenmez kalem*, *uçan kale*, *uçan daire*, *uygun adım*, *uzun eşek*, *uzun kuyruk* vb.
  - c. Bu kalıptaki birleşik isimlerden sıfat olarak kullanılıp başka bir nesneyi nitelendirenler de vardır: *açık göz*, *ağır ayak*, *ala tav*, *altı parmak*, *bakar kör*, *basma kalıp*, *bir takım*, *boş boğaz*, *büyük baş*, *cingöz*, *çakır keyif*, *çakır pençe*, *dal kılıç*, *dal taban*, *deli bozuk*, *deli fişek*, *düz ayak*, *eğri yüz*, *eski tüfek*, *eş değer* vb.
  - ç. Sıfat tamlaması kalıbında olmakla beraber +*lı*/*li*/*lu*/*lü* eki getirilerek anlamı pekiştirilmiş sıfat olarak kullanılan birleşikler de vardır: *aç gözlü*, *açık sözlü*, *açık yürekli*, *ağır başlı*, *alçak gönüllü*, *alt yazılı*, *art zamanlı*, *bal dudaklı*, *bir evcikli*, *bir gözeli*, *çok anlamlı*, *çok eşli*, *çok fazlı*, *çok sesli*, *çok uluslu*, *dar gelirli*, *deve döşlü*, *dört kaşlı*, *dört yüzlü*, *eski kafalı*, *eş anlamlı*, *eş zamanlı*, *geri kafalı* (Özkan, 1996: 104-105).

3. Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim ögelerinin yerleri değişebilir:

Bu, *bir hardal sarılığtıydı, ağır ağır akan, bulaşan.*

(Emine Işınsu)

Ben *akıllı kadınları* severim
Düşünen, az konuşan, çok bilen

(Ümit Yaşar Oğuzcan)

Yukarıdaki dizelerin birincisinde “ağır ağır akan, bulaşan bir hardal sarılığı”, ikincisinde de “düşünen, az konuşan, çok bilen akıllı kadınlar” sıfat tamlamalarının isim ögeleri sıfat ögelerinden önce gelmiştir.

4. Sıfat tamlamalarının sıfat ögesi tek kelime olabilir:

a. Tek kelimededen oluşan sıfat ögesi bir *niteleme sıfatı* olabilir. Niteleme sıfatını oluşturan kelimeler basit yapıda olabileceği gibi türemiş ya da birleşik yapıda bir kelime de olabilir. Bu bağlamda bazı *isimden isim yapma ekleri* (+lık/+lik, +lı/+li, +sız/+siz, +sı/+si), *filden isim yapma ekleri* (-n, -i/-i), *sıfat-fiil ekleri* (-an/-en, -ası/-esi, -maz/-mez, -mış/-miş, -dik/-dik), *bâl ekleri* (+ca/+ce, +la/+le) ve *nispet eki* (-î) ile yapılan türemiş sıfatları da niteleme sıfatı olarak kabul ediyoruz.

Üniversite *iç* meselelerinden başlamış, *günlük* siyasete geçmişti.

(Emine Işınsu)

İri mermerler, *kara* gözler...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Tükenmez servilik, *bitmez* mezarlık...

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ayrık bize yas olmaya hiç gönlümüz pas olmaya
Zira Hak'dan gelen âvâz *savulmaz* bir ündür bana

(Yunus Emre Divanı)

b. Tek kelimededen oluşan sıfat ögesi bir *belirtme sıfatı* (*işaret sıfatı, soru sıfatı, belirsizlik sıfatı, sayı sıfatı*) da olabilir:

Şimdi *bu* tedirginlik, *bu* yapay gülümseme neden?

(Emine Işınsu)

kaç dakika, *birkaç* kere, *öteki* salon

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Her taraf feyiz içindeydi.

(A. H. Tanpınar, *Beş Şehir*)

Andırıyor hisarlar *birer* tütsü kabını

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Yüzbin Ferhad külüng alup kazar taşlar bünyâdını
Kayalar kesüp yol ider âb-ı hayâtun akıtmağa

(Yunus Emre Divanı)

Ol anda gide siz kurtulasız
Ne hâcet kim siz bunu öldüresiz

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Delim pâdişablar ana kul idi
Du'âcısı her bay u yohsul idi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

delim: Çok.
bay: Zengin.

6. Sıfat tamlamalarının sıfat ögesi bir kelime grubu olabilir:

Vereceğim cevabı tahmin edeceğine göre...

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi, tamlayıcı düşmüş bir iyelik grubudur.

Deve yüki altun iki yüz katar

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir belirtisiz isim tamlamasıdır.

İşyan duygularını takip eden bu intibak ona yeknesak görünmüyor.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir sıfat-fiil grubudur.

Son cenkten arta kalmış bir adsız olsa gerek...

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir sıfat-fiil grubudur.

İki cihan toptolu bâg u bustân olurısa
Senün kokundan eyü gül bustân içinde bitmeye

(Yunus Emre Divanı)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir uzaklaşma grubudur.

Hoyrat ve şehvât II. Keykubad bir ziyafet sofrasında lalası tarafından Altınordu yolunda zehirlenir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir bağlama grubudur.

Geçdi yetmiş bin hicâbı ol gece

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir sıfat tamlamasıdır.

... belli belirsiz çırpınışlar...

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir tekrar gurubu (ikileme)dur.

Fakat içim dilediği kadar baktiyar değilim.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir edat grubudur.

Yokdur toğanla birliği ya Hakk'a lâyıık dirligi
Şol kişiden um erligi anun safâ nazarı var

(Yunus Emre Divanı)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir yaklaşıma grubudur.

Ne kurban kes artık, ne de mum ada,
Yetmiyor bir ömür bin bir murâda!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir sayı grubudur.

Vardı Ken'an'da bir server kişi
Adı Ya'kûb kendü peygamber *kişi*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi bir isnat grubudur.

7. Sıfat tamlamalarının isim ögesi bir kelime grubu olabilir:

Bu söz *bir* ceviz katılığıyla beynine girdi.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ Sıfat tamlamasının isim ögesi bir belirtisiz isim tamlamasıdır.

Bir bilmediğim kıt'ada, *bir* dağ tepesinde,
Binbir çölün ardında kalan yurduna dâir.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ Sıfat tamlamasının isim ögesi bir belirtisiz isim tamlamasıdır.

Gerçi cümle nûr idi *ol* pâk zât

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Sıfat tamlamasının isim ögesi bir sıfat tamlamasıdır.

Ey köyleri budûda bağlayan yash yollar,
Dönmeyen yolculara ağlayan yash yollar!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ Beyitteki iki sıfat tamlamasının da isim ögesi sıfat tamlamasıdır.

Atamdan bana kaldı *bu* genc ü mâl
Ben olmasadum düşmeneydi helâl

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

genc: Hazine.

→ Sıfat tamlamasının isim ögesi bir bağlama grubudur.

Ne olur, *bir* Arif Nihat bulamaz mı olur?

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

→ Sıfat tamlamasının isim ögesi bir birleşik isim grubudur.

Yuvalar yine yuvayken *bir* Servet ablayla *bir* Arif ağabey varmış.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

→ Cümledeki iki sıfat tamlamasının da isim ögesi bir unvan grubudur.

Azîmet kıldı deyre *ol yüzi gül*

(Mehmed, *İşknâme*)

deyr: Kilise, manastır.

azîmet kıl-: Gitmek.

→ Sıfat tamlamasının isim ögesi bir isnat grubudur.

8. Sıfat tamlamalarında vurgu, sıfat ögesi üzerindedir:

akarsu, *akbaba*, *geçmiş* yıllar, *güzel* kız, *kaç* kuruş

SIRA SİZDE

Aşağıdaki örneklerde sıfat tamlamalarını gösterin.

Nice gördün düşünün geçene gice

Ya nice yordı düşünün baban koca

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Halâyık bu söze kıldı itâ'at

Ol araya inüp kondı ferâğat

(Mehmed, *İşknâme*)

Yemen'de ulu pâdişâh var imiş

Ki 'akl ile devlet ana yâr imiş

(Hoca Mesud, *Sühbeyl ü Nevbabâr*)

SIFAT TAMLAMASININ İŞLEVLERİ

Sıfat tamlamasının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamaları, başka bir kelime grubunun bir ögesi olabilir:

1. Sıfat tamlamaları, isim tamlamalarında tamlayan olarak görev yapabilir:

İki balon arasında takılı bir serpantin...

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Daha ziyade *fantastik bir sergüzeştin* etrafında toplanır.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

2. Sıfat tamlamaları isim tamlamalarında tamlanan olarak görev yapabilir:

Mefharet'in kararsız bakışları...

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

kızkardeşimin kiralık gelinliği...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

3. Sıfat tamlamaları, başka bir sıfat tamlamasında sıfat ögesi olarak görev yapabilir:

Deve yüki altun *iki yüz katar*

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Tek kubbeli camii biz Hıristiyanlığın katedral üslûbu gibi bulmuştuk.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

4. Sıfat tamlamaları, başka bir sıfat tamlamasında isim ögesi olarak görev yapabilir:

yeni bir gömlek, gariban bir ördek...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Bu Müslüman adam, kadere yalnız İstanbul'dan uzakta ölmek endişesiyle isyan ederdi.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

5. Sıfat tamlamaları, edat gruplarında isim ögesi olarak görev yapabilir.

Kazandığı kadarını da *bir kumarbaz gibi* dün geceki münakaşada vermişti.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Herbir çiçek *bin nâz ile* öger Hak'ı niyâz ile

Bu kuşlar *boş âvâz ile* ol pâdişâhı zikir ider

(Yunus Emre Divanı)

Cümlede Kullanılışları Bakımından Sıfat Tamlamaları

Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Görev Yapması

Burada *tek bir vak'a, tek bir zaman, tek bir adam* muhayyileye hükmediyor.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Yok canım, düpedüz harcanyor *bu çocuk!*

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Sevgili dinleyiciler, biliyorsunuz *tıpta ilmi usullerle aşırı ilk tatbik eden zat*, İngiliz doktoru Edward Jenner'dir.

(Emine Işınso)

İnce yüzünde, *gözlerinin altından yanaklarına doğru inen bir gölge* vardı.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Nibâyetsiz bir ova ağarttı benzimizi

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Cümle mahlûkât anun emrindedür

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Bildük gelenler geçdiler gördük konanlar göçdiler
İşk şarâbın içen canlar uymaz göçmeğe konmağa

(Yunus Emre Divanı)

Sözün bendini açan köbne üstâd
 Bu gün bir kıssa bigi kıldı bünyâd

(Mehmed, *İşknâme*)

Kamu kavm kullukcı her birisi
 Gelürlerdi uşağı vü irisi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Görev Yapması

Çocukluğumda, bir Arabistan şehrinde *ihdiyâr bir kadın* tanımiştık.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Yelesi kara, cins atı severdi.

(Emine Işinsu)

Necile'nin yattığı odadan çam dallarına vuran ışığı arardı.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Doğduğundan beri Tanrıyle boy ölçen güneşi
 Geçirir miğferinin tuğ gibi altın tasına

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Kızına karşı, *geceki zaferini ebedileştirecek müstehzi bir cevap* aradı.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Hakk'a lâyıık işlemedüm bir amel

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

İmdi dinlen sözüme tutun kulak
 Bir söz eydem kim *şekkerden tatlurak*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

Acı dirliğüm isteyen tatlu dirilsün dünyede
 Kim ölümüm ister-ise *bin yıl ömür* virsin ana

(Yunus Emre Divanı)

Yigirmi otuz kapuyı açdıdı
Kamu gussayı yabana saçdıdı

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

Yili toprakda tasvîr iderem ben
Su içre odı tahrîr iderem ben

(Mehmed, *İşknâme*)

Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Büyülü bakışlı arzudan, zalim ölümden bahsetsin.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Anam, *naftalin kokulu sandıktan* yine cibinlikleri çıkardı.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Bizim zat, kurda kuşa yem olmamak için gayret etmiş, *taa uzaklarda bir küçük yıldız gibi parlayan ışığa* varmaya çalışmış.

(Emine Işinsu)

Geçti bir gizli nefes *gölge*li sâbillerden...
Sandalın taşlara yaslandığı tenbâ yerden

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Hoş salavât virelüm Muhammed'e
Ol yazuklular gövünci Ahmed'e

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Görür oğlı düşmüş yire tahtdan
*Ferâgat kamu devlet ü bahı*tdan

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Meger *ol yirde* bitmişdi bir ağaç
Egerçi vardı anda dahı birkaç

(Mehmed, *İşknâme*)

Sıfat Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

Dün gece pek uyuyamamış galiba.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Eleğimsağma renklerinde bütün hayatı, *daba temiz, daba berrak* tekrarlıyor.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bu defa başkaları binecekler.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Sultan Mahmut yurtlarını dağıttığı dem, Yağmur'un şimdiki yaşındaydı.

(Emine Işinsu)

Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk,
Soğuk bir mart sabahı... Buz tutuyor her soluk

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Turdu anda *nice ay u yıl*

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Hûd oturdu *bin iki yüz yıl* tamâm
Geldi aña Yûsuf Aleyhisselâm

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

İki üç gün anun ile olasız
Yiyüp içüp oynayasız gülesiz

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Sözün bendini açan köhne üstâd
Bu gün bir kıssa bigi kıldı bünyâd

(Mehmed, *İşknâme*)

Bir gün yüzün gören kişi ömrince hiç unutmaya

(Yunus Emre Divanı)

Sıfat Tamlamasının Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması

Öyle temiz, öyle tertipli, öyle ince bir kadın ki...

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Futbol ağır spor, iyi beslenmek gerek.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Çok sıradan olmak da bir vasıftır.

(Emine Işınsu)

Bir hizmetçi için bu bile hatırı sayılır bir hürriyettir.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık,
Bir handa, yorgun argın, tatl bir uykudaydık.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Bir bölük bîçâre miskin âsîyiz

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Kamu ömrün bu bir demdür safâsı

(Mehmed, *İşknâme*)

Uçmak hod bir tuzakdurur eblehler canın tutmağa

(Yunus Emre Divanı)

Ne bâcet kim siz bunu öldüresiz

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

SIRA SİZDE

Aşağıdaki örneklerde sıfat tamlamaları hangi görevlerde kullanılmıştır?

Bütün sokak, bütün Fatih uykusu içinde idi.

(Peyami Safi, *Fatib-Harbiye*)

Elektrikleri ve kapıları açık bıraktıklarına göre kısa bir zamanda dönecekler.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Ferit'in evinde münakaşasız bir meclise hiç tesadüf etmemişti.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Yeni bir gömlek giyebilsem.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

İkincisi başlı başına bir vatan aynası olan Evliya Çelebi'dir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Özet

Sıfat tamlamasının yapı özelliklerini açıklamak

Sıfat tamlaması, sıfat türünden bir veya daha çok kelimenin isim türünden bir veya daha çok kelimeyi nitelemesi ya da belirtmesiyle oluşan kelime grubudur. Sıfat tamlamasının temel ögesi olan sıfat; isimlerin önüne gelerek renk, sayı, durum ve nitelik bildiren kelimedir. Sıfatlar, niteleme ve belirtme sıfatları olmak üzere ikiye ayrılır.

Niteleme sıfatları; varlıkları, nesnelere, olayları veya kavramları renk, biçim, yapı, durum, ağırlık vb. bakımlardan niteleyen sıfatlardır.

Belirtme sıfatları; varlıkları nesnelere, olayları veya kavramları belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatları belirtme işini işaretle, soruyla, belirsizlikle veya sayı vasıtasıyla yapar; işaret sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları (belgisiz sıfatlar) ve sayı sıfatları başlıkları altında incelenir.

Sıfat tamlamalarında sıfat, ismi nitelendirmek veya belirtmek için hiçbir ek almadan nitelediği veya belirttiği ismin önüne getirilir. Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim ögelerinin yerleri değişebilir. Bu grupta sıfat ögesi tek kelime olabileceği gibi bir kelime grubu da olabilir. Yine sıfat tamlamalarının isim ögesi bir kelime veya kelime grubu olabilir. Sıfat tamlamalarında vurgu, sıfat ögesi üzerindedir.

Sıfat tamlamasının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenmek

- Sıfat tamlamaları, diğer kelime grupları içinde görevli olabilir.
- Sıfat tamlamaları, cümlede farklı görevlerde bulunabilir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdaki sıfat tamlamalarının hangisinde, sıfat ögesi diğerlerinden farklıdır?
  - a. altı ay
  - b. kara göz
  - c. güzel bahçe
  - d. al bayrak
  - e. derin mesele
2. Aşağıdaki sıfat tamlamalarının hangisinde sıfat ögesi bir belirsizlik sıfatıdır?
  - a. hangi ülke
  - b. kaçınıcı yüzyıl
  - c. her gün
  - d. dörder soru
  - e. o günler
3. Aşağıdaki sıfat tamlamalarının hangisinde sıfat ögesi türemiş bir sıfattır?
  - a. kaygılı gözler
  - b. yüz bin altın
  - c. körpe kuzular
  - d. birkaç arkadaş
  - e. son imparator
4. Aşağıdaki sıfat tamlamalarının hangisinde isim ögesi bir sıfat tamlamasıdır?
  - a. bir köy meydanı
  - b. bu hayal kırıklığı
  - c. kırk pare top atışı
  - d. hangi göç yolları
  - e. o yaşlı günler
5. Sıfat tamlamalarında sıfat, ismin neden yapıldığını ve neye benzediğini ifade edebilir. Buna göre, aşağıdaki sıfat tamlamalarının hangisinde sıfatın işlevi diğerlerinden farklıdır?
  - a. tunç bilek
  - b. kepece kulak
  - c. servi boy
  - d. çelik tencere
  - e. inci diş
6. Sıfat tamlamalarında sıfat ögesi iyelik eki almaz. Aşağıdakilerin hangisinde buna aykırı bir örnek vardır?
  - a. geçmiş asırlar
  - b. güzelim karanfiller
  - c. insanca davranış
  - d. kınalı kuzular
  - e. kurşuni duvarlar
7. Bir sıfat tamlaması isim tamlamasında tamlayan olabilir. Aşağıdakilerin hangisinde buna benzer bir örnek vardır?
  - a. şehrin uzun kaldırımları
  - b. belde plajlarının temizliği
  - c. altı yüz yılın yorgunluğu
  - d. Hicran'ın zonklayan şakakları
  - e. Beyoğlu sokakları
8. Bir sıfat tamlaması isim tamlamasında tamlanan olabilir. Aşağıdakilerin hangisinde buna benzer bir örnek vardır?
  - a. Elif'in mahcup edaları
  - b. siyasi parti başkanı
  - c. yerel seçimlerin sonu
  - d. uzun kış geceleri
  - e. yeni bir gömlek
9. Bir sıfat tamlaması başka bir sıfat tamlamasında isim ögesini oluşturabilir. Aşağıdakilerin hangisinde buna benzer bir örnek vardır?
  - a. iki sokak arası
  - b. kızkardeşimin kiralık gelinliği
  - c. üç kardeşin küçüğü
  - d. bir ilkbahar sabahı
  - e. tuhaf bir çocuk
10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "sıfat tamlaması" özne görevindedir?
  - a. Yeni bir takım satın aldım.
  - b. İnce yüzünde, gözlerinin altından yanaklarına doğru inen bir gölge vardı.
  - c. Büyülü bakışlı arzudan, zalim ölümden bahsetsin.
  - d. Dün gece pek uyuyamamış galiba.
  - e. Sıradanlık da bir niteliktir.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız farklıysa “Sıfat Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
2. c Yanıtınız farklıysa “Sıfat Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
3. a Yanıtınız farklıysa “Sıfat Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
4. e Yanıtınız farklıysa “Sıfat Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
5. d Yanıtınız farklıysa “Sıfat Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
6. b Yanıtınız farklıysa “Sıfat Tamlamasının Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
7. c Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sıfat Tamlamaları” bölümünü tekrar inceleyin.
8. a Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sıfat Tamlamaları” bölümünü tekrar inceleyin.
9. e Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sıfat Tamlamaları” bölümünü tekrar inceleyin.
10. b Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Sıfat Tamlamaları” bölümünü tekrar inceleyin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Nice gördün düşüni *geçen gice* (niteleme sıfatı)
Ya nice yordı düşün baban koca

Halâyık *bu söze* kıldı itâ’at (belirtme sıfatı)
Ol araya inüp kondı ferâğat

Yemen’de *ulu pâdişâh* var imiş (niteleme sıfatı)
Ki ‘akl ile devlet ana yâr imiş

Sıra Sizde 2

Bütün sokak, bütün Fatih uyku içinde idi.
(sıfat tamlaması özne görevinde)

Elektrikleri ve kapıları açık bıraktıklarına göre *kısa bir zamanda* dönecekler.
(sıfat tamlaması zarf tümleci görevinde)

Ferit’in evinde *münakaşasız bir meclise* hiç tesadüf etmemişti.
(sıfat tamlaması yer tamlayıcısı görevinde)

Yeni bir gömlek giyebilsem.
(sıfat tamlaması nesne görevinde)

İkincisi *başlı başına bir vatan aynası olan Euliya Çelebi*’dir.
(sıfat tamlaması yüklem ismi görevinde)

Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar

- Açıkgöz, H. - Yelten, M. (2005). *Kelime Grupları*, İstanbul.
- Aksoy, F. (2006). *Beş Şebir'in Söz Dizimi ve Bunun Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Altner, S. (2008). *Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doğan, E. (2001). *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Erkcan, M. (2004). *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Adlı Eseri Üzerinde Söz Dizimsel Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*, 19. bs., İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Güzel, F. (2007). *Peyami Safa'nın Yalnızız Romanında Söz Dizimi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, 13. bs., Ankara.
- Karakurt, A. (2007). *Emine İşımsu'nun Romanlarında Sözdizimi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Li, S. (2005). *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanı'nın Sentaksı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul.
- Özkan, M. (1996). "Yapılış, Yazılış ve Kullanılışları Bakımından Birleşik Kelimeler", *İlmî Araştırmalar* 2, İstanbul, s. 95-110.
- Özkan, M. - Tören, H. - Esin, O. (2006). *Yüksek Öğretimde Türk Dili, Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 2. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. (2009). *Türkiye Türkçesi - Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. A. (2003). *Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir Hikaye Kitabı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Sabırlı, N. (2010). *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları'nın Kelime Grupları Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

3

Amaçlarımız

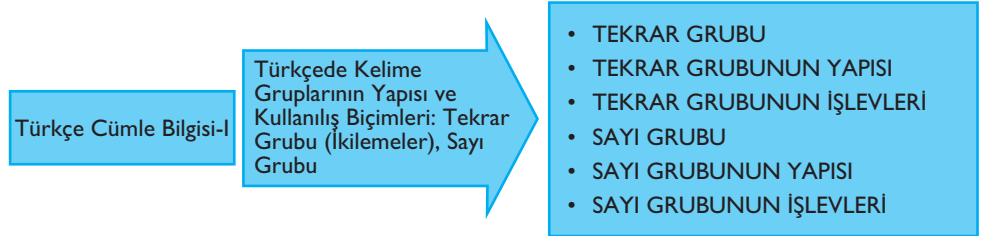
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Tekrar grubunun (ikilemelerin) yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Tekrar grubunun (ikilemelerin) işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümleyebilecek,
- Sayı grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Sayı grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümleyebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Tekrar grubu
- İkileme
- Sayı grubu

İçerik Haritası

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri:

- **Tekrar Grubu (İkilemeler)**
- **Sayı Grubu**

TEKRAR GRUBU (İKİLEMELER)

Tekrar grubunun (ikilemelerin) yapı özelliklerini açıklamak

Herhangi bir varlığı, kavramı veya hareketi ifade etmek için aynı türden birden fazla kelimenin arka arkaya kullanılmasıyla oluşan söz öbeklerine **tekrar grubu** denir. Tekrar grubu en az iki kelimedenden oluşur (Türkçede az da olsa üçlü ve dördü tekrarlar da rastlanır: *at avrat pusat, eş dost abhap, boy bos endam; ana avrat kız kısrak, eş dost bısım akraba* vb.). Grubu oluşturan bu ögelerin arasında birleşmeyi sağlayacak herhangi bir eke ihtiyaç yoktur. Ayrıca ögeler arasına virgül de konmaz.

Tekrar grubu: Bir varlığı, kavramı ya da hareketi ifade etmek için aynı türden birden çok kelimenin arka arkaya kullanılmasıyla oluşan söz öbekleridir.

kelime + kelime = Tekrar Grubu

temel öge + temel öge

az

az

az

çok

azar

azar

az

maz

TEKRAR GRUBUNUN YAPISI

1. Kelimeleri arka arkaya getirerek tekrar grubu oluşturmadaki amaç; anlamı zenginleştirmek ve güçlendirmek, sözü daha etkili hâle getirmek ve anlatım gücünü zenginleştirmektir. Tekrarlanan bu kelimeler arasında şekil ve anlam bakımından bir ilişki vardır.
2. Tekrar gruplarında kelime türlerinden çoğu, bir öge olarak yer alabilir. Sıfatlar, yansımalar, isimler, ünlemler ve zarf-fiiller diğerlerine oranla tekrar gruplarında sık kullanılan kelime türleridir: *uslu uslu, güzel güzel, mini mini; güm güm, horul horul, çağıl çağıl; dere tepe, ev bark; vah vah, ob ob; koşa koşa, gide gele* vb.
3. Tekrar gruplarında bazen iki kelime anlamca kaynaşarak farklı bir kavramı ifade eden bir birleşik kelime niteliğini kazanabilir: *öte beri, çer çöp, el gün, eş dost, zil zurna* gibi.

4. Bazı tekrar grupları kuvvetlendirme edatlarıyla, bağlama edatlarıyla veya soru ekiyle yapılabilir: *neler de neler, okul da okul, kitap da kitap; çok ama çok; yıllarca ve yıllarca, battâ ve battâ; yoksul mu yoksul, güzel mi güzel, çirkin mi çirkin* vb.
5. Bazen çekimli fiiller ile de tekrar grubu kalıbında öbekler oluşturulabilir: *git-se gitse, olsa olsa, içsin içsin, bilsen bilsen, gitti gitti, okudu okudu* vb.
6. Tekrar grubunu oluşturan her iki öge çeşitli çekim eklerini alabilir: *bavadan sudan* (konuşmak), *dereden tepeden* (söz etmek), *elden ayaktan* (düşmek), *arada sırada* (görüşmek), *evi barkı* (satmak), *taşlı toprağı* (altın), *soyul soyul* (asılsız) vb.
7. Tekrar gruplarında ögelerin yerleri değiştirilemez: *Açık saçık* ikilemesini *saçık açık, yana yakıla* ikilemesini *yakıla yana, derme çatma* ikilemesini *çatma derme, yaz kış* ikilemesini de *kış yaz* şeklinde ögeleri yer değiştirmiş şekilde kullanılamaz.
8. a. Aynı kelimenin tekrarı ile yapılan tekrar gruplarında vurgu, birinci kelimenin vurgulu hecesi üzerinde olur:

<i>cıvıl cıvıl</i>	<i>gizli gizli</i>	<i>kıtır kıtır</i>
<i>bangır bangır</i>	<i>dobra dobra</i>	<i>şıpır şıpır</i>
<i>buram buram</i>	<i>fıkır fıkır</i>	<i>zangır zangır</i>
<i>sürüm sürüm</i>	<i>yapış yapış</i>	

- b. Eş anlamlı ya da biri anlamlı biri anlamsız kelimelerle kurulan tekrar gruplarında da vurgu birinci kelime üzerinde olur:

<i>apar topar</i>	<i>eski püskü</i>	<i>pılı pırtı</i>
<i>abuk sabuk</i>	<i>derli toplu</i>	<i>ufak tefek</i>
<i>çoluk çocuk</i>	<i>komu komşu</i>	<i>yalap şalap</i>
<i>derme çatma</i>	<i>kem küm</i>	<i>zar zor</i>

Ancak bu yapıdaki bazı kelimelerde vurgu ikinci kelime üzerine kayabilir:

<i>ev bark</i>	<i>ara sor</i>	<i>ana baba</i>
----------------	----------------	-----------------

- c. Zıt anlamlı kelimelerle kurulan tekrar gruplarında vurgu, ilk kelimenin vurgulu hecesi üzerindedir:

<i>az çok</i>	<i>er geç</i>	<i>öte beri</i>
<i>içli dışlı</i>	<i>irili ufaklı</i>	<i>ucuz pahalı</i>

- ç. Kelime başına “m” sesi getirilerek yapılan tekrar gruplarında vurgu, asıl kelimenin vurgulu hecesi üzerinde olur:

<i>gizli mizli</i>	<i>çocuk mocuk</i>	<i>yazı mazi</i>
<i>söz möz</i>	<i>zor mor</i>	

Eğer tekrar grubu “m, p, r, s” sesleriyle yeni heceler oluşturularak yapılıyor ve bu hece niteleyici durumundaki kelimenin başına ekleniyorsa vurgu, eklenen pekiştirme hecesi üzerinde olur:

apayrı   *mosmor*   *ıptıssız*   *güpegündüz*
bambaşka   *yemyeşil*   *tamtakır*
dimdik   *sapsarı*   *çırılçırılak gibi* (Özkan, 2009:161-162).

Aşağıda yer alan tekrar gruplarında vurgulu heceyi gösteriniz.
 azar azar, yerli yersiz, sapasağlam, şaka maka

Aynı Kelimenin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grupları (Aynen Tekrarlar)

Aynı kelimenin arka arkaya kullanılmasıyla meydana gelen söz öbekleridir. Özellikle yansımalar, isimler, sıfatlar, zarflar, zarf-fiiller ve ünlemler bu grupta tekrarlanan öğelerdir: *aç aç, ab ab, alıştırma alıştırma, araya araya, az az, bangır bangır, bar bar, bas bas, böğüre böğüre, cayır cayır, cıvıl cıvıl, ciyak ciyak, çatır çatır, çın çın, çıtır çıtır, dura dura, durup durup, fokur fokur, fikir fikir, fellik fellik, gır gır, gide gide, güldür güldür, gıcır gıcır, bay bay, hüngür hüngür, ışıl ışıl, için için, kat kat, kırım kırım, ktır ktır, konuşa konuşa, sürüm sürüm, tıkr tıkr, tıpış tıpış, vah vah, vay vay, vır vır, vızır vızır, yapış yapış, yaza yaza* vb.

Ankara bu cinsten tarihî bir hülyaya *kolay kolay* imkân vermiyor.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bunlar *birike birike* onu rahatsız ediyorlar.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

O kıyamet günler yâdına düşer, derdi, *zaman zaman*.

(Emine Işınsu)

Terden yüzüm *yol yol* olmuştu.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Ruhunda *dalga dalga* alevler yeter sana...

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ağlaşu ağlaşu cümle kaygulu

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Açup gözünü *zâr zâr* inledi

Atası ol inledüğün dinledi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

Turdi evine gider ol kaygulu

Gözlerinden yağ döker *tolu tolu*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

Bu şarun hayalleri *dürlü dürlü* halleri

Aldamış gâfilleri câzû ayyâra benzer

(Yunus Emre Divani)

Eş veya Yakın Anımlı Kelimelerin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grupları

Aynı anlama gelen, yakın anlama sahip olan ya da ses veya şekil bakımından yakın olan iki kelimenin arka arkaya kullanılmasıyla oluşan kelime gruplarıdır: *çoluk çocuk, çer çöp, deli dolu, delik, deşik, derme çatma, doğru dürüst, dünya âlem, döl dös, don gömlek, el gün, eski püskü, eğri büğrü, enine boyuna, eş dost, ev bark, fitne fücür, falan filan, güç bela, bir güir, bay buy, iri yarı, iri kıyım, köşe bucak, konu komşu, kurt kuş, pat küt, sağ salım, sen ben, sıkı fıkı, soy sop, şöyle böyle, şu bu, ufak tefek, üç beş, vurt zurt, yalan dolan, yalan yanlış, yara bere, zar zor, zil zurna* vb.

Bu grupta türemiş sıfatlarla kurulmuş olan örnekler de vardır: *anlı şanlı, afralı tafralı, cicili bicili, derli toplu, kanlı canlı, kayıtsız şartsız, kelli felli, namlı şanlı, soylu soplu, yağlı balı, yaşlı başlı* vb.

Ve onların uzun, yorucu seferlerden *sağ salım* dönmeleri için yaşlıları olan camilere adaklar adarlardı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Onlara *ara sıra* dudaklarımı değdiriyorum.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Türk; bozkırın *arı duru* pınarıdır.

(Emine Işinsu)

Uzun bir yolculuktan sonra İncesu'daydık,
Bir handa, *yorgun argın*, tatlı bir uykudaydık

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Yolda meger var idi bir gey ağaç
Ya'kûb anda oturmuşdı *susuz aç*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Dîn ü millet sorarısın âşıklara din ne hâcet
Âşık kişi harâb olur âşık bilmez *din diyânet*

(Yunus Emre Divanı)

İki üç gün anun ile olasız
Yiyüp içüp oynayasız gülesiz

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Zıt Anımlı Kelimelerin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grupları

Zıt anlamlı iki kelimenin arka arkaya kullanılmasıyla oluşan kelime gruplarıdır: *aşağı yukarı, az çok, alt üst, er geç, gece gündüz, gidiş geliş, dost düşman, ileri geri, iyi kötü, sabah akşam, uyur uyanık, var yok, varsa yoksa, yaz kış; aşağılı yukarı, akşamlı sabahlı, altlı üstlü, büyüklü küçüklü, irili ufaklı, içli dışlı, vakitli vakitsiz, yerli yersiz, zamanlı zamansız* vb.

Onun *az çok* bir masrafı var.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Bu terkip *küçük büyük, mânalı mânasız, eski yeni, yerli yabancı, güzel çirkin* -hattâ bugün için bayağı- bir yığın unsurun birbiriyle kaynaşmasından doğmuştu.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Çocuğun buraya *geliş gidiş* günleri saatleri belli mi?

(Emine Işinsu)

Kıvrık ve uzun kirpiklerinde *belli belirsiz* çırpınışlar vardı.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

En güzel vuslatı tattırmak için mahşerde
Bize, *gündüz gece*, zehrettiği hicrâna şükür

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Dost ışkâ ulaşılıdan dünya âhret bir oldu
Ezel ebed sorarısın dünile bugündür bana

(Yunus Emre Divanı)

Pekiştirmeli Tekrar Grupları

Kelime başına ekleme bir öge getirilerek yapılan tekrar gruplarıdır.

1. Ses ilavesiyle yapılan tekrar grupları

Bu türdeki kelime gruplarında ünlü ile başlayan kelimenin başına doğrudan doğruya, ünsüzle başlayan kelimelerin ise ünsüzünün yerine bir “m” sesi getirilir. Bu şekilde elde edilen kelime, grubun ikinci ögesi olarak kullanılır: *kalem malem, yakıt makıt, tabak mabak, çekiç mekiç, kot mot; et met, iş miş, atık matık, ekmek mekmek* vb.

Çocuğun olacak diye *bediye mediye*...

(Emine Işinsu)

Para mara... boş laf!

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

2. Hece ilavesiyle yapılan tekrar grupları

Bu şekilde yapılan tekrar gruplarında, kelimelerin ilk hecelerinin sonundaki ünsüz kaldırılır, elde edilen hece “m, p, r, s” seslerinden biriyle kapatılarak yeni bir hece oluşturulur. Eğer kelime ünlü ile başlıyorsa ünlüden sonra “p” ünsüzü getirilerek hece oluşturulur ve bu hece kelimenin başına ilave edilerek tekrar grubu meydana getirilir:

ayrı → *apayrı*, *başka* → *bambaşka*, *çabuk* → *çarçabuk*, *doğru* → *dosdoğru*, *do-lu* → *dopdolu*, *eğri* → *epeğri*, *ince* → *ipince*, *katı* → *kaskatı*, *siyah* → *simsiyah*, *ta-ze* → *taptaze*, *uzun* → *upuzun*, *yeşil* → *yemyeşil*, *yuvarlak* → *yusyuvarlak* vb.

Bazen “p”den sonra “a, e”; “r”den sonra da “ıl, il” getirilerek ekleme heceler genişletilebilir: *çevre* → *çepeçevre*, *düz* → *düpedüz*, *gündüz* → *güpegündüz*, *sağlam* → *sapasağlam*, *yalnız* → *yapayalnız*, *çıplak* → *cırılçıplak*, *sıklam* → *sırlısıklam* gibi.

Solgun yüzü, *bumburuşuk*...

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Göğsünü gökyüzüne açmış gibiydi kıyı,
Ay sudan çıkmış gibi *tertemiz*, *bembeyazdı*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

İki cihan *toptolu* bâg u bustân olurısa
Senün kokundan eyü gül bustân içinde bitmeye

(Yunus Emre Divanı)

Süleymân'un tahtına şâd olup oturdun bil
Dive periye *düpdüz* hükümleri itdün tut

(Yunus Emre Divanı)

Hâl Ekli İsimlerle Kurulmuş Tekrar Grupları

1. Ayrılma hâli eki - yaklaşma hâli eki düzeninde kurulan tekrar grupları

Bu yapıda oluşturulan tekrar gruplarında ilk öge ayrılma hâli ekli bir kelime, ikinci öge ise yaklaşma hâli eki alan bir kelimedir: *baştan başa*, *baştan sona*, *baştan ayağa*, *doğrudan doğruya*, *tepeden tırnağa*, *içten dışa*, *gönülden gönüle*, *elden ele*, *günden güne*, *yıldan yıla*, *büyükten küçüğe*, *küçükten büyüğe*, *dilden dile*, *kulaktan kulağa* vb.

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi,

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Mevzua *doğrudan doğruya* girdi.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Nûr idi *başdan ayağa* göğdesi

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Haznedâr buyruk tutar varur aña
Hazne tolmuş mâl ile *uçdan uca*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Yûnus ol kapuda kemine kuldur
Ezelden ebede dekdür bu izzet

(Yunus Emre Divanı)

Melik-zâde tutdı nakâşun sözin
Dirişdüirdi *günden güne* kendüzün

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Biri birisine tolaşmış idi
Bir *uçdan bir uca* ulaşmış idi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

2. Yalın hâl - yaklaşma hâli eki düzeninde kurulan tekrar grupları

Bu yapıda oluşturulan tekrar gruplarında ilk öge yalın hâlde bir kelime, ikinci öge ise yaklaşma hâli eki alan bir kelimedir: *arka arkaya, baş başa, el ele, omuz omuza, burun buruna, diz dize, gönül gönüle, göz göze, kendi kendine, soluk soluğa, üst üste, dudak dudağa, yan yana, iç içe, dip dibe, kol kola, nefes nefese, kuru kuruya* vb.

Gönlünü yorarak *bütün bütüne*
Benzedin sararmış yaban gülüne

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Fahriye ile *göz göze* geldiler.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Ne olur *baş başa* verelim.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Tolup gözleri indi yaş yüzine
İçin söyledi *kendü kendüzine*

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

3. Yaklaşma hâli eki - yalın hâl düzeninde kurulan tekrar grupları

Bu yapıda oluşturulan tekrar gruplarında ilk öge yaklaşma hâli eki alan bir kelime, ikinci öge ise yalın hâlde bir kelimedir: *bire bir, başa baş, kana kan, göze göz, dişe diş, teke tek* vb.

4. Yükleme hâli eki - yaklaşma hâli eki düzeninde kurulan tekrar grupları

Bu yapıda oluşturulan tekrar gruplarında ilk öge yükleme hâli eki alan bir kelime, ikinci öge ise yaklaşma hâli eki almış bir kelimedir: *ucu ucuna, peşi peşine, günü gününe, boşu boşuna, pisi pisine, biri birine* vb.

Köpek kanı, kurt kanı *biri birine* girdi
İkisinden meydana çıktı bir kurt köpeği

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

TEKRAR GRUPLARININ İŞLEVLERİ

Tekrar grubunun (ikilemelerin) işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Tekrarların başlıca şu üç fonksiyonu vardır: Kuvvetlendirme, çokluk, devamlılık. Bir tekrar, o tekrarı meydana getiren kelimenin ya anlamını kuvvetlendirmek için ya bir çeşit çokluğunu ifade için ya da devamlılığını belirtmek için yapılır. Mesela *kara kara* (gözler)'de gözdeki karalığın kuvvetli olduğu, *kapı kapı* (dolaşım)'da birçok kapının dolaşıldığı, *gide gide* ve *koşa koşa*'da ise hareketin devamlılığı ifade edilmektedir. Bunlardan başka, tekrarın bir de ortalama ve beraberlik fonksiyonu vardır. *İyi kötü, dişe kalka* gibi tekrarlarda bu fonksiyon göze çarpar (Ergin, 1992:377).

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Tekrar Grupları

Tekrar grupları başka bir kelime grubunun ögesi olarak görev yapabilir:

1. Tekrar grupları, sıfat tamlamasında sıfat unsuru olarak görev yapabilir:

Aynı meseleyi başka başka istikametlerde düşünmeye başladılar.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Bir mücevher dizisine benzeyen irili ufaklı binalar, tâ Macaristan içerisinden başlayarak Akdeniz'e ve Basra Körfezi'ne kadar iner.

2. Tekrar grupları, sıfat-fiil gruplarında zarf olarak görev yapabilir:

... ipil ipil yağan ...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

... acı acı uluyan ...

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

3. Tekrar grupları, birleşik fiillerin isim ögesi olarak görev yapabilir:

Selmin de alt üst etti asabımı.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Katkısız, sert, içten gelen bir ahenkle sarmaş dolaş olmuş.

4. Tekrar grupları, edat gruplarının isim ögesi olarak görev yapabilir:

Yûnus ol kapuda kemine kuldur

Ezelden ebede dekdür bu izzet

(Yunus Emre Divanı)

5. Tekrar grupları, isim tamlamalarının tamlayanı olarak görev yapabilir:

Çocuğun buraya geliş gidiş günleri, saatleri belli mi?

(Emine Işinsu)

Allah Allah seslerinin uzayıp gittiği yollar...

(Emine Işinsu)

6. Tekrar grupları, isim tamlamalarında ve iyelik gruplarında tamlanan olarak görev yapabilir:

Ovanın şurasından burasından kalkan tozlar...

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Şimdi şükür, bâlimiz vaktimiz yerinde.

(Emine Işinsu)

7. Tekrar grupları, zarf-fiil gruplarında zarf olarak görev yapabilir:

yeşil yeşil bakarken... üst üste derken...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Cümlede Kullanılışları Bakımından Tekrar Grupları

Tekrar Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

Saç sakal ağardı gönlüm kapkara

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Dost ışka ulaşıldan *dünya âbiret* bir oldu
Ezel ebed sorarısan dün-ile bugündür bana

(Yunus Emre Divanı)

İşkıla biliş canlara *ezel ebed* olmayısar
Güm-râh olup bu cihanda kimse bâki kalmayısar

(Yunus Emre Divanı)

Tekrar Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

Artık sana *iyiyi kötüyü* anlatmayacağım.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Din ü millet sorarısan âşıklara din ne hâcet
Âşık kişî harâb olur âşık bilmez *din diyânet*

(Yunus Emre Divanı)

Tekrar Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Bunlar *karı kocaya* benziyorlardı.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bir çiçek dermeden sevgi bağından
Huduttan hududa atılmışım ben

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Benem didüğü şunca kıldı aña
Uşbu söz ibret yiter *sana bana*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Tekrar Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

Bak senin kucağında *mışıl mışıl* uyuyor.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Esintiye kapılan müzik *dalga dalga* gelirdi.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Ayrıca da çok dikkatli olmasını *sıkı sıkı* anlatır.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Yakın tehlikeyi *ayan beyan* gösteriyordu.

(Emine Işınso)

Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi,

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Karanulık sürülür âlem münevver olur
Işığı nur kandili havâyâ *az az* gelür

(Yunus Emre Divanı)

Açup gözüni *zâr zâr* inledi
Atası ol inledügin dinledi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

Yolda meger var idi bir gey ağaç
Ya'kûb anda oturmuşdı *susuz aç*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

Tekrar Grubunun Yükleme İsmi Olarak Görev Yapması

O yıl kayısılar nasıl da *salkım saçaktı*.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Her şey *piril piril*.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Ömrün senün ok bigi yay içinde *toptolu*
Tolmuş oka ne turmak ha sen anı atdun tut

(Yunus Emre Divanı)

Münakkaş câmile divârı *düpdüz*
Düni rûşen görünürdi çü gündüz

(Mehmed, *Işknâme*)

SIRA SİZDE

2

Aşağıdaki örneklerde geçen tekrar gruplarının görevlerini yazınız.

Bütün cadde bomboş.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Samim ağır ağır içini çekti ve cevap vermedi.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Sofrada sohbet, şuradan buradan, üniversite iç meselelerinden başlamıştı.

(Emine İşinsu)

**Bir bakış sağa sola kayıkma değme yola
Dinile kuş ünini nice dürlü saz gelür**

(Yunus Emre Divanı)

SAYI GRUBU

Sayı grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Türkçede sayılar üç şekilde karşılanır:

1. Tek kelime ile (*bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, yirmi, otuz, kırk, elli, altmış, yetmiş, seksen, doksan, yüz, bin*),
2. Sıfat tamlaması ile (*iki yüz, üç yüz, dört yüz...; iki bin, üç bin, dört bin; bir milyon, iki milyon, üç milyon, dört milyon...; bir milyar, iki milyar, üç milyar, dört milyar; bir trilyon, iki trilyon...*),
3. Sayı grubu ile (*on bir, on iki..., yirmi bir, yirmi iki..., otuz bir, otuz iki..., yüz on bir, bin yüz...*).

Sayı grubu, basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur (Karahan, 2008:72). Bu grupta büyük sayı ile küçük sayı eksiz olarak arka arkaya gelir. Tek kelime ile karşılanan sayılar ile sıfat tamlaması şeklinde karşılanan sayıların arasında kalan sayılar sayı grubu ile ifade edilir.

Sayı grubu: Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur.

büyük sayı	+	küçük sayı	=	Sayı grubu
-----		-----		
tek kelime ile karşılanan sayı veya sıfat tamlaması ile karşılanan sayı		tek kelime ile karşılanan sayı veya sıfat tamlaması ile karşılanan sayı veya başka bir sayı grubu ile karşılanan sayı		
on		iki		
yirmi		bir		
dokuz yüz		elli		
bin		dokuz yüz		
iki milyon		dört yüz elli		
iki bin		yirmi üç		
-----		-----		
büyük sayı	+	küçük sayı	=	sayı grubu

Hûd oturdu *bin iki yüz* yıl tamâm
Geldi aña Yûsuf Aleyhisselâm

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

SAYI GRUBUNUN YAPISI

1. Sayı gruplarında büyük sayı önce, küçük sayı sonra gelir: *otuz iki, kırk dört, elli dokuz, altmış üç, dokuz yüz on bir, bin dört yüz, iki milyon üç yüz bin* vb.
2. Sayı adları eksiz birleşir.
3. Sayı adları ayrı yazılır ve sayı adlarının arasına herhangi bir işaret konmaz. Sadece senet ve çek gibi bazı resmî evraklarda sahteciliğin önüne geçilmesi amacıyla sayılar bitişik yazılabilir.
4. Sıfat tamlaması ile ifade edilen sayılarda sayı sözleri arasında çarpma, sayı grubu ile ifade edilen sayılarda ise toplama ilgisi vardır:
beş bin → *beş x bin* = 5000 → sıfat tamlaması
üç milyon → *üç x milyon* = 3.000.000 → sıfat tamlaması

kırk iki → *kırk* + *iki* = 42 → sayı grubu
seksen dört → *seksen* + *dört* = 84 → sayı grubu

5. Sayı gruplarında vurgu sonra gelen, yani küçük sayı üzerinde olur. Sıfat tamlamalarında ise vurgu sıfat ögesi üzerindedir:

elli iki, *altmış altı*, *yetmiş beş*, *doksan dokuz*,

dokuz yüz kırk sekiz vb. → sayı grubu

üç bin, *dört milyon*, *seksen milyar*, *üç trilyon* vb. → sıfat tamlaması

6. Sayı grubunda milyona kadar iki öge vardır. Milyonlu sayılar üç, milyarlı sayılar ise dört ögeden oluşmaktadır (Karahana, 2008:72).

Milyona kadar: *otuz / iki*

beş yüz / kırk dört

Milyonlular: *iki milyon / dört yüz yirmi beş bin / altı yüz kırk*

dokuz yüz milyon / beş yüz otuz dört bin / iki yüz elli üç

Milyarlılar: *üç milyar / iki yüz milyon / dört yüz on bin / seksen bir*

7. Sayı gruplarını oluşturan öğelerden biri veya ikisi sıfat tamlaması veya başka bir sayı grubu olabilir:

iki milyar üç yüz elli milyon dört yüz on dört bin yedi yüz kırk → sayı grubu

iki milyar: sıfat tamlaması

üç yüz elli milyon: sıfat tamlaması

üç yüz elli: sayı grubu

üç yüz: sıfat tamlaması

dört yüz on dört bin: sıfat tamlaması

dört yüz on dört: sayı grubu

dört yüz: sıfat tamlaması

on dört: sayı grubu

yedi yüz kırk: sayı grubu

yedi yüz: sıfat tamlaması

Görüldüğü gibi bu sayı grubu altı sıfat tamlaması ve üç sayı grubundan oluşmaktadır.

SAYI GRUBUNUN İŞLEVLERİ

Sayı grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek.

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sayı Grupları

Sayı grubu, bazı kelime gruplarında görevli olarak kullanılabilir:

Eski Erzurum'da bu ticaret hayatı ve kervan yolu *otuz iki* sanatı beslerdi.

(A. H. Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Sayı grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesi olarak görev yapmaktadır.

on dört dakika // yirmi altı sene

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→ İki örnekte de sayı grubu sıfat tamlamasının sıfat ögesi olarak görev yapmaktadır.

Bin sekiz yüz yirmi sekiz mağlubiyeti ... buraları gene sarsmıştı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Sayı grubu, belirtisiz isim tamlamasının tamlayan ögesi olarak görev yapmaktadır.

Yıl, *bin yetmişin ortalarına* varmakta.

(Emine İşinsu)

→ Sayı grubu, belirtili isim tamlamasının tamlayan ögesi olarak görev yapmaktadır.

Cümlede Kullanılışları Bakımından Sayı Grupları

Sayı Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

On üç Batı'da uğursuz bir sayı olarak kabul edilir.

Doksan dokuz, iki haneli tek sayıların en büyüğüdür.

Sayı Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Üç yüz altmış beşe bölmüşler azâb ejderini

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Geri saymaya *kırk dokuzdan* başlayacaktı.

Sayı Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

Hafız Post *bin altı yüz seksen dokuzda*, İtrî *bin yedi yüz on ikide* ölür.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Ali, *on dörtte* burada olacak.

Sayı Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması

Bir hafta evvel ablasının tansiyonu *yirmi birdi*.

(Peyam Safa, *Yalnızız*)

Hüseyin Paşa yalısındaki ziyafetin tarihi *bin yedi yüzdür*.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Türkiye'nin nüfusu *yetmiş bir milyon dört yüz bindir*.

Özet

Tekrar grubunun (ikilemelerin) yapı özelliklerini açıklamak

Herhangi bir varlığı, kavramı veya hareketi ifade etmek için aynı türde birden fazla kelimenin arka arkaya kullanılmasıyla oluşan söz öbeklerine tekrar grubu denir. Kelimeleri arka arkaya getirerek tekrar grubu oluşturmadaki amaç; anlamı zenginleştirmek ve güçlendirmek, sözü daha etkili hâle getirmek ve anlatım gücünü zenginleştirmektir.

Tekrar gruplarında kelime türlerinden çoğu bir öge olarak yer alabilir. Sıfatlar, yansımalar, isimler, ünlemler ve zarf-fiiller diğerlerine oranla tekrar gruplarında sık kullanılan kelime türleridir. Tekrar gruplarında bazen iki kelime anlamca kaynaşarak farklı bir kavramı ifade eden bir birleşik kelime niteliğini kazanabilir. Bazı tekrar grupları kuvvetlendirme edatlarıyla, bağlama edatlarıyla veya soru ekiyle yapılabilir. Bazen çekimli fiiller ile de tekrar grubu kalıbında öbekler oluşturulabilir. Tekrar grubunu oluşturan her iki öge çeşitli çekim eklerini alabilir.

Tekrar grubunun (ikilemelerin) işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

- Tekrar grupları, diğer kelime grupları içinde görevli olabilir.
- Tekrar grupları, cümlede farklı görevlerde bulunabilir.

Sayı grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Sayı gruplarında büyük sayı önce, küçük sayı sonra gelir. Sayı adları eksiz birleşir ve ayrı yazılır. Sayı adlarının arasına herhangi bir işaret konmaz. Sadece senet ve çek gibi bazı resmî evraklarda sahteciliğin önüne geçilmesi amacıyla sayılar bitişik yazılabilir. Sıfat tamlaması ile ifade edilen sayılarda sayı sözleri arasında çarpma, sayı grubu ile ifade edilen sayılarda ise toplama ilgisi vardır. Sayı gruplarında vurgu sonra gelen, yani küçük sayı üzerinde olur. Bu grupta milyona kadar iki öge vardır. Milyonlu sayılar üç, milyarlı sayılar ise dört ögeden oluşmaktadır. Sayı gruplarını oluşturan ögelerden biri veya ikisi sıfat tamlaması veya başka bir sayı grubu olabilir.

Sayı grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

- Sayı grupları, diğer kelime grupları içinde görevli olabilir.
- Sayı grupları, cümlede farklı görevlerde bulunabilir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdaki tekrar gruplarından (ikilemelerden) hangisi yapı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. mini mini
  - b. yavaş yavaş
  - c. soy sop
  - d. birer birer
  - e. ufak ufak
2. Aşağıdaki tekrar gruplarından hangisi yapı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. er geç
  - b. irili ufaklı
  - c. yerli yersiz
  - d. yazı mazı
  - e. az çok
3. Aşağıdaki tekrar gruplarından hangisi yapı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. çırılçıplak
  - b. hediye mediye
  - c. para mara
  - d. atık matık
  - e. yakıt makıt
4. Aşağıdaki tekrar gruplarından hangisi yapı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. günden güne
  - b. baştan başa
  - c. baş başa
  - d. sözden söze
  - e. ezelden ebede
5. Aşağıdaki tekrar gruplarından hangisinin işlevi diğerlerinden farklıdır?
  - a. irili ufaklı binalar
  - b. başka başka istikametler
  - c. tuhaf tuhaf hikâyeler
  - d. türlü türlü hâller
  - e. yavaş yavaş yürüyen
6. Tekrar grupları diğer kelime gruplarında görev yapabilir. Aşağıdakilerin hangisinde bu duruma aykırı bir örnek vardır?
  - a. ovanın şurasında burasında
  - b. yavaş yavaş yürüdüm
  - c. Allah Allah sesleri
  - d. büyüklü küçüklü evler
  - e. bizim hâlimiz vaktimiz
7. Aşağıdaki kelime gruplarından hangisi diğerlerinden farklıdır?
  - a. yetmiş beş
  - b. seksen bir
  - c. otuz bin
  - d. elli bir
  - e. on dört
8. Aşağıdakilerden hangisinde sayı grubu farklı bir kelime grubunda görev yapmaktadır?
  - a. yirmi iki yıl
  - b. otuz sekiz parça
  - c. doksan dokuz bin
  - d. on üç sayısı
  - e. seksen bir vilayet
9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde tekrar grubu yüklem olarak kullanılmıştır?
  - a. Bunlar karı kocaya benziyorlardı.
  - b. Ay sudan çıkmış gibi bembeyazdı.
  - c. Yakın tehlikeyi ayan beyan gösteriyordu.
  - d. Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm.
  - e. Öbürleri saçını başını karıştırıyorlar.
10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sayı grubu yer tamamlayıcısı olarak kullanılmıştır?
  - a. Geri saymaya doksan dokuzdan başlıyoruz.
  - b. Kırk bir benim uğurlu sayımdır.
  - c. On ikide Pelin ile buluşacağız.
  - d. Tribündeki taraftar sayısı yirmi bir bin iki yüz elli idi.
  - e. Pastanın ayrılması gereken dilim sayısı on birdi.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız farklıysa “Eş veya Yakın Anlamlı Kelimelerin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
2. d Yanıtınız farklıysa “Pekiştirmeli Tekrar Grubu” bölümünü tekrar inceleyin.
3. a Yanıtınız farklıysa “Pekiştirmeli Tekrar Grubu” bölümünü tekrar inceleyin.
4. c Yanıtınız farklıysa “Hâl Ekli İsimlerle Kurulmuş Tekrar Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
5. e Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Tekrar Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
6. b Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Tekrar Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
7. c Yanıtınız farklıysa “Sayı Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
8. d Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sayı Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
9. b Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Tekrar Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
10. a Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Sayı Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

azar azar, yerli yersiz, sapsağlam , şaka maka

Sıra Sizde 2

Bütün cadde *bomboş*. (Yüklem ismi)

Samim *ağır ağır* içini çekti ve cevap vermedi. (Zarf tümleci)

Sofrada sohbet, *şuradan buradan*, üniversite iç meselelerinden başlamıştı. (Yer tamlayıcısı)

Bir bakgıl *sağa sola* kayıkma değme yola

Dinile kuş ünini nice dürlü saz gelür (Yer tamlayıcısı)

Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar

- Açıkgöz, H., Yelten, M. (2005). *Kelime Grupları*, İstanbul.
- Aksoy, F. (2006). *Beş Şehir'in Söz Dizimi ve Bunun Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Altınar, S. (2008). *Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doğan, E. (2001). *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ercan, M. (2004). *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Adlı Eseri Üzerinde Söz Dizimsel Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*, 19. bs., İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Güzel, F. (2007). *Peyami Safa'nın Yalnızız Romanında Söz Dizimi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, 13. bs., Ankara.
- Karakurt, A. (2007). *Emine İşımsu'nun Romanlarında Sözdizimi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Li, S. (2005). *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanı'nın Sentaksı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul.
- Özkan, M. (1996) "Yapılış, Yazılış ve Kullanılışları Bakımından Birleşik Kelimeler", *İlmî Araştırmalar 2*, İstanbul, s. 95-110.
- Özkan, M. (2009). *Türkiye Türkçesi - Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M.A. (2003). *Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir Hikaye Kitabı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Sabırlı, N. (2010). *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları'nın Kelime Grupları Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

4

Amaçlarımız

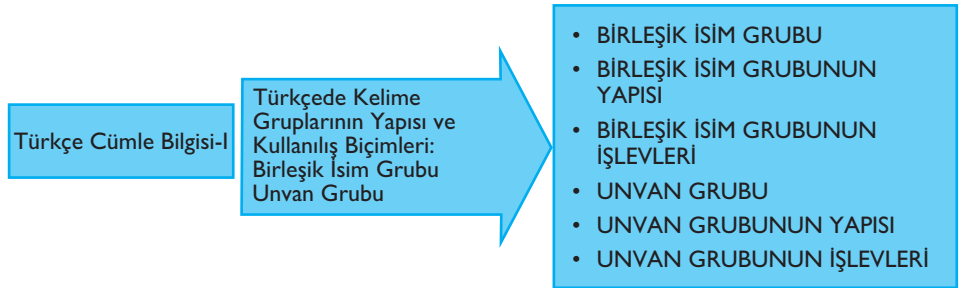
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Birleşik isim grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Birleşik isim grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebilecek,
- Unvan grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Unvan grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Birleşik isim grubu
- Unvan grubu

İçerik Haritası

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri:

- **Birleşik İsim Grubu**
- **Unvan Grubu**

BİRLEŞİK İSİM GRUBU

Bir kavramın veya varlığın adı olmak üzere en az iki kelimenin ek almaksızın bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubudur. Bu bir araya gelişte amaç, özel bir isim oluşturmaktır. Bu özel isim, kişi adı olabileceği gibi yer adı da olabilir: *Mubarrem Ergin, Faruk Kadri Timurtaş, Sadettin Buluç, Necmettin Hacıeminoğlu, Ahmet Bican Ercilasun, Ömer Faruk Akün, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Fatih Sultan Mehmed; Kocamustafapaşa, Hasanpaşa, Afyonkarabisar* vb.

Birleşik isim grubu: Bir kavramın veya varlığın adı olmak üzere en az iki kelimenin ek almaksızın bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubudur.

Taceddin Pervane, Sadeddin Köpek'in emirler arasında yaptığı temizliğin başında onunla berabermiş.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Konsolun üstünde duran saati, *Harunü Reşit* zamanında bir şarklı icat etmiştir.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Sultan Mahmut'un şölenine şarla, izzetle giden Arslan Yabgu'nun yiğitliğini över.

(Emine Işınso)

Yûsuf eydür Yâkûb Nebî oğluyam

Ceddım *İsham İbrâhim* aslıyam

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Yunus Emre gözün aç bak iki cihan toludur Hak

Gümânı sıdkı oda yok şöyle eşkere nihandadır

(*Yunus Emre Divanı*)

Bil ki *Arif Nihat* artık hayatta değildir.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

BİRLEŞİK İSİM GRUBUNUN YAPISI

Birleşik isim grubunun yapı özelliklerini açıklamak

1. Akrabalık isimleri ile unvan bildiren kelimeler, kelime grubunun birinci ögesi olarak başa getirildiği takdirde birleşik isim meydana gelir ve akraba-

- lık ismi veya unvan, o kişinin bir ismi durumuna geçer: *Şehzade Reşad, Prenses Diana, Kral Hüseyin, Kraliçe Elizabet, Dede Korkut, Nene Hatun, Hoca Nasrettin, Yarbay Engin, Doktor Civan* vb.
- Abmet dede, Nazmiye nine, Kemal boca, Engin yarbay, Civan doktor* ve *Alev hemşire* gibi kelime grupları ise birleşik isim değil unvan grubudur.
2. Yer ismi olarak kullanılan unvan grupları da zamanla birleşik isim olmuştur: *Kocamustafapaşa, Küçükmustafapaşa, Yusufpaşa, Hasanpaşa, Haydarpaşa* vb.
  3. İsim ögesi özel bir isim olan sıfat tamlamaları, zamanla birleşik isme dönüşebilir: *İkinci Mahmud, Dördüncü Murad, Taşlıcahı Yahya, Ulubatlı Hasan* vb. Kurtuluş Savaşı sırasında gösterdikleri üstün cesaret ve yiğitlikten dolayı TBMM tarafından isimlerine birtakım eklemeler yapılan *Şanhurfa, Gaziantep* ve *Kabramanmaraş*'i de bu şekilde kabul edebiliriz. Ayrıca özel isimden önce gelen bazı lakaplarla da birleşik isim grubu kurulabilir: *Deli İbrahim, Sağır Hasan, Çolak Salih, Damat Ferit, Rambo Mert* vb.
  4. Birleşik isim grubu ile birleşik kelime kavramları birbirlerinden farklıdır. Özel isim oluşturan ve "eksiz" bir araya gelen birleşik isim grubu, kişi veya yer adı olarak kullanılır. Birleşik kelimeler ise yeni bir kavramı karşılamak üzere belirsiz isim tamlamalarından, sıfat tamlamalarından, edat gruplarından, isnat gruplarından, birleşik fiillerden, ikilemelerden, kısaltma gruplarından veya kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan kelimelerdir: *aslan ağzı, anlam bilimi, nur topu, yüz karası; büyükelçi, çalar saat, güler yüz, dolma kalem, ince hastalık; niçin, Allah için, buna rağmen; başıboş, ayarı bozuk, çenesi düşük, eli açık; vurdumduymaz, dedikodu, örtbas, kapkaç* vb.
  5. Birleşik isim grubunda vurgu, en sondaki isim üzerindedir: *Yakup Kadri Karaoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Nazım Hikmet, Yahya Kemal, Necip Fazıl* vb.

BİRLEŞİK İSİM GRUBUNUN İŞLEVLERİ

Birleşik isim grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Birleşik İsim Grupları

1. Birleşik isim grubu, unvan grubunun isim ögesi olarak kullanılabilir: *Kemal Tabir Bey, Necmettin Okyay Beyefendi, Samiha Ayverdi Hanım, Ali Karamanlıoğlu hoca* vb.

Ben *Arif Nihat Bey* falan değilim.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

2. Birleşik isim grubu, isim tamlamasında tamlayan olarak kullanılabilir: *Harunî Reşit zamanı...*

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Karacaahmed'in ıssızdır yolu

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

3. Birleşik isim grubu, sıfat tamlamasında isim ögesi olarak kullanılabilir:
IV. Kılıç Arslan kendisini tabta çıkararak Muinüddin Pervane tarafından bir ziyafet sofrasında -şüphesiz Moğolların tasvibiyle- boğulur.
 (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)
- Ondan ilham alan Yahya Kemal...*
 (Peyami Safa, *Yalnızız*)
4. Birleşik isim grubu, edat grubunda isim ögesi olarak kullanılabilir:
Yahya Kemal gibi...
 (Peyami Safa, *Yalnızız*)
5. Birleşik isim grubu, bağlama grubunun isim ögesi olabilir:
Pierre Loti veya ondan ilham alan Yahya Kemal / Armand Duval ile bu berif
 (Peyami Safa, *Yalnızız*)
6. Birleşik isim grubu, yaklaşma grubunun isim ögesi olarak kullanılabilir:
Servet Asya'ya yakışır bir dürüstlikle gezmeni, eğlenmeni isterim.
 (Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Cümlede Kullanılışları Bakımından Birleşik İsim Grupları

Birleşik İsim Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

Şeyb Edebalı Karamanlı bir fakihti.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Arif Nihat Asya Adana'yı bekliyor.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Birleşik İsim Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

Hacı Bayram'ı Roma kartalının bu mermer yuvasında çilehanesini seçmeye götürün...

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Dünya kamuoyu *Orhan Pamuk*'u çok sevmiştir.

Birleşik İsim Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Cevat Dursunoğlu'na, yeni transit yolu açıldığı zaman fırıncı Hasan adında bir Erzurumlu şöyle demiş:

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Vardı *Âbir Fâliğ'a* hem ey dede

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Erişdi *Şâb Nu'mân'a* revân ol

(Mehmed, *İşknâme*)

Birleşik İsim Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması

Adını merak ediyorsan, *Servet Armağan*'dır.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Konya'da bulunduğum yıllarda beni sık sık meşgul edenlerden biri de *Şeyh Galib*'di.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Ben *Nurgül Ay*.

(Emine Işınsoy)

Maraşlı Şeyboğlu Satılmış'ım ben.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

SIRA SİZDE

Aşağıdaki örneklerde geçen birleşik isim gruplarının görevlerini belirtiniz.

Atatürk, anılarını yazması için Falih Rıfkı Atay'ı görevlendirdi.

Son dönemde bu konu ile ilgilenen araştırmacı Ömer Faruk Akün'dür.

Faruk Kadri Timurtaş bir Osmanlı Türkçesi uzmanı idi.

UNVAN GRUBU

Unvan grubu: Bir kişi adıyla bir unvanın veya akrabalık adının herhangi bir ek almadan bir araya gelmeleriyle oluşan kelime grubudur.

Unvan grubu, bir kişi adıyla bir unvanın veya akrabalık adının herhangi bir ek almadan bir araya gelmeleriyle oluşan kelime grubudur. Bu grupta isim ögesi önce, unvan veya akrabalık ögesi sonra gelir: *Hamdi Efendi, Özlem Hanım, Halime Hatun, Ferhat Bey, Nazmiye abla, Hicran yenge, Murat amca, Mehdi dayı, Aliye nane, Muhsin dede, Kâzım Karabekir Paşa, Kaan Çavuş, Ali Onbaşı, Fatih Albay* vb.

Kişi adı + Unvan veya akrabalık adı = Unvan Grubu

Bizim düşünmediğimiz şeyi *Tabsin Efendi* yaptı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Vallahi *Mefharet abla*, dedi.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Güler Öğretmen, başını okşardı.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Vali Paşa gelince, yüzler sevinçle yandı.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Yûsuf peygamber niçe düş gördüğün

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

UNVAN GRUBUNUN YAPISI

Unvan grubunun yapı özelliklerini açıklamak

1. Unvan gruplarında unvan veya akrabalık adı mutlaka isim ögesinden sonra gelmelidir. Eğer unvan veya akrabalık adı önce, isim ögesi sonra gelirse meydana gelen kelime grubu, unvan grubu değil birleşik isim grubudur: *Albay Nejat, Sultan Mehmed, Kral Fahd, Leydi Diana, Doktor Kemal, Baba Hakkı, Dayı Kemal* vb.
2. Unvan gruplarında isim ögesi bir isim olabileceği gibi bir birleşik isim grubu da olabilir: *Ali Bey, Necla Hanım, Ahmet amca, Hilmiye teyze ; Faruk Kadri Timurtaş Hoca, Sadettin Buluç Bey, Ahmet Hamdi Tanpınar Beyefendi, Samiba Ayverdi Hanımefendi, Ali Rıza Efendi* vb.
3. Zamanla yer ismi olarak kullanılan unvan grupları da birleşik isim olmuşlardır: *Balipaşa, Ziverbey, Kocamustafapaşa, Küçükustafapaşa, Yusufpaşa, Haydarpaşa* vb.
4. Unvan gruplarında vurgu, kişi adı üzerinde olur:
Nazmiye abla
Osman amca
Ayşe Hatun
Naci Bey

UNVAN GRUBUNUN İŞLEVLERİ

Unvan grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Unvan Grupları

Unvan grupları, farklı kelime gruplarında görev alabilir:

Faiz Bey'in odasına girdiler.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

→ Unvan grubu, belirtili isim tamlamasının tamlayanı görevindedir.

Siyavuş Paşa vak'asından sonra ise bayağı müsteşârân-ı devlet arasına girer.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Unvan grubu, belirtisiz isim tamlamasının tamlayanı görevindedir.

Bu sıra, El-Basan ise; *öfkesi tuttu mu kara taşı kül eyleyen Afşin Beğ* önünde sa-pa yer gözetirken, Sivas'ta Manuel ordusuna karşı geliptir.

(Emine Işınsu)

→ Unvan grubu, sıfat tamlamasının isim ögesi görevindedir.

Anamla *Dulayşe bacı*...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

→ Unvan grubu bağlama grubunun isim ögesi görevindedir.

Şinasi Bey'le Ferit Bey onu alıp götürdüler.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

İki unvan grubu da bağlama grubunun birer isim ögesi görevindedir.

Şeref Bey gibi ben de kaniim ki...

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

→ Unvan grubu edat grubunun isim ögesi görevindedir.

Cümlede Kullanılışları Bakımından Unvan Grupları

Unvan Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

Rafet dayı gülüyor.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Faiz Bey gözlerini yokuştan ayıramıyordu.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Yedi yaşında idi *Yûsuf nebî*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Ki *Tanrı te'âlâ* bir oğlan vire

Benüm bu ölü gövdeme cân vire

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Unvan Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

Tabsin Efendi'yi ilk tesadüfün hemen ertesi günlerinde bir kere daha gördüm.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Neriman, *Şeref Bey*'i dinlemiyordu.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Ahmet, *Yahya Kemal Bey*'i tanıyamamıştı.

Yönetici, *Naci Efendi*'yi işten kovmuştu.

Unvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

İznik'teki o güzel imaret beş kapılı revakı ve çok rahat kubbesiyle *Nilüfer Hatun*'a izafe edilir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Safiye kardeşe ablalık yapacaksın.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Faiz Bey'e gündüzki hadiseden bahsetmemeye karar verdi.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Unvan Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması

Bu, *Şeybülislâm Kara Çelebizade Aziz Efendi*'dir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Klasik edebiyatımızı yirminci yüzyılda gündeme getiren, *Yahya Kemal Bey*'dir.

Alt katımızdaki, *Azize yengeydi*.

Aşağıdaki örneklerde geçen unvan gruplarının görevlerini belirtiniz.

Hak Çalab'dan ün geldi in kuyuya
Otur anda kulluk eyle Tanrı'ya

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

En sevilen öğretmen, Sevda Hanım'dır.

Edip Hoca gençliğinde politikaya girmişti.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Anadolu halkı Tuğrul ve Çağrı Beyleri merak ediyordu.

Özet

Birleşik isim grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Birleşik isim grubu, bir kavramın veya varlığın adı olmak üzere en az iki kelimenin ek almaksızın bir araya gelerek oluşturduğu kelime grubudur. Bu bir araya gelişte amaç, özel bir isim oluşturmaktır.

Birleşik isim gruplarının yapı özellikleri, şu şekilde sıralanabilir:

- Akrabalık isimleri ile unvan bildiren kelimeler, kelime grubunun birinci ögesi olarak başa getirildiği takdirde birleşik isim meydana gelir ve akrabalık ismi veya unvan, o kişinin bir ismi durumuna geçer.
- Zamanla yer ismi olarak kullanılan unvan grupları da birleşik isim olmuştur.
- İsim ögesi özel bir isim olan sıfat tamlamaları, zamanla birleşik isme dönüşebilir. Kurtuluş Savaşı sırasında gösterdikleri üstün cesaret ve yiğitlikten dolayı TBMM tarafından isimlerine birtakım eklemeler yapılan Şanlıurfa, Gaziantep ve Kahramanmaraş'ı da bu şekilde kabul edebiliriz. Ayrıca özel isimden önce gelen bazı lakaplarla da birleşik isim grubu kurulabilir.
- Birleşik isim grubu ile birleşik kelime kavramları birbirlerinden farklıdır. Özel isim oluşturan ve "eksiz" bir araya gelen birleşik isim grubu kişi veya yer adı olarak kullanılır. Birleşik kelimeler ise yeni bir kavramı karşılamak üzere belirtisiz isim tamlamalarından, sıfat tamlamalarından, edat gruplarından, isnat gruplarından, birleşik fiillerden, ikilemelerden, kısaltma gruplarından veya kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan kelimelerdir.
- Birleşik isim grubunda vurgu, en sondaki isim üzerindedir.

Birleşik isim grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

- Birleşik isim grupları, diğer kelime grupları içinde görevli olabilir.
- Birleşik isim grupları cümlede farklı görevlerde bulunabilir.

Unvan grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Unvan gruplarında unvan veya akrabalık adı mutlaka isim ögesinden sonra gelmelidir. Eğer unvan veya akrabalık adı önce, isim ögesi sonra gelirse meydana gelen kelime grubu, unvan grubu değil birleşik isim grubudur. Unvan gruplarında isim ögesi bir isim olabileceği gibi birleşik isim grubu da olabilir. Zamanla yer ismi olarak kullanılan unvan grupları da birleşik isim olmuşlardır. Unvan gruplarında vurgu, kişi adı üzerinde olur.

Unvan grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

- Unvan grupları, diğer kelime grupları içinde görevli olabilir.
- Unvan grupları, cümlede farklı görevlerde bulunabilir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi birleşik isim grubu **değildir**?
  - a. Kral Hüseyin
  - b. Doktor Murat
  - c. Şehzade Mehmed
  - d. Dede Korkut
  - e. Lâle Hemşire
2. Aşağıdaki birleşik isim gruplarından hangisi yapı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. Mustafa Kemal
  - b. İkinci Mahmud
  - c. Ali Ekrem
  - d. Namık Kemal
  - e. Fatma Aliye
3. İsim ögesi özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla birleşik isme dönüşebilir. Aşağıdakilerin hangisinde buna aykırı bir örnek vardır?
  - a. Deli İbrahim
  - b. Çolak Salih
  - c. Nene Hatun
  - d. Üçüncü Selim
  - e. Damat Ferit
4. Birleşik isim grubu, unvan grubunun isim ögesi olarak kullanılabilir. Aşağıdakilerin hangisinde buna aykırı bir örnek vardır?
  - a. Gülfidan Hanım
  - b. Ali Kemal Bey
  - c. Dilâra Gönül teyze
  - d. Mehmet Kaan ağabey
  - e. Ahmet Hamdi amca
5. Aşağıdakilerin hangisinde birleşik isim grubu diğerlerinden farklı bir kelime grubunda görev almıştır?
  - a. Faruk Kadri Timurtaş Hoca
  - b. Sultan İkinci Abdülhamid devri
  - c. Samiha Ayverdi Hanım
  - d. Fevzi Çakmak Paşa
  - e. Durmuş Ali emmi
6. Aşağıdakilerden hangisi bir unvan grubu **değildir**?
  - a. Ferhat dayı
  - b. Lemi Hoca
  - c. Baba Hakkı
  - d. Feryal Hanım
  - e. Murat Bey
7. Aşağıdakilerden hangisi bir unvan grubu **değildir**?
  - a. Osman Paşa
  - b. Murat Astsubay
  - c. Neclâ Hemşire
  - d. Haydarpaşa
  - e. Ali Rıza Efendi
8. Aşağıdakilerin hangisinde unvan grubu diğerlerinden farklı bir tamlamada görev almıştır?
  - a. Ömer Yüzbaşı'nın oğlu
  - b. Cemal Beyin dersi
  - c. Kemal amcanın sohbeti
  - d. Talat Paşa meselesi
  - e. Enver Paşa'nın kabri
9. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin öznesi birleşik isim grubudur?
  - a. Yahya Kemal, Türkçeyi çok güzel kullanmış bir şairdir.
  - b. Rezaizade Ekrem Bey, çok hisli bir şairdi.
  - c. Fenerbahçe, Semih Şentürk'e veda etmeli mi?
  - d. Galatasaray taraftarı Arda Turan'ı çok özleyecek.
  - e. Babasının adı Mehmet Nadir idi.
10. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin nesnesi bir unvan grubudur?
  - a. Fatma kardeşe ablalık yapacaksın.
  - b. Nazmiye teyze kıdemli bir eczacıydı.
  - c. Halime anne Girit göçmenlerindendi.
  - d. Hamdi Hocayı bütün öğrencileri seviyordu.
  - e. Hicran Hanımın fendi Bayram'ı yendi.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız farklıysa “Birleşik İsim Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
2. b Yanıtınız farklıysa “Birleşik İsim Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
3. c Yanıtınız farklıysa “Birleşik İsim Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
4. a Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Birleşik İsim Grubu” bölümünü tekrar inceleyin.
5. b Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Birleşik İsim Grubu” bölümünü tekrar inceleyin.
6. c Yanıtınız farklıysa “Unvan Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
7. d Yanıtınız farklıysa “Unvan Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
8. d Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Unvan Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
9. a Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Birleşik İsim Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
10. d Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Unvan Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Atatürk, anılarını yazması için Falih Rıfki Atay'ı görevlendirdi.

Nesne

Son dönemde bu konu ile ilgilenen araştırmacı

Ömer Faruk Akün'dür.

Yüklem ismi

Faruk Kadri Timurtaş bir Osmanlı Türkçesi uzmanı idi.

Özne

Sıra Sizde 2

Hak Çalab'dan ün geldi in kuyuya

Yer tamlayıcısı

Otur anda kulluk eyle Tanrı'ya

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

En sevilen öğretmen, Sevda Hanım'dır.

Yüklem ismi

Edip Hoca gençliğinde politikaya girmişti.

Özne

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Anadolu halkı Tuğrul ve Çağrı Beyleri merak ediyordu.

Nesne

Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar

- Aksoy, F. (2006). *Beş Şehir'in Söz Dizimi ve Bunun Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanulmasına İlişkin Bazı Teklifler*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Altuner, S. (2008). *Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doğan, E. (2001). *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanışları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Erkcan, M. (2004). *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Adlı Eseri Üzerinde Söz Dizimsel Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*, 19. bs., İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Güzel, F. (2007). *Peyami Safa'nın Yalnız Romanında Söz Dizimi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, 13. bs., Ankara.
- Karakurt, A. (2007). *Emine Işınsu'nun Romanlarında Sözdizimi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Li, S. (2005). *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanı'nın Sentaksı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Özkan, M. (1996) "Yapılış, Yazılış ve Kullanışları Bakımından Birleşik Kelimeler", *İlmî Araştırmalar* 2, İstanbul, s. 95-110.
- Özkan, M. (2009). *Türkiye Türkçesi - Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M.A. (2003). *Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir Hikaye Kitabı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Sabırlı, N. (2010). *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektuplarının Kelime Grupları Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

5

Amaçlarımız

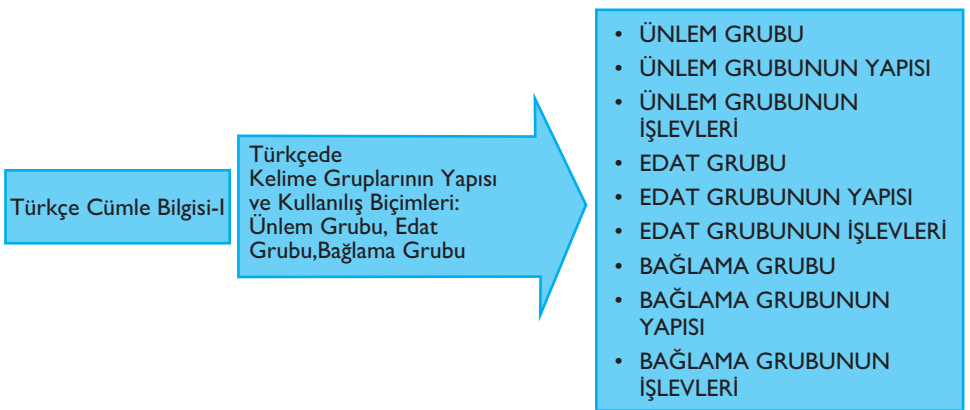
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Ünllem grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Ünllem grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebilecek,
- Edat grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Edat grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebilecek,
- Bağlama grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Bağlama grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Ünllem grubu
- Edat grubu
- Bağlama grubu
- Cümle dışı öge
- Bağımsız tümleş
- Zarf tümleci

İçerik Haritası

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri:

- *Ünlem Grubu*
- *Edat Grubu*
- *Bağlama Grubu*

ÜNLEM GRUBU

Ünlem grubu, bir seslenme ünlemi ile bir isim ögesinin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Bu grupta temel öge olan ünlem başta, yardımcı öge olan isim sonda bulunur.

Ünlem grubu: Bir seslenme ünlemi ile bir isim ögesinin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Seslenme ünlemi + İsim = Ünlem grubu

ey, hey, ya, yahu, kelime veya kelime grubu
be, a, bre, ay, ayol

be adam
ünlem isim (kelime)

ey suyun sesinden anlayan bağlar
ünlem isim (kelime grubu)

a canım

hey arkadaş

bre tekdir beyi

Ey *beni ayıblayan gel* beni ışıktan kurtar
Elinden gelmez-ise söyleme fâsid haber

(Yunus Emre Divanı)

Görüldüğü üzere ünlem grubunu oluşturan öğelerden “seslenme ünlemi” önce, isim ögesi ise sonra gelmiştir. İsim ögesi aynı zamanda bir sıfat-fiil grubudur.

El götürdi dua kıldılar sözün
Dilerem *yâ Rab* görem Yûsuf yüzün

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Bizi *ey Hak* dünyada onsuz koma

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

ÜNLEM GRUBUNUN YAPISI

Ünlem grubunun yapı özelliklerini açıklamak

1. Ünlem grubunda isim ögesi, bir kelime grubu olabilir:
Ey Türk gençliği!

Ünlem grubunun isim ögesi, belirtisiz isim tamlamasıdır.

Ey Tûr'dan kelâm-ı ilâhîyi gûş eden

(Yahya Kemal Beyatlı)

Ona değil, kendi hayâtına yan,
Ey göğsünün altında kalbi yokken yaşayan!

(F. N. Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ünlem gruplarının isim ögeleri, sıfat-fiil grubudur.

Yûsuf eydür aña *iy kati yürek*
Ölürem tonı koy kefen gerek

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

Ey tatlı ve ulvî gece yıllarca devam et

(Yahya Kemal Beyatlı)

Ünlem gruplarının isim ögeleri, sıfat tamlamasıdır.

2. Ünlem grubunda birden fazla isim ögesi bulunabilir:
Ey köyleri budûda bağlayan yaşlı yollar,
Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Bu örnekte ünlem grubunun iki isim ögesi vardır ve bu ögeler kendi içlerinde birer sıfat tamlamasıdır.

Ey beyaz çocuk, sarışın çocuk, dilinde her şey güzelleşen cana yakın çocuk!

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Bu örnekte ise ünlem grubunun üç isim ögesi vardır ve bu ögeler kendi içlerinde birer sıfat tamlamasıdır.

İy kendüzünü bilmeyen söz ma'nîsini bulmayan
Hak varlığın ister-isen uş ilm-ile Kur'an'dadır

(Yunus Emre Divanı)

Bu örnekte ünlem grubunun iki ayrı isim ögesi vardır ve bu ögeler kendi içlerinde birer sıfat-fiil grubudur.

3. Ünlem gruplarında vurgu, grubun temel ögesi olan “seslenme ünlemi” üzerindedir:

hey koca Türk
be kardeşim
bre münafık

ÜNLEM GRUBUNUN İŞLEVLERİ

Ünlem grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Ünlem grupları diğer kelime grupları içinde bir görev yapmaz. Ancak bazı kelime grupları ünlem grubunun isim ögesi olarak kullanılabilir. Bunu yukarıda anlatmış-tık. Ünlem grupları cümlede bir öge değeri taşımaz ve “cümle dışı öge (bağımsız tümleç)” diye adlandırılır:

Yıllarca boşaldın, doldun, ey gönül!

zarf tüm. yüklem yüklem cümle dışı öge

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ey gül sükûta varmağı emreyle bülbüle.

cümle nesne yüklem yer taml.

dışı öge

(Yahya Kemal Beyatlı)

Yukarıdaki iki cümlede özne; “ey gönül” ve “ey gül” değil, “sen” gizli öznesidir.

DİKKAT

EDAT GRUBU

İsim soylu bir kelime veya kelime grubu ile bir çekim edatının ek alarak veya almayarak bir araya gelmesiyle oluşan söz öbeğidir. Grubun isim ögesini oluşturan kelimeler cins isim, zamir veya bir kelime grubu olabilir. İsim ögesi, yalın olabile-ceği gibi hâl ekli olarak da bulunabilir. Edat unsuru ise çekim (veya son çekim) edatlarından biridir.

Edat grubu: İsim soylu bir kelime veya kelime grubu ile bir çekim edatının ek alarak veya almayarak bir araya gelmesiyle oluşan söz öbeğidir.

İsim unsuru	+ Hâl eki ~ ø	+ Çekim edatı = Edat grubu
Kelime	+dan / +den	ile, için, gibi,
Kelime grubu	+tan / +ten	diye, dolayı, ötürü,
	+a / +e	karşılık, rağmen, üzere,
	+ım / +im	başka, gayrı,
	+ın/+in/+un/+ün	aşkın, daha, değin, dek,
	Yalın hâl	kadar, kere, kez, beri,
		önce, sonra, evvel, doğru,
		karşı, dair, göre, nazaran vb.

otobüs ile = Edat grubu
isim (yalın hâlde) edat

senin için = Edat grubu
isim (ilgi hâlde) edat

arabaya doğru = Edat grubu
isim (yaklaşma hâlde) edat

on beş yıl sonra = Edat grubu
isim (kelime grubu) edat

O Macit'in ellerine baktım, kadın eli gibi, tertemiz, incecik.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Bu dağlardan sonra Âşık Kerem benim için kervanımıza takılmıştı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bu örneklerde *kadın eli gibi*, *bu dağlardan sonra* ve *benim için* birer edat grubudur.

EDAT GRUBUNUN YAPISI

Edat grubunun yapı özelliklerini açıklamak

1. Edat gruplarında isim ögesi, hâl ekli veya yalın hâlde bulunabilir; ancak grubun isim ögesi bir zamirle edata muhakkak bir hâl ekiyle bağlanır.

Süleyman Koç'un kızı Fatma ile...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Aşılama yapmak için en uygun zaman, sıcakların sonu.

(Emine Işınsu)

İki gül yaprağı üzre müselsel

Dizilmiş üç beni gâyet mükemmel

(Mehmed, *İşknâme*)

müselsel: Arka arkaya, sıralı, zincirleme.

Senelerden beri içimde birikmiş duyguları söylemek istedim.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Herkes *senin gibi* düşünmüyor.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Bizden evvel buraya inen üç dört arkadaş

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

2. “İle” edatının ekleşip vasıta hâli eki durumunda bulunduğu yapılar da edat grubu olarak kabul edilmektedir:

Allah adıyla olur her iş tamâm (< Allah adı ile)

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Bununla övünmüyorum. (< bunun ile)

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

3. Edat gruplarının isim ögesi bir kelime grubu olabilir:

Sana *benim gözümle* bakan gözler kör olsun

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Edat grubunun isim ögesi, bir iyelik grubudur.

Maballî âdete göre misafirlerin beraber ağırlanması şartmış.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Edat grubunun isim ögesi, bir sıfat tamlamasıdır.

babçe kapısına varıncaya kadar...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Edat grubunun isim ögesi, bir zarf-fiil grubudur.

.buzlu cama takılı gözlerin topladığı duyu muhtevalarını kaybetmekten başka zekânın yapabildiği şey yok.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Edat grubunun isim ögesi, bir isim-fiil grubudur.

Bezenmiş yeşil kızıl u ağ ile

(Hoca Mesud, *Sühbeyl ü Nevbabâr*)

Edat grubunun isim ögesi, bir bağlama grubudur.

Onlar ki ezelden bu Ebâbil'i bilirler.

Bir tehlike sezmiş gibi düşman kesilirler

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Edat grubunun isim ögesi, bir sıfat-fiil grubudur.

4. Edat gruplarının isim ögesi, bir cümle olabilir:

Kendi kendime bu işte masalın ve hakikatin payı nedir diye sordum.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Zeytin yağını az koyun diye seslendi.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Örnek olsun diye...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

5. Edat gruplarında vurgu, grubun isim ögesi üzerindedir:

bundan sonra

akşama doğru

insan gibi

babamla

EDAT GRUBUNUN İŞLEVLERİ

Edat grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Edat Grupları

Edat grupları, diğer kelime grupları içerisinde görevli olarak bulunabilir:

Her tarafta *kar gibi beyaz örtüler*, perdeler, tenteler...

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Edat grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

Gönlümün sarmak için yandığ(ı) binbir güzeli

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Edat grubu, sıfat-fiil grubunun zarf ögesi durumundadır.

Zârî ile çağırıp derdi Ömer

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Edat grubu, zarf-fiil grubunun zarf ögesidir.

Cümlede Kullanılışları Bakımından Edat Grupları

Edat Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

Edat grubunun nesne ögesi olarak kullanılması çok yaygın değildir, tarihî metinlerde birkaç örneği tespit edilmiştir:

Sekiz uçmağın hûrisi eger bezenüp geleler

Senün sevgünden özgeyi gönlüm hiç kabûl itmeye

(Yunus Emre Divanı)

Dahı meclis âlâtı altun gümüşt

Kimesne *anun bigi* hîç görmemiş

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

Edat Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

Gülter'e *mabzun bir sesle* emir verdi.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Saçlarının sarısı, yüzünün tebessümü ve iyiliğın içime yayıldıktan sonra içimde tatlı bir baygınlık duydum.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Bu zelzele *bir ay kadar* sürdü.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bir iki kere daba yutkunduktan sonra, lokmadan evvel sordu.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Her bir çiçek *bin nâz-ıla* öğër Hak'ı *niyâz-ıla*

Bu kuşlar *hoş âvâ-zıla* ol pâdişâhı zikr ider

(Yunus Emre Divanı)

Edat Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması

Bunlar *damat beyler* içindi.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Hemen Şumnu'ya sevk edilen, *yüz kişi* kadardı.

(Emine İşinsu)

Edat gruplarının cümle içinde nesne olarak görev yapması çok yaygın değildir, tarihî metinlerde birkaç örneği vardır. Bunun dışında edat grupları, cümle içinde zarf tümleci ve yüklem ismi olarak görev yapabilir.

Dulayşe bacı *evimizden biri gibidir*.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Fakat bu zıtlık *birbirlerine göre*dir.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Aşağıdaki örneklerde geçen edat gruplarını bularak görevlerini belirtiniz.

Anadolu Türklerinin tarihi iki korkunç hâdise arasında sıkışmış gibidir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Boşluğa doğru sandalyeler uçuyor.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Kâbe gibi kıldılar evim tavâf

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Yûnus ol kapuda kemine kuldur

Ezelden ebede dekdür bu izzet

(Yunus Emre *Divanı*)

Vatanımı çok sevdiğim için aşımın oraya da girmesini çok isterim.

(Emine Işınsu)

BAĞLAMA GRUBU

Birden fazla isim ögesinin sıralama (*ve, ile, ila*), karşılaştırma (*ya... ya..., hem... hem..., ne... ne..., de... de...* vb.), denkleştirme (*ya, veya, yabut, veyabut, ya da*), kuvvetlendirme (*değil, da/de* vb.) veya bazı cümle başı (*fakat, ama* vb.) bağlaçlarıyla birbirine bağlandığı kelime gruplarıdır.

Bağlama grubu: Birden fazla isim ögesinin sıralama, denkleştirme, kuvvetlendirme veya bazı cümle başı bağlaçlarıyla birbirine bağlandığı kelime gruplarıdır.

Bağlaç yerine “bağlama edatı” terimi de kullanılmaktadır.

a. isim + **bağlaç** + **isim**
 bir isim veya bir kelime grubu ve, ile, ila, ama değil, fakat bir isim veya bir kelime grubu

Mai **ve** Siyah = bağlama grubu
 isim bağlaç isim

Kerem **ile** Aslı = bağlama grubu
 isim bağlaç isim

veresiye veren **ile** peşin satan = bağlama grubu
 isim bağlaç isim

dokuz **ila** on = bağlama grubu
 isim bağlaç isim

bugün **değil** yarın = bağlama grubu
 isim bağlaç isim

tatlı   ama   zehirli = bağlama grubu
isim   bağlaç   isim

zengin   fakat   mutsuz = bağlama grubu
isim   bağlaç   isim

Unutmayalım ki *Bursa* ve *İstanbul*, eskiler için *Mekke* ve *Medine* kadar mübarek şehirlerdi.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Nerde bizim oraların *tabelasız* veya *tabelalı* olup da yazıları silinmiş eğri büğrü sokakları...

(Emine Işınsoy)

Didi ger benüm oğlanum olmaya
Nite *tâc* u *tabt* ayrığa kalmaya

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

b. karşılaştırma bağlacı	+	isim	+	karşılaştırma bağlacı	+	isim ....
ne	+	isim	+	ne (de)	+	isim
ya	+	isim	+	ya (da)	+	isim
hem	+	isim	+	hem (de)	+	isim
bir	+	isim	+	bir (de)	+	isim
ister	+	isim	+	ister	+	isim
gerek	+	isim	+	gerek	+	isim
bazen	+	isim	+	bazen	+	isim
gâh	+	isim	+	gâh	+	isim
...						

Ne kırmızı kiremitli evler ne Acı Çay'ın üzerine kurulan dört delikli taş köprü ne Ulu Cami'nin minareleri ne de kervansaraylar...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Son cenkten arta kalmış bir adsız olsa gerek...

Sırma saçlım, bir onu bir kendini süzerek:

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

...bu devden sonra şahsî olabilmek için ya geleneği kırıp yeni yollar aramak ya-bu da çok sabırla çalışmak lâzımdı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bunlar hem iki kardeşe hem karı kocaya benziyorlardı.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Ben cumartesilerden, pazarlardan değil yıllardan artakalma bir adam.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Her da'viden geçen kişi dostdan yana uçan kişi
Işk şerbetin için kişi geh esriik geh mestân ola

(Yunus Emre Divanı)

- c. **isim** + **karşılaştırma edatı** + **isim** + **karşılaştırma edatı**
da / de da / de

Lâle de peymâne de

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Avam da okur havas da okur velâkin sen okumazsın.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

BAĞLAMA GRUBUNUN YAPISI

Bağlama grubunun yapı özelliklerini açıklamak

1. Bağlama grubunu oluşturan isim ögeleri ikiden fazla ise “ve” bağlacı en son iki öge arasında yer alır, önceki ögeler ise virgül (,) ile ayrılır:

sen, ben ve aşkımız...

hava, ateş, su ve toprak

Vakıa asıl Selçuk macerası *Konya, Kayseri ve Sivas* arasında geçer.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

2. Bazen düz yazı ve şiir metinlerinde ikiden fazla ögeden oluşan bağlama gruplarında en sondaki iki isim ögesi arasına da “ve” yerine virgül (,) konabilir:

Kendi ulusları üzerinde esen, özgür olabilmeyi dileyen, saltanat davası güden beğlerin ise bu hal hoşlarına gitmiyordu...

(Emine Işınsu)

Bu ıslıkla uzayan, dönen, kıvrılan yollar

Uykuya varmış gibi görünen yılan yollar

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Gönlüm, canum, aklum, bilüm senün ile karâr ider

Can kanadı açık gerek uçuban dosta gitmeğe

(Yunus Emre Divanı)

3. Bağlama gruplarında isim ögelerinin biri veya ikisi kelime grubu olabilir:

Şark unsurları ve Şark medeniyeti...

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

→ Bağlama grubunun her iki isim ögesi de belirtisiz isim tamlamasıdır.

Bir dul kadın ile dört yetimine ...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

→ Bağlama grubun birinci ögesi bir sıfat tamlaması, ikinci ögesi ise tamlayıcı düşmüş bir iyelik grubudur.

Zaten ben *Evlüya Çelebi*'yi *tenkit etmek için* değil *ona inanmak için* okurum.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Bağlama grubunun her iki isim ögesi de edat grubudur.

Semra Hanım veya Zeynep ...

(Emine Işınsu)

→ Bağlama grubunun birinci isim ögesi bir unvan grubudur.

Senelerden beri önünden geçtikleri bu binanın içinde *ne bir ayak sesi, ne bir gü-rültü, ne bir pencere açılıp kapanması, ne de bir öksürük...* hiçbir şey duymadılar.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ Bağlama grubunda birinci ve ikinci isim ögesi sıfat tamlaması, üçüncü isim ögesi belirtisiz isim tamlaması ve dördüncü isim ögesi bir sıfat tamlamasıdır.

4. Bağlama gruplarında her isim ögesi kendi vurgusunu taşır.

BAĞLAMA GRUBUNUN İŞLEVLERİ

Bağlama grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örnekleri ni çözümlemek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Bağlama Grupları

Bağlama grupları diğer kelime grupları içerisinde görevli olarak bulunabilirler:

Vakıa asıl Selçuk macerası *Konya, Kayseri ve Sivas* arasında geçer.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ İsim tamlamasının tamlayanı, bir bağlama grubudur.

Selçuk'un torunları özü ulus içre *çok itibar ve saygıya* sahip olup, sultanlık da-vasındadırlar.

(Emine Işınsu)

→ Sıfat tamlamasının isim ögesi, bir bağlama grubudur.

Anun aslı vü toprağı Rûm idi
Hüner kamusu ana ma'lûm idi

(Hoca Mesud, *Süheyl ü Nevbabâr*)

→ İyelik grubunun tamlananı, bir bağlama grubudur.

Didi bilinüz *iy kiçi vü ulu*
Çü kamunuz uslusız u bilgili

(Hoca Mesud, *Süheyl ü Nevbabâr*)

→ Ünlem grubunun isim ögesi, bir bağlama grubudur.

Bu ibtiyar ve biçare adam bu sanatkâr hareketi nereden öğrenmişti?

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Sıfat tamlamasının sıfat ögesi, bir bağlama grubudur.

İmparator Diyojen ordusunun iki kolu Manüel ve Ermeni Filaret komutasında, *Sivas ve Malatya'ya doğru* ilerliyorlar.

(Emine Işınsu)

→ Edat grubunun isim ögesi, bir bağlama grubudur.

Her kim bana ağyar-ısa Hak Tanrı yar olsun ana
Her kancaru varur-ısa *bağ u babar olsun* ana

(Yunus Emre Divanı)

→ Birleşik fiil grubunun isim ögesi, bir bağlama grubudur.

Nededür buyruğunuz bilelüm biz
Neyise *resm ü hidmet kılalum* biz

(Mehmed, *Işknâme*)

→ Birleşik fiil grubunun isim ögesi, bir bağlama grubudur.

Cümlede Kullanılışları Bakımından Bağlama Grupları

Bağlama Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

Neriman ve Şinasi Darülelhan'dan beraber çıktılar.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Orhan'ın karısına olan sevgisi veya I. Murad'ın evlât muhabbeti, bu kadının adını Bursa'nın ve İznik'in tarihine ayrılmaz bir şekilde bağlamıştır.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Kavurt'un erleri ile Sultan'ın öncü kuvvetleri Ata Beg Çavı kumandasında karşılaştılar.

(Emine Işinsu)

Çırpınmak ve çabalamak batmaktır.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Göçsün, ne çıkar, her gün uzaklarda bir âlem;
Bulmuş yeniden cenneti *Havvâ ile Âdem*.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Gönlüne yol bulmasun *kibr ü based*

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Herkim izzetden geçmedi âşıklık bühtandır ana
Geçimez dost döşeğine *at u katır yâhud deve*

(Yunus Emre Divanı)

Bağlama Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

Akraba fertlerini, evdekileri hatta komşuları ona teker teker anlattım, taklitlerini bile yaptım.

(Emine Işinsu)

Konuşmaya mecbur etmek için, *yolda Feriba' nın annesine rastladığımı ve lafa tutulduğunu* söyledi.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Son cenkten arta kalmış bir adsız olsa gerek...
Sırma saçlım, *bir onu, bir kendini* süzerek...

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Hayr u tâatî özüne pîşe kıl

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Yaraşdırdı tapun *tâc-ile tabh*
Yaraşdırdı kapun *çerb-ile babh*

(Mehmed, *Işknâme*)

Ne iderler *bânumâmı* ya sensüz *iki cibânı*
İki cihan fidâ sana kimsene gümân dutmaya

(Yunus Emre Divanı)

Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Yüzünde ve yürüyüşünde hiçbir fark yoktu.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Berrin Hanım *kendine ve bize* Stephen R. Covey'in kitabını almış.

(Emine Işınso)

Yerde ve karyolanın altında terlikler yok.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Âlemden uzak, hâdiselerden heyecansız,
Hayrânız *açan gülle uçan bülbüle* yalnız

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Yirde vü gökde ferişteh kalmadı

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Kaçan kim lûtfiyile tola evrâk
'Abîr ü 'anbere gark ola âfâk

(Mehmed, *İşknâme*)

Bağlama Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

Onun bu sükûtu Neriman'a *çok manalı ve karışık* görünmüştü.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Falan istasyondan *üzülerek veya sevinerek* biniyorsunuz.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şebir*)

Varsın seni ömrünce azâbın kolu sarsın
Şâir! Sen *üzüldükçe ve öldükçe* yaşarsın!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

İndi göklerden melekler *saff u saf*

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Şükr kılınız Tanrı'ya *leyl ü nebâr*
Suç kıluruz suçumuz başışlar

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Var idi dâyesi bir Pârsâ nâm
Yaturdı kapusunda *subb ile şâm*

(Mehmed, *İşknâme*)

Bağlama Grubunun Yükleme İsmi Olarak Görev Yapması

Hava *kuru ve rüzgârsız*.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Yemen, *Anadolu'nun çektiği acıların bir parçası, battâ en küçüğüdür.*

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şebir*)

Yine salon *tenba ve karanlık*.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Sen bir güneşle çerçevenmiş kadar sıcak,
Gün yüzlü, sırma saçlı ve zümrüt bakıştın.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Kimisi bu derd ile *hayrân u zâr*

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Didi bilinüz iy kiçi vü ulu
Çü kamunuz *ushusuz u bilgilü*

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Aşağıdaki örneklerde geçen bağlama gruplarını bularak görevlerini belirtiniz.

En şiddetli arzular bana en biçimsiz anlarda ve en münasebetsiz tahriklerle gelir.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Kıvrımlarını ve farbelalarını uzatıyor.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

**İy âşıklar iy âşıklar ışk mezheb ü dindür bana
Gördi gözüm dost yüzini yas kamu düğündür bana**

(Yunus Emre *Divanı*)

Şimdi biraz taze yufka ekmeği ile çökelek olsa...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

**Ne ben yidüm ne onlar yidi anı
Bilmezem kim senün Yûsuf'un kanı**

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Kadir Han'ın sözleri kandırıcı ve dahi doğru idi.

(Emine Işınsu)

Bu değişiklik şüphesiz örfe, âdete ve kıyafete de tesir ediyordu.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Özet

Ünlem grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Ünlem grubu, bir seslenme ünlemi ile bir isim ögesinin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Bu grupta temel öge olan ünlem başta, yardımcı öge olan isim sonda bulunur.

Ünlem grubunda isim ögesi, bir kelime grubu olabilir ve birden fazla isim ögesi bulunabilir. Ünlem gruplarında vurgu, grubun temel ögesi olan “seslenme ünlemi” üzerindedir.

Ünlem grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

Ünlem grupları, diğer kelime grupları içinde bir görev yapmaz; ancak bazı kelime grupları ünlem grubunun isim ögesi olarak kullanılabilir. Ünlem grupları cümlede bir öge değeri taşımaz ve “cümle dışı unsur (bağımsız tümleş)” diye adlandırılır.

Edat grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Edat grubu, isim soylu bir kelime veya kelime grubu ile bir çekim edatının ek alarak veya almayarak bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Edat gruplarında isim ögesi hâl ekli veya yalın hâlde bulunabilir. Ancak grubun isim ögesi bir zamirle edata muhakkak bir hâl ekiyle bağlanır. “İle” edatının ekleşip vasıta hâli eki durumunda bulunduğu yapılar da edat grubu olarak kabul edilmektedir. Edat gruplarının isim ögesi bir kelime, kelime grubu veya cümle olabilir ve bu grupta vurgu, grubun isim ögesi üzerindedir.

Edat grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

- Edat grupları, diğer kelime grupları içinde görevli olabilir.
- Edat grupları, cümlede farklı görevlerde bulunabilir.

Bağlama grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Bağlama grubu; birden fazla isim ögesinin sıralama (*ve, ile, ila*), karşılaştırma (*ya... ya..., hem... hem..., ne... ne..., de... de...* vb.), denkleştirme (*ya, veya, yabut, veyabut, ya da*), kuvvetlendirme (*değil, da/de* vb.) veya bazı cümle başı (*fakat, ama* vb.) bağlaçlarıyla birbirine bağlandığı kelime gruplarıdır.

Bağlama grubunu oluşturan isim ögeleri ikiden fazla ise “ve” bağlacı en son iki öge arasında yer alır, önceki ögeler ise virgül (,) ile ayrılır. Bazen düz yazı ve şiir metinlerinde ikiden fazla ögeden oluşan bağlama gruplarında en sondaki iki isim ögesi arasına da “ve” yerine virgül (,) konabilir. Bağlama gruplarında isim ögelerinin biri veya ikisi kelime grubu olabilir ve bu grupların her isim ögesi kendi vurgusunu taşır.

Bağlama grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

- Bağlama grupları, diğer kelime grupları içinde görevli olabilir.
- Bağlama grupları, cümlede farklı görevlerde bulunabilir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi bir edat grubudur?
  - a. Ey canımın canı
  - b. Ya Rab
  - c. Leylâ ve Mecnun
  - d. Kerem ile Aslı
  - e. Aşk ile
2. Aşağıdaki ünlem gruplarından hangisi, isim ögesinin yapısı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. Hey Ali amca
  - b. Bre gafil düşman
  - c. A yiğit oğul
  - d. Ey güzel kız
  - e. Be mübarek adam
3. Aşağıdaki edat gruplarından hangisi, isim ögesinin yapısı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. maddi hayatın cazibesi ile
  - b. senin gözün ile
  - c. yaşamın sıradanlığı ile
  - d. bahçenin kapısına kadar
  - e. Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra
4. Aşağıdaki edat gruplarından hangisinin isim ögesi bir bağlama grubudur?
  - a. Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra
  - b. yeni bir elbise için
  - c. mahallî âdetlerden dolayı
  - d. Nedret veya Necdet ile
  - e. Ayşe teyzeye rağmen
5. Aşağıdaki bağlama gruplarından hangisi yapı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. Sercan da Gürkan da
  - b. bir ablam bir kardeşim
  - c. gerek Osman gerek Bircan
  - d. ya ben ya o
  - e. hem annemi hem babamı
6. Aşağıdakilerin hangisinde bağlama grubu, diğerlerinden farklı bir kelime grubu içerisinde görev almıştır?
  - a. Olay Ayşe, Fatma ve Hayriye'nin üzüntüsünü arttırmaktaydı.
  - b. Bu, hem Fatih'in hem de Murat'ın sorumluluğundaydı.
  - c. Yaşlı ve kimsesiz insanlara acıyordum.
  - d. İkrâm ve izzetin sonu yoktu.
  - e. Güzellik ve çirkinliğin ayrımı tam burada kendini gösteriyordu.
7. Edat gruplarının isim ögesi bir cümle olabilir. Aşağıdakilerin hangisinde buna benzer bir örnek vardır?
  - a. Vatanı düşmanlardan kurtarmak için
  - b. Örnek olsun diye
  - c. Bütün dostlarını bu akşamki eğlenceye çağıracağından dolayı
  - d. Mahmut dayımın ısrarlarına rağmen
  - e. Mustafa Bey'in katkıları ile
8. Bir cümlede ünlem grubu hangi öge olarak görev yapabilir?
  - a. Cümle dışı öge
  - b. Özne
  - c. Nesne
  - d. Zarf tümleci
  - e. Yer tamlayıcısı
9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, edat grubu yüklem olarak görev yapmaktadır?
  - a. Senin sevginden başka ne isterim?
  - b. Emir erine kızgın bir sesle komut verdi.
  - c. Bu kargaşa iki yıl kadar devam etti.
  - d. Annesini arayıp evle ilgili son bilgileri aldıktan sonra Ahmet dayısını bilgilendirdi.
  - e. Bayram efendi evimizden biri gibidir.
10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bağlama grubu zarf tümleci olarak görev yapmaktadır?
  - a. Hava ılık ve yağmurluydu.
  - b. Görüş ve önerilerinde hiçbir değişiklik yoktu.
  - c. Hem annemi hem babamı çok seviyorum.
  - d. Kardeşimin bu sessizliği bana çok anlamsız ve saçma gelmişti.
  - e. Ömer ve Mücahit, üniversite son sınıfa geçecekleri için çok heyecanlıydılar.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız farklıysa “Edat Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
2. a Yanıtınız farklıysa “Ünlem Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
3. b Yanıtınız farklıysa “Edat Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
4. d Yanıtınız farklıysa “Edat Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
5. a Yanıtınız farklıysa “Bağlama Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
6. c Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Bağlama Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
7. b Yanıtınız farklıysa “Edat Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
8. a Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Ünlem Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
9. e Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Edat Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
10. d Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Bağlama Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Anadolu Türklerinin tarihi iki korkunç hâdise arasında sıkışmış gibidir. Yüklem ismi

Boşluğa doğru sandalyeler uçuyor.
Zarf tüm.

Kâbe gibi kıldılar evim tavâf
Zarf tüm.

Yûnus ol kapuda kemine kuldür
Ezelden ebede dekdür bu izzet
Yüklem ismi

Vatanımı çok sevdiğim için aşının oraya da girmesini çok isterim. Zarf tüm.

Sıra Sizde 2

En şiddetli arzular bana en biçimsiz anlarda ve en münasebetsiz tahriklerle gelir.
Zarf tüm.

Kıvrımlarını ve farbelalarını uzatıyor.
Nesne

İy âşıklar iy âşıklar ışk mezheb ü dindür bana
Yüklem ismi
Gördi gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana

Şimdi biraz taze yufka ekmeği ile çökelek olsa...
Özne

Ne ben yidüm ne onlar yidi anı
Özne Özne
Bilmezem kim sentün Yûsuf'un kanı

Kadir Han'ın sözleri kandırıcı ve dahi doğru idi.
Yüklem ismi

Bu değişiklik şüphesiz örfe, âdete ve kıyafete de tesir ediyordu.
Yer tamlayıcısı

Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar

- Aksoy, F. (2006). *Beş Şehir'in Söz Dizimi ve Bunun Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Altınar, S. (2008). *Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doğan, E. (2001). *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanışları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Erkcan, M. (2004). *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Adlı Eseri Üzerinde Söz Dizimsel Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*, 19. bs., İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Güzel, F. (2007). *Peyami Safa'nın Yalnız Romanında Söz Dizimi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, 13. bs., Ankara.
- Karakurt, A. (2007). *Emine İşımsu'nun Romanlarında Sözdizimi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Li, S. (2005). *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanı'nın Sentaksı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Özkan, M.-Tören, H.,Esin,O. (2006). *Yüksek Öğretimde Türk Dili, Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 2.bs., İstanbul:Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. (2009). *Türkiye Türkçesi - Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M.A. (2003). *Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir Hikaye Kitabı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Sabırlı, N. (2010). *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları'nın Kelime Grupları Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

6

Amaçlarımız

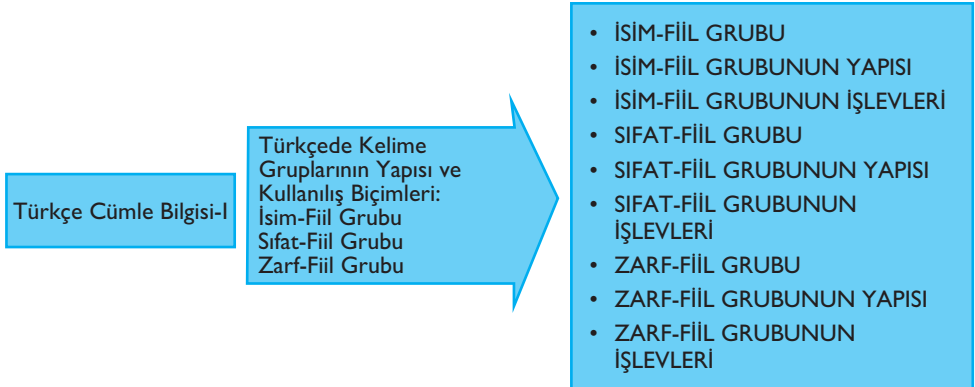
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- İsim-fiil grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- İsim-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebilecek,
- Sıfat-fiil grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Sıfat-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebilecek,
- Zarf-fiil grubunun yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Zarf-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- İsim-fiil grubu
- Sıfat-fiil grubu
- Zarf-fiil grubu

İçerik Haritası

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri:

- **İsim-Fiil Grubu**
- **Sıfat-Fiil Grubu**
- **Zarf-Fiil Grubu**

İSİM-FİİL GRUBU

İsim-fiil grubu, bir isim-fiil ile onu anlamca tamamlayan veya niteleyen kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Bu kelime grubunu kavrayabilmek için *isim-fiil* teriminin ne olduğunu iyi bilmeliyiz. İsim-fiil, fiillere **-mAk**, **-mA** ve **-İş** eklerinden birinin gelmesiyle ortaya çıkan gramer yapısıdır. Bu eklerden *-mAk*, fiillerin hareket isimlerini yapar. *-mA* ve *-İş* ekleri ise fiillerin iş isimlerini yapar ve kalıplaşarak yeni, kalıcı isimler türetmeye çok elverişlidir. Bu üç eke *isim-fiil* ekinden başka *mastar eki* de denmektedir. Bu durumda fiillerin adlarını, daha doğrusu yapılan hareketin veya gerçekleşen eylemin adını, aldığı birtakım eklerin vasıtasıyla bildiren türemiş kelimelere *isim-fiil* adını veriyoruz (*git-mek*, *al-mak*, *yürü-me*, *don-ma*, *uç-uş*, *kaç-ış* vb.).

Bu kelime grubunda grubun asıl ögesi olan isim-fiil en sonda, yardımcı öge olan kelimeler ise isim-fiilin önünde bulunur. Bu durumda grubun yüklemi isim-fiil olur; diğer kelimeler ise isim-fiilin öznesi, nesnesi, zarf tümleci ve yer tamlayıcısı olur. Bununla beraber “bu grupta özne az bulunur ve hep iyelik ekli olur... Üzerinde en çok durulan, belirtilmek istenen kelime, fiil isminin en yakınında bulunur.” (Ergin, 1992: 395).

İsim-fiil grubu: Bir isim-fiil ile onu anlamca tamamlayan veya niteleyen kelimelerden oluşur.

<u>kelime(ler)</u>	+	<u>isim-fiil</u>	= isim-fiil grubu
Fiilin gerektirdiği		fiil + -mak/-mek	
öğeler: özne, nesne		fiil + -ma/-me	
zarf tümleci, yer taml.		fiil + -ış/-iş, -uş/-üş	

<u>cocuğu</u>	<u>hafta içinde</u>	<u>bakıcıya</u>	<u>bırakmak</u> = isim-fiil grubu
grubun	grubun	grubun	isim-fiil
nesnesi	zarf tümleci	yer taml.	(grubun yüklemi)

<u>sen gelirken</u>	<u>gideceğini</u>	<u>düşünme</u> = isim-fiil grubu
grubun zarf t.	grubun nesnesi	isim-fiil
		(grubun yüklemi)

<u>yazları</u>	<u>İstanbul'dan</u>	<u>Antalya'ya</u>	<u>dönüş</u> = isim-fiil grubu
grubun	grubun	grubun	isim-fiil
zarf t.	yer taml.	yer taml.	(grubun yüklemi)

XVI. asır Türkiye'sini onun eserlerinden bulmak daima mümkündür.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Dış dünya ile teması ve ilgiyi kesmek alışageldik bir olay.

(Emine Işınsoy)

Anamla Dulayse Bacı'nın fısıll fısıll bu akşamın alacasında neler konuştuklarını duyabilmek...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

-**MAK** eki: Fiillerin hareket isimlerini yapar.
-**MA** ve -**İŞ** ekleri: Fiillerin iş isimlerini yapar ve kalıplaşarak yeni, kalıcı isimler türetmeye çok elverişlidir.

Bir gün cihâna gelmen mukadderse, anlarsın,

Bu gelişten gözümü, göynümü yıldırın ne?

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Oraya kaçış kendi kendinden nefret ifade eder.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

O birkaya bürünüşler, / ilk ney sesinde uyanışlar, / kol açışlar, / ayak kilitlemişler...

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

İSİM-FİİL GRUBUNUN YAPISI

İsim-fiil grubunun yapı özelliklerini açıklamak

1. İsim-fiil grupları, yargı ifadesi taşımaz; bundan dolayı da cümle olarak kabul edilmez. Ancak isim-fiiller, bir tür fiil ismi oldukları için nesnelere bağlıdır ve fiilin gerektirdiği ve fiilleri tamamlayan öğelerle (özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci) kullanılır:

... onu daba ziyade Bursa'da kendi küçük imaretinde ve çarşı içindeki

nesne zarf tümleci yer tamlayıcısı

harap camiinde tasavvur etmek... → isim-fiil grubu

yüklem (isim-fiil)

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

DİKKAT

İsim-fiil grubunu tamamlayan öğelerin olması, onun cümle içerisinde tek ve müstakil bir öge olduğu gerçeğini değiştirmez. Nitekim yukarıda öğeleri ortaya konan isim-fiil grubu, aşağıdaki cümlede bir yer tamlayıcısı olarak görev yapmaktadır:

Fakat ben onu daba ziyade Bursa'da kendi küçük imaretinde ve çarşı

C.D.Ö. özne yer tamlayıcısı (isim-fiil grubu)

indeki harap camiinde tasavvur etmekten hoşlanırdım. → cümle

Yüklem

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

2. İsim-fiil grupları yargı bildirmedikleri için bünyesinde isim-fiil grubu bulunduran cümleler, söz diziminde yapı bakımından birleşik değil basit cümle olarak değerlendirilmelidir:

Hemen odadan çıkmaya cesaret edemedim.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→Bu cümlede “hemen odadan çıkmaya” kelime grubu, yaklaşma hâli eki almış bir isim-fiil grubudur. Bu grup bir yargı bildirmedığı için bu cümle, yapı bakımından basit bir cümledir.

3. İsim-fiil gruplarında grubun temel ögesi olan isim-fiil, şiir veya konuşma dilinde en sonda bulunmayabilir:

*Bir kitâbda okumuşdum ben anı
Arzulardum görmeğe dün gün seni*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

*Yini bulup komak eskiyi olmaz
Ki eski varlu varludur yoyalmaz*

(Mehmed, *İşknâme*)

(yoyıl-: Silinmek, bozulmak.)

4. İsim-fiil gruplarında vurgu, isim-fiilden önceki öge üzerindedir:

*nehirde her gün balık tutmak
sababları yataktan dinç kalkma
onu kaybetme korkusunu gönlünde bisediş*

5. Tarihî metinlerde görülen bir isim-fiil eki de *-maklık/-meklik* tir:

*Nasîbat ol dutar kim ola ussı
Delüye pend kılmaklık ne assı*

(Mehmed, *İşknâme*)

assı: Yarar, fayda.

us: Akıl.

İSİM-FİİL GRUBUNUN İŞLEVLERİ

İsim-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından İsim-Fiil Grupları

İsim-fiil grupları, diğer kelime grupları içinde görevli olarak bulunabilir:

Geçen hadiselerin zehirinden bir anda kurtulmanın sevinci...

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→İsim-fiil grubu, belirtili isim tamlamasının tamlayan ögesi durumundadır.

Ak Şemseddin'in şeybinin köpekleriyle bir sofraya oturması ancak on beşinci asır Türkiye'sinde görülür.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→İsim-fiil grubu, belirtili isim tamlamasının tamlanan ögesi durumundadır.

Dr. Jenner, böyle bir şeyin mümkün olup olmadığını anlamak için, denemelere başlamış.

(Emine Işinsu)

→İsim-fiil grubu, edat grubunun isim ögesi durumundadır.

Onu yatağına yatırmak ve sıcak su bızırlanıncaya kadar sinirlerini yatıştır-
mak..

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→Bağlama grubunun iki ögesi de bir isim-fiil grubudur.

Ankara Artuk oğulları, Saltuklar, Mengüçler, Danişmendliler gibi büyük ve is-
tilâ devirlerinden kalma feodalitenin bükümünde değildi.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→İsim-fiil grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesi durumundadır.

Cümlede Kullanılışları Bakımından İsim-Fiil Grupları

İsim-Fiil Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

Köyümün çeşmesi olmak yeter artar da bana!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Viyana bezimetinden sonra bu dille konuşabilmek epeyce bir mesele.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Oysa Karahanlılar'ca gerekti Arslan Yabgu'yu ortadan kaldırmak.

(Emine Işınsu)

Oraya kaçış kendi kendinden nefret ifade eder.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Güle gül didiler sen ağlamak ne

Gönül her diken üzre bağlamak ne

(Mehmed, *Işknâme*)

Her kim dostı severise dostdan yana gitmek gerek

İşi gücü dost olıcak cümle işden olur âzat

(Yunus Emre Divanı)

Bana yâ bu kapuyu açmak gerek

Ya boz virdüğün kamu saçmak gerek

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

İsim-Fiil Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

Bunu derhal tashih etmeği düşündü.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Doğrudan doğruya sefere iştirak etmese bile Edirne Sarayı'nda kalmayı tercih eder.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Artık Mehmet Ali'yi düşünmek istemiyorum.

(Emine Işınsu)

Sonsuzluğu yaşatmak istedik sevgimizde

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ana dîdârını görmek kıl nasîb

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Padişahları en sert dille azarlamaktan, camilerde çok defa tenkit ölçüsünü kaçırın vazılar vermekten çekinmezdi.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Aşkın faydasına inandığım için sevgili yavruma da yaptırmaya karar verdim.

(Emine Işınsoy)

Sislere bürünmüş bir ışık gibi kılavuzluk vazifesini yapmağa devam etmişti.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Böyle uzaklaşınca ağır ağır o bizden

Biz ayrı düşmeğe and içmiştik denizden,

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

İsim-Fiil Grubunun Zarf Tümlenci Olarak Görev Yapması

Yaklaşma hâli eki almış bazı isim-fiil grupları şekil bakımından yer tamlayıcısı olsa da işlev bakımından zarf tümlencidir:

Deneme masası gerisinden kabza kavrayıp tetik düşürmeye geldim.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Sayısız güzellik doğar da günde

Birini sevmeye bir ömür yetmez!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Gönlüm canum aklum bilüm senün ile karâr ider

Can kanadı açuk gerek uçuban dosta gitmeye

(Yunus Emre Divanı)

İsim-Fiil Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması

Birinci vazîfen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyeti'ni ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

(Mustafa Kemal Atatürk)

Marifet o anları geçirmektir.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Eger görmeğe gelse anı kişi

Dwâra yönün dönmek idi işi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Aşağıdaki örneklerde isim-fiil gruplarını cümlede kullanılışları bakımından inceleyiniz.

Futbol ağır spor, iyi beslenmek gerek.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Sizleri o kadar yalnız bırakmak istemem.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Burada tecrübesi olan bir kadın gibi konuşmağa muvaffak olmuştu.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Çehre; yüz, surat demektir.

(Emine Işınsu)

SIFAT-FİİL GRUBU

Sıfat-fiil grubu: Bir sıfat-fiil ile onu anlam bakımından niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimelerden oluşur.

Sıfat-fiil grubu; bir sıfat-fiil ile onu anlam bakımından niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Bu kelime grubunu kavrayabilmek için sıfat-fiil teriminin ne olduğunu iyi bilmeliyiz. Bu grubun temel yapısı olan sıfat-fiiller “zaman ve hareket ifadesi taşıyarak nesnelere karşılayan fiil şekilleridir. Asıl fonksiyonları geçici hareket isimleri yapmaktır. Fakat gerekince bir yandan yapım eki gibi kalıcı isimler yapabilmekte, öte yandan arkasına şahıs ekleri alarak fiil çekimini kuran şekil ve zaman eki durumunda geçmektedirler.” (Ergin, 1992: 333). (*Gelecek, geçmiş, düşünür, biçerdöver, olası, yaramaz, tanıdık* kelimelerinde olduğu gibi sıfat-fiil ekleri bugün türetme eki olarak da sıklıkla kullanılmaktadır.) Sıfat-fiil, fiile **sıfat-fiil ekleri** denen birtakım eklerin (-An, -mİş, -r/-Ar, -mAz, -Dİk, -AcAk, -AsI) getirilmesiyle oluşur: *yürü-y-en, gel-miş, koş-maz, yat-acak, öpül-esi* vb.

Bu grupta sıfat-fiil olan kelime, grubun asıl ögesidir. Bu sebeple grubun en son kelimesidir. Sıfat-fiilden önce gelen kelimeler ise yardımcı ögelerdir. Bu yardımcı öge, bir kelime olabileceği gibi uzun bir kelime zinciri de olabilir. O hâlde bu grubun asıl ögesi olan sıfat-fiil, grubun yüklemi; onu niteleyen, açıklayan yahut tamamlayan kelimeler de bu kelime grubunun öznesi, nesnesi, zarf tümlecisi ve yer tamlayıcısıdır. Ancak isim-fiil grubunda olduğu gibi sıfat-fiil grubunda da özne az bulunur ve iyelik ekli olur.

Sıfat-fiil ekleri:

-An, -mİş,
-r/-Ar, -mAz,
-Dİk, -AcAk,
-AsI

<u>kelime(ler)</u>	+	<u>sıfat-fiil</u>	=	sıfat-fiil grubu
Fiilin gerektirdiği		fiil + -an/en, -ası/-esi		
ögeler: özne, nesne		fiil + -acak/-ecek, -maz/-mez		
zarf tümlecisi, yer taml.		fiil + -dık/-dik, -duk/-dük		
		fiil + -r, -ar/-er, -miş/-miş		

sevgisini müzikle ifade eden = sıfat-fiil grubu
grubun grubun sıfat-fiil
nesnesi zarf t. (grubun yüklemi)

apartmanlarda doğal gaz tüketimini hayli azaltacak (tedbirler)=sıfat-fiil grubu
grubun yer grubun nesnesi grubun sıfat-fiil
tamlayıcısı zarf t. (grubun yüklemi)

O güzelleştikçe, kendilerini sibirli bir aynadan seyrederek gibi güzel ve asil buluyorlardı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Ne yapacağımı bilmez hâlde, şaşkınlım.

(Emine Işınsu)

Kömürlüğün köşesinde durup duran postallar.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Evvela onu oradan kaldırmayı arzu eder gibi oldu.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Bayezid Camii, İstanbul'un toprağına atılmış bir çekirdek gibidir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

... kuvvetli bir utancın kılavuzluğuyla doğacak idrak...

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Gördiler nurdan örülmüş nerdübân

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

SIFAT-FİİL GRUBUNUN YAPISI

Sıfat-fiil grubunun yapısını açıklamak

1. Sıfat-fiil grupları, yargı ifadesi taşımaz; bundan dolayı da cümle olarak kabul edilmez. Ancak sıfat-fiiller de isim-fiiller gibi nesnelere bağlıdır; fiilin gerektirdiği ve fiilleri tamamlayan öğelerle (özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümlecisi) birlikte kullanılır:

Asıl benim cinlerimi başıma üşüştüren... → sıfat-fiil grubu
zarf t. nesne yer taml. yüklem (sıfat-fiil)

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Sıfat-fiil grubunu tamamlayan öğelerin olması, onun cümle içerisinde tek ve müstakim bir öge olduğu gerçeğini değiştirmez. Nitekim yukarıda öğeleri ortaya konan sıfat-fiil grubu, aşağıdaki cümlede bir özne olarak görev yapmaktadır:

DİKKAT

Asıl benim cinlerimi başıma üşüştüren o domuz kızdır. → cümle

Özne (sıfat-fiil grubu)

Yüklem

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

2. Sıfat-fiil grupları yargı bildirmedikleri için bünyesinde sıfat-fiil grubu bulunduran cümleler, söz diziminde yapı bakımından birleşik değil basit cümle olarak değerlendirilmelidir:

Bayezid Camii, İstanbul'un toprağına atılmış bir çekirdek gibidir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→Bu cümlede “İstanbul’un toprağına atılmış” kelime grubu, bir sıfat-fiil grubudur. Bu grup bir yargı bildirmediği için bu cümle, yapı bakımından basit bir cümledir.

3. Sıfat-fiil gruplarında grubun temel ögesi olan sıfat-fiil, şiir veya konuşma dilinde bazen en sonda bulunmayabilir:

*Toğruhk bekleyen dost kapusunda
Gümansuz ol bulur ilâhi devlet*

(Yunus Emre Divanı)

4. Türkçede sıfat-fiil grubu kalıbıyla birçok birleşik kelime türetilmiştir: *cankur-taran, değerbilir, dalgakıran, gökdelen, işveren, iyiliksever, kuşkonmaz, öksüzdo-yuran* vb.

5. Sıfat-fiil gruplarında vurgu, sıfat-fiilden önceki öge üzerindedir:

idealleri için yaşayan

kendisinden başka kimseyi sevmemiş (kadın)

stadyum önünde karaborsacılara saldıracak (taraftar)

SIFAT-FİİL GRUBUNUN İŞLEVLERİ

Sıfat-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sıfat-Fiil Grupları

Sıfat-fiil gruplarının en temel işlevi, sıfat tamlamalarının sıfat ögesi olmaktır:

Gözleri köşeyi ağır ağır dönen tramvaya takılmıştı.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Rubumuzun en sanatkâr tarafı mubakkak ki sizin hülyanızla beslenen taraftır.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

O zaman aile reisleri, ailelerinde çiçek bastalığına tutulmuş kimse olup olmadığını öğreniyor.

(Emine İşinsu)

Ancak sıfat-fiil grupları, sıfat tamlamalarından başka kelime grupları içinde de görevli olarak bulunabilir:

Göğsünü gökyüzüne açmış gibiydi kıyı,

Ay sudan çıkmış gibi tertemiz, bembeyazdı...

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→Buradaki iki edat grubunun da isim ögesi sıfat-fiil grubudur.

İbn-i Bîbî'de, Aksarayî'de, Eflâkî'de adları bize kadar gelenlerin künyelerine dikkat edilirse...

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→Sıfat-fiil grubu, belirtili isim tamlamasının tamlayanıdır.

SIRA SİZDE

Aşağıdaki örneklerde sıfat-fiil gruplarını inceleyiniz.

Bana ağı sunan kişi şehd ü şeker olsun aşî

Gelsün kolay cümle işi eli irer olsun ana

(Yunus Emre Divanı)

Fakat o senin her şeyi bildiğini anlar.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Cümlede Kullanılışları Bakımından Sıfat-Fiil Grupları

Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olarak Görev Yapması

“Ayıptır!” diyenler var.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Burada gizlenen, Türkçenin hangi sırrıdır?

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Bilgisayar kütüphanede durur, orada çalışmak isteyen istediği kadar çalışır.

(Emine Işınsoy)

Asıl benim cinlerimi başıma üşüştüren o domuz kızdır.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Ayşe, kaç çobandan teblikelidir,

Kendini ateşe atan delidir.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Cümle yaradılmışa bir göz ile bakmayan

Şer'in evliyâsıysa hakikatde âsîdur

(Yunus Emre Divani)

Varı yok yoğu var iden ol-durur

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olarak Görev Yapması

Çünkü nağmenin kadehi kendisine boşaltılanı sonuna kadar saklıyor.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Ak Topraklar'a akın edenleri toplayagörmüş içinde, otağlarca yiğit.

(Emine Işınsoy)

Önümce kuyu kazanı Hak tahtına ağdursun anı

Ardumca taşlar atana güller nisar olsun ana

(Yunus Emre Divani)

Ana süt virüp bisledi on taya

Kalan kulluk idenleri kim saya

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olarak Görev Yapması

Hangi sır onun eşiğini atlayana bir altın elma gibi uzanırdı?

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Neden şimdi onun günabında biç bir taksirleri olmadığı balde ıstırap duyan-
lara acımıyorsun?

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Önümce kuyu kazanı Hak tahtına ağdursun anı

Ardumca taşlar atana güller nisâr olsun ana

(Yunus Emre Divani)

*Miskin Yunus dünyâda güldüğünü istemeyen
Ağladuğum isteyene gözüm bınar olsun ana*

(Yunus Emre Divanı)

Sıfat-Fiil Grubunun Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması

Bunlar İstanbul'un dar bayatında sıkılanlardı.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

En çirkin merhamet hedefini şaşırandır.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

ZARF-FİİL GRUBU

Zarf-fiil grubu: Bir zarf-fiil ile onu anlam bakımından niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimelerden oluşur.

Zarf-fiil grubu; bir zarf-fiil ile onu anlam bakımından niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Bu kelime grubunu kavrayabilmek için zarf-fiil teriminin ne olduğunu iyi bilmiyoruz. Bu grubun temel yapısı olan zarf-fiiller “hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir... Zarf-fiiller hareketi şahsa ve zamana bağlamadan bir hâl şeklinde ifade eden fiil şekilleri olduğu için hüküm taşıyan bitimli bir hareket değil hüküm taşıyan çekimli fiil hareketine yardımcı bir hareket ifade ederler... Anlam bakımından sıfat-fiillerden çok farklı olarak isim değil fiil olan kelimelerdir.” (Ergin, 1992: 338). Zarf-fiil, fiile **zarf-fiil ekleri** denen (-ArAk, -mAdAn, -InCA, -Ip, -ken, -AlI, -A, -DİkCA) birtakım eklerin getirilmesiyle oluşur: *dön-meden, es-erek, koş-unca, dinle-yip, koşar-ken, gid-eli, sus-tukça* vb.

Bu grupta zarf-fiil olan kelime, grubun asıl ögesidir; bu sebeple grubun en son kelimesidir. Zarf-fiilden önce gelen kelimeler ise yardımcı ögelerdir. Bu yardımcı öge, bir kelime olabileceği gibi uzun bir kelime zinciri de olabilir. O hâlde bu grubun asıl ögesi olan zarf-fiil, grubun yüklemi; onu niteleyen, açıklayan yahut tamamlayan kelimeler de bu kelime grubunun öznesi, nesnesi, zarf tümleci ve yer tamlayıcısıdır. Zarf-fiil grupları; cümle yüklemine yer, zaman, hâl ve miktar bakımından açıklar yahut niteler.

<u>kelime(ler)</u>	+	<u>zarf-fiil</u>	= zarf-fiil grubu
Fiilin gerektirdiği		fiil + -madan/-meden,	
ögeler: özne, nesne		fiil + -arak/-erek, -a/-e	
zarf tümleci, yer taml.		fiil + -ıp/-ip/-up/-üp	
		fiil + -alı/-eli, -ken	
		fiil + -ınca/-ince/-unca/-ünce	
		fiil + -dıkça/-dikçe/-dukça/-dükçe	
		fiil + -tıkça/-tikçe/-tukça/-tükçe	

sabah güneşi   *ilk ışıklarımı*   *saçarken* = zarf-fiil grubu
grubun   grubun   zarf-fiil
öznesi   nesnesi   (grubun yüklemi)

son düşman askeri   *memleketten*   *kovulmadan* = zarf-fiil grubu
grubun   grubun yer   zarf-fiil
öznesi   tamlayıcısı   (grubun yüklemi)

Zarf-fiil ekleri:
-ArAk, -mAdAn,
-InCA, -Ip, -ken,
-AlI, -A, -DİkCA

Ne yaman beriftir ki, ona Selmin'i ve aç adamı, bana da istakozu ve Alemdağ'ın terevağını unutturup ikimizi de ağlatır.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Hiçbir şey duyup hissetmeden o sözü söyledim size.

(Emine Işinsu)

Senin yüzünle, tebessümünle ve sıcaklıkla beslenerek yaşayabileceğim.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken

Sana uğurlar olsun.. Ayrılıyor yolumuz!

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

ZARF-FİİL GRUBUNUN YAPISI

Zarf-fiil grubunun yapı özelliklerini açıklamak

1. Zarf-fiil grupları, yargı ifadesi taşımaz; bundan dolayı da cümle olarak kabul edilmez. Ancak zarf-fiiller de isim-fiil ve sıfat-fiiller gibi nesnelere bağlıdır; fiilin gerektirdiği ve fiilleri tamamlayan öğelerle (özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümlecisi) birlikte kullanılır:

O hızla dağları Ferhat yarınca → zarf-fiil grubu
zarf t. nesne özne yüklem (zarf-fiil)

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Zarf-fiil grubunu tamamlayan öğelerin olması, onun cümle içerisinde tek ve müstakil bir öğe olduğu gerçeğini değiştirmez. Nitekim yukarıda öğeleri ortaya konan zarf-fiil grubu, aşağıdaki cümlede bir zarf tümlecisi olarak görev yapmaktadır:

DİKKAT

O hızla dağları Ferhat yarınca
zarf tümlecisi (zarf-fiil grubu)

Başlamış akmaya çoban çeşmesi... → cümle
yüklem özne

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

2. Zarf-fiil grupları yargı bildirmedikleri için bünyesinde zarf-fiil grubu bulunduran cümleler, söz diziminde yapı bakımından birleşik değil basit cümle olarak değerlendirilmelidir:

Sonra onun ölümünü haber alınca yine buraya geldi.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→Bu cümlede “onun ölümünü haber alınca” kelime grubu, bir zarf-fiil grubudur. Bu grup bir yargı bildirmediği için bu cümle, yapı bakımından basit bir cümledir.

3. Zarf-fiil gruplarında grubun temel ögesi olan zarf-fiil, şiir veya konuşma dilinde en sonda bulunmayabilir:

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak

(Mehmet Akif Ersoy)

*Kendimi kaptırarak tekerleğin sesine,
Uzanmışım, kalmışım yaylının şiltesine.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

*Ufkumda bulutlar kümelerken kara baktım,
Ben her gönül ufkunda doğan mavi sabaktım.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

4. “-DIğIndA, -DIğIndAn” gibi hâl eki ile çekime girmiş bazı sıfat-fiiller, işlev itibarıyla zarf-fiil durumunda olduklarından zarf-fiil grubu oluşturabilir:

Onu her gördüğünde içi acıyordu.

Kırlar Tepesi'ne çıkıp yukarıdan seyredildiğinde... / ... evden çıktığımda...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

5. “-r ... -mAz, -dI mI, -dI...-AlI” yapıları da işlev bakımından zarf-fiil eklerinden farksızdır ve zarf-fiil grupları oluşturabilir:

Onu görür görmez ani bir arzuya kapıldı.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Bu adları bir kere öğrendiniz mi artık unutamazsınız.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Ben beni bildim bileli...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

6. Tarihî metinlerde “-IcAk, -UbAn, -UbAnI, -UbAnIn, -mAdIn, -I, -dUkdA, -IcA-gAz, -IcAgIz, - AlIdAn” zarf-fiil ekleri de zarf-fiil grubu oluşturmuştur:

*Uşbu düzgün düzdiler yolca gidü
And içdiler kamu kavlin berkidü*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

*Er tonunu geyübeni toğru yola gelmezise
Çıkarsun ol tonun yoksa noksan irer tondan ana*

(Yunus Emre Divanı)

*Biz kimse dinine bilâf dimezüz
Din tamâm olıcak toğar mahabbet*

(Yunus Emre Divanı)

*Kimesne tuymadın ko git bu yiri
Kim olmaya özün zindân esîri*

(Mehmed, *Işknâme*)

*Sarâyun yapıdı kapusın bağladı
Yûsuf anı göricegez ağladı*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

*Dost ışka ulaşaldan dünya âhuret bir oldı
Ezel ebed sorarsan dünile bugündür bana*

(Yunus Emre Divanı)

7. Zarf-fiil grubunun yüklemine niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimeler yani ögeler bir kelime grubu olabilir:

... *bütün bu serveti teker teker yazamayacağını anlayınca...*

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→Bu zarf-fiil grubunda “(onun) bütün bu serveti teker teker yazamayacağı”, tamlayıcı düşmüş bir iyelik grubu; “bütün bu servet” sıfat tamlaması, “teker teker” tekrar grubu, “yazama-” olumsuz birleşik fiildir.

Hasibe titreyen elleriyle ablamın ayaklarını kurularken...

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→Bu zarf-fiil grubunda “titreyen eller” sıfat tamlaması, “(onun) titreyen elleri”, tamlayıcı düşmüş bir iyelik grubu; “titreyen elleriyle” edat grubu, “ablamın ayakları” belirtili isim tamlamasıdır.

8. Zarf-fiil gruplarında vurgu, zarf-fiilden önceki öge üzerindedir:

Ferhat kahveyi almak için elini uzatırken durdu.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Konu sevgi ve biraz da talep olunca... a, evet utanıyor, allar içinde!

(Emine Işınsoy)

ZARF-FİİL GRUBUNUN İŞLEVLERİ

Zarf-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Zarf-Fiil Grupları

Yukarıda belirtildiği üzere diğer kelime grupları, zarf-fiil grupları içinde görev alabilmektedir. Ancak zarf-fiil grubu diğer kelime grupları içinde çok az yer alır ve zarf işlevini görür.

Cümlede Kullanılışları Bakımından Zarf-Fiil Grupları

Zarf-fiil grupları, cümlede sadece zarf tümleci olarak görev yapar:

Zarf-Fiil Grubunun Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

Ses bir kartal gibi süzülüp yükseldikçe rubumuzu da beraberinde sürüklüyor.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Gülter hâlâ başını uzatıp dışarıya bakıyor, gülüyordu.

(Peyami Safa, *Fatıh-Harbiye*)

Zeki, şuna buna gülücük dağıtırken içinden taa içinden politikacıların işinin ne kadar zor olduğunu takdir ediyordu.

(Emine Işınsoy)

*Âdem yaradılmadın can kalıba girmedin
Şeytan la'net almadın arş-ıdı seyran bana*

(Yunus Emre Divanı)

Bunlara erince uş kıldum beyân

(Süleyman Çelebi, Mevlid)

*Bunı fikir idüp fırsatın gözledi
Atası izin dâyimâ izledi*

(Hoca Mesud, Sühbeyl ü Nevbahâr)

SIRA SİZDE

3

Aşağıdaki örneklerde zarf-fiil gruplarını inceleyiniz.

*Çü tahta çıkup virdi ol 'adl ü dâd
Halâyık anı görüben oldı şâd*

(Hoca Mesud, Sühbeyl ü Nevbahâr)

Alt kat sofaya giden dar ve uzun koridorda, pardösüsünü ve şapkasını çıkarmadan yürüdü.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Özet

İsim-fiil grubunun yapı özelliklerini açıklamak

İsim-fiil grubu, bir isim-fiil ile onu anlamca tamamlayan veya niteleyen kelimelerin bir araya gelmeleriyle oluşan kelime grubudur.

Bu grubun temel yapısı olan isim-fiil, fiillere “-mAk, -mA ve -İş” eklerinden birinin gelmesiyle ortaya çıkan gramer yapısıdır. Bu eklerden -mAk, fiillerin hareket isimlerini yapar. -mA ve -İş ekleri ise fiillerin iş isimlerini yapar ve kalıplaşarak yeni, kalıcı isimler türetmeye çok elverişlidir. Bu üç eke isim-fiil ekinden başka “matar eki” de denmektedir. Bu durumda fiillerin adlarını, daha doğrusu yapılan hareketin veya gerçekleşen eylemin adını, aldığı birtakım eklerin vasıtasıyla bildiren türemiş kelimelere “isim-fiil” adını veriyoruz. Bu kelime grubunda grubun asıl ögesi olan isim-fiil en sonda, yardımcı öge olan kelimeler ise isim-fiilin önünde bulunur. Bu durumda grubun yüklemi, isim-fiil olur; diğer kelimeler ise isim-fiilin öznesi, nesnesi, zarf tümleci ve yer tamlayıcısı olur.

İsim-fiil grupları, yargı ifadesi taşımaz; bundan dolayı da cümle olarak kabul edilmez. Ancak isim-fiiller, bir tür fiil ismi oldukları için nesnelere bağlıdır ve fiilin gerektirdiği ve fiilleri tamamlayan öğelerle (özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci) kullanılır. İsim-fiil grupları yargı bildirmedikleri için bünyesinde isim-fiil grubu bulunduran cümleler söz diziminde yapı bakımından birleşik değil basit cümle olarak değerlendirilmelidir. İsim-fiil gruplarında grubun temel ögesi olan isim-fiil, şiir veya konuşma dilinde en sonda bulunmayabilir. Tarihî metinlerde görülen bir isim-fiil eki de “-maklık/-meklik”tir (*deliye pend kılmaklık* gibi.).

İsim-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

- İsim-fiil grubu, başka bir kelime grubunun ögesi olabilir.
- İsim-fiil grubu, cümlede farklı görevlerde kullanılabilir.

Sıfat-fiil grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Sıfat-fiil grubu bir sıfat-fiil ile onu anlam bakımından niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Bu grubun temel yapısı olan sıfat-fiiller “zaman ve hareket ifadesi taşıyarak nesnelere karşılıyan fiil şekilleridir. Asıl fonksiyonları geçici hareket isimleri yapmaktır. Fakat gerekince bir yandan yapım eki gibi kalıcı isimler yapabilmekte, öte yandan arkasına şahıs ekleri alarak fiil çekimini kuran şekil ve zaman eki durumunda geçmektedir. Sıfat-fiil, fiile “sıfat-fiil ekleri” denen birtakım eklerin (-An, -mİş, -r/-Ar, -mAz, -mİş, -DİK, -AcAk, -AsI) getirilmesiyle oluşur.

Bu grupta sıfat-fiil olan kelime, grubun asıl ögesidir. Bu sebeple grubun en son kelimesidir. Sıfat-fiilden önce gelen kelimeler ise yardımcı öğelerdir. Bu yardımcı öge bir kelime olabileceği gibi uzun bir kelime zinciri de olabilir. O hâlde bu grubun asıl ögesi olan sıfat-fiil, grubun yüklemi; onu niteleyen, açıklayan yahut tamamlayan kelimeler de bu kelime grubunun öznesi, nesnesi, zarf tümleci ve yer tamlayıcısıdır. Ancak isim-fiil grubunda olduğu gibi sıfat-fiil grubunda da özne az bulunur ve iyelik ekli olur.

Sıfat-fiil grupları yargı ifadesi taşımaz; bundan dolayı da cümle olarak kabul edilmez. Ancak sıfat-fiiller de isim-fiiller gibi nesnelere bağlıdır; fiilin gerektirdiği ve fiilleri tamamlayan öğelerle (özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci) birlikte kullanılır. Sıfat-fiil grupları yargı bildirmedikleri için bünyesinde sıfat-fiil grubu bulunduran cümleler söz diziminde yapı bakımından birleşik değil basit cümle olarak değerlendirilmelidir. Sıfat-fiil gruplarında grubun temel ögesi olan sıfat-fiil, şiir veya konuşma dilinde bazen en sonda bulunmayabilir. Türkçede sıfat-fiil grubu kalıbıyla birçok birleşik kelime türetilmiştir.

Sıfat-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

- Sıfat-fiil gruplarının en temel işlevi, sıfat tamlamalarının sıfat ögesi olmaktır.
- Sıfat-fiil grupları, başka bir kelime grubunun ögesi olabilir.
- Sıfat-fiil grupları, cümlede farklı görevlerde kullanılabilir.

Zarf-fiil grubunun yapı özelliklerini açıklamak

Zarf-fiil grubu bir zarf-fiil ile onu anlam bakımından niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimelerin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Bu grubun temel yapısı olan zarf-fiiller, hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Zarf-fiiller, hareketi şahsa ve zamana bağlamadan bir hâl şeklinde ifade eden fiil şekilleri olduğu için hüküm taşıyan bitimli bir hareket değil hüküm taşıyan çekimli fiil hareketine yardımcı bir hareket ifade eder. Anlam bakımından sıfat-fiillerden çok farklı olarak isim değil fiil olan kelimelerdir. Zarf-fiil, fiile “zarf-fiil ekleri” denen (-ArAk, -mAdAn, -In -cA, -Ip, -ken, -AlI, -A, -DIkCA) birtakım eklerin getirilmesiyle oluşur.

Bu grupta zarf-fiil olan kelime, grubun asıl ögesidir. Bu sebeple grubun en son kelimesidir. Zarf-fiilden önce gelen kelimeler ise yardımcı ögelerdir. Bu yardımcı öge, bir kelime olabileceği gibi uzun bir kelime zinciri de olabilir. O hâlde bu grubun asıl ögesi olan zarf-fiil, grubun yüklemi; onu niteleyen, açıklayan yahut tamamlayan kelimeler de bu kelime grubunun öznesi, nesnesi, zarf tümleci ve yer tamlayıcısıdır. Zarf-fiil grupları; cümle yüklemine yer, zaman, hâl ve miktar bakımından açıklar yahut niteler.

Zarf-fiil grupları yargı ifadesi taşımaz; bundan dolayı da cümle olarak kabul edilmez. Ancak zarf-fiiller de isim-fiil ve sıfat-fiiller gibi nesnelere bağlıdır; fiilin gerektirdiği ve fiilleri tamamlayan ögelerle (özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci) birlikte kullanılır. Zarf-fiil grupları yargı bildirmedikleri için bünyesinde zarf-fiil grubu bulunduran cümleler, söz diziminde yapı bakımından birleşik değil basit cümle olarak değerlendirilmelidir. Zarf-fiil gruplarında grubun temel ögesi olan zarf-fiil, şiir veya konuşma dilinde en sonda bulunmayabilir.

“-DIğIndA, -DIğIndAn” gibi hâl eki ile çekime girmiş bazı sıfat-fiiller, işlev itibarıyla zarf-fiil durumunda olduklarından zarf-fiil grubu oluşturabilir. “-r ... -mAz, -dI mI, -dI...-AlI” yapıları da işlev bakımından zarf-fiil eklerinden farksızdır ve zarf-fiil grupları oluşturabilir. Tarihî metinlerde “-IcAk, -UbAn, -UbAnI, -UbAnIn, -mAdIn, -I, -dUkdA, -IcAgAz, -IcAgIz, - AlIdAn” zarf-fiil ekleri de zarf-fiil grubu oluşturmuştur.

Zarf-fiil grubunun yüklemine niteleyen, açıklayan veya tamamlayan kelimeler, yani ögeler bir kelime grubu olabilir.

Zarf-fiil grubunun işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlmek

- Diğer kelime grupları zarf-fiil grupları içinde görev alabilmektedir; ancak zarf-fiil grubu, diğer kelime grupları içinde çok az yer alır ve zarf işlevini görür.
- Zarf-fiil grupları, cümlede zarf tümleci olarak görev yapar.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerin hangisinde isim-fiil grubu, isim tamlamasının tamlanan ögesi durumundadır?
  - a. Her gün saatlerce çalışmanın mükâfâtı
  - b. Ankara'dan İstanbul'a dönüş heyecanı
  - c. Ali'nin arkadaşıyla buluşması
  - d. Tramvay yolundan geçişin riski
  - e. Vatani ilelebet muhafaza ve müdafaa etme görevi
2. Aşağıdaki kelime gruplarından hangisi diğerlerinden **farklıdır**?
  - a. Her gün seni düşünmeden
  - b. Saat on ikiyi gösterince
  - c. Bin atlı yedi koldan atılırken
  - d. Mehlika Sultan'a âşık olan
  - e. Onun yarın geleceğini düşündükçe
3. Aşağıdaki kelime gruplarından hangisi diğerlerinden **farklıdır**?
  - a. Televizyondaki reklamlara dalıp (onu unuttu)
  - b. Bu yönleriyle eli öpülesi (bir kadını)
  - c. Sürekli birbirleriyle sürtüşen (çocuklar)
  - d. Her vesileyle gözlerini benden kaçırır (olmuştu)
  - e. Okul dönüşünde kafeye uğrayacak (oldu, vazgeçti)
4. Aşağıdaki isim-fiil gruplarının hangisinde, bir isim tamlaması ve bir de sıfat tamlaması bulunmaktadır?
  - a. Hemen okuldan geri dönme
  - b. İrmakta her gün balık tutmak
  - c. Onu kaybetme korkusunu bu yaşlı gönülde hissediş
  - d. Delirmiş kimselere daima nasihat etmek
  - e. Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmek
5. Sıfat-fiil ekleri kalıplaşarak bazen türetme eki işlevinde kullanılabilir. Aşağıdakilerin hangisinde buna aykırı bir örnek vardır?
  - a. yakacak
  - b. geçmiş
  - c. biçerdöver
  - d. roketatar
  - e. yürüyen
6. Aşağıdaki kelime gruplarının hangisinde sıfat-fiil grubu farklı bir görev yapmaktadır?
  - a. İdealleri için yaşayan insan
  - b. Sürekli yalan söyleyenlerin sonu
  - c. Etkisi hep devam edecek olan kâbus günleri
  - d. Kendisinden başka kimseyi sevmemiş kadın
  - e. Büyüklerinin sözlerini hiç dinlemeyen çocuk
7. Aşağıdakilerden hangisi bir zarf-fiil grubudur?
  - a. Onun bu sözlerini hiç unutamayacağını anlayarak
  - b. Leylâ'nın gözlerine bakarken hissettiği duygular
  - c. Karşıdan ağlayarak gelen genç anketçi
  - d. Kahveyi almak için elini uzatırken duran
  - e. Sevdiğinin aşkını daima içinde hissetmek
8. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde isim-fiil grubu, nesne görevindedir?
  - a. Beşiktaş yenilgisinden sonra bu kadar rahat konuşabilmek epeyce bir mesele.
  - b. On bir yıldan beri haftanın her salı akşamında çay içmeye Sevdalara giderlerdi.
  - c. Üçüncü tehlike, düzensiz beslenmektir.
  - d. Derhâl onun bu teklifini reddetmeyi düşündü.
  - e. Sevgili dostunu kaybetmekti korkusu.
9. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sıfat-fiil grubu, yer tamlayıcısı görevindedir?
  - a. Beni asıl kızdıran, anneniz değil dayınızdır.
  - b. Fakülte koridorlarında koşturanlara haykırdı.
  - c. Müjde'nin sözüne uyararak bana iftira edenleri hiç unutmayacağım.
  - d. Arkamdan dolap çevirenleri çok iyi biliyorum.
  - e. Bire on veren, başka hangi yatırımdır?
10. Bir cümlede zarf-fiil grupları hangi öge olarak görev yapar?
  - a. Özne
  - b. Nesne
  - c. Zarf tamlayıcısı
  - d. Yer tamlayıcısı
  - e. Yüklem

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından İsim-Fiil Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
2. d Yanıtınız farklıysa “Sıfat-Fiil Grubunun Yapısı” ve “Zarf-Fiil Grubunun Yapısı” bölümlerini tekrar inceleyin.
3. a Yanıtınız farklıysa “Sıfat-Fiil Grubunun Yapısı” ve “Zarf-Fiil Grubunun Yapısı” bölümlerini tekrar inceleyin.
4. c Yanıtınız farklıysa “İsim-Fiil Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
5. e Yanıtınız farklıysa “Sıfat-Fiil Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
6. b Yanıtınız farklıysa “Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Sıfat-Fiil Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
7. a Yanıtınız farklıysa “Zarf-Fiil Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
8. d Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından İsim-Fiil Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
9. b Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Sıfat-Fiil Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.
10. c Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Zarf-Fiil Grupları” bölümünü tekrar inceleyin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Futbol ağır spor, iyi beslenmek gerek. (Özne)
 Sizleri o kadar yalnız bırakmak istemem. (Nesne)
 Burada tecrübesi olan bir kadın gibi konuşmağa muvaffak olmuştu. (Yer tamlayıcısı)
 Çehre; yüz, surat demektir. (Yüklem ismi)

Sıra Sizde 2

Bana ağı sunan kişi şehid ü şeker olsun aşı
 Gelsün kolay cümle işi eli irer olsun ana
 → Sıfat-fiil grubu, birleşik fiilin isim ögesidir.
 Fakat o senin her şeyi bildiğini anlar.
 → Sıfat-fiil grubu, iyelik grubunun tamlananıdır.

Sıra Sizde 3

Çü tahta çıkup virdi ol ‘adl ü dâd
 Halâyık anı görüben oldı şâd
 Alt kat sofaya giden dar ve uzun koridorda, pardösüsünü ve şapkasını çıkarmadan yürüdü.

Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar

- Açıkgöz, H.- Yelten, M. (2005). *Kelime Grupları*, İstanbul.
- Aksoy, F. (2006). *Beş Şehir'in Söz Dizimi ve Bunun Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Altınar, S. (2008). *Süleyman Çelebi'nin Vesûletü'n-necât Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doğan, E. (2001). *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*, 19. bs., İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ercan, M. (2004). *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Adlı Eseri Üzerinde Söz Dizimsel Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Güzel, F. (2007). *Peyami Safa'nın Yalnız Romanında Söz Dizimi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, 13. bs., Ankara.
- Karakurt, A. (2007). *Emine İşımsu'nun Romanlarında Sözdizimi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Li, S. (2005). *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanı'nın Sentaksı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Özkan, M. A. (2003). *Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir Hikaye Kitabı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Özkan, M. - Tören, H. - Esin, O. (2006). *Yüksek Öğretimde Türk Dili, Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 2. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. - Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 2. bs., İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özkan, M. (2009). *Türkiye Türkçesi - Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. (1996). "Yapılış, Yazılış ve Kullanılışları Bakımından Birleşik Kelimeler", *İlmî Araştırmalar* 2, İstanbul, s. 95-110.
- Sabırlı, N. (2010). *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları'nın Kelime Grupları Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

7

Amaçlarımız

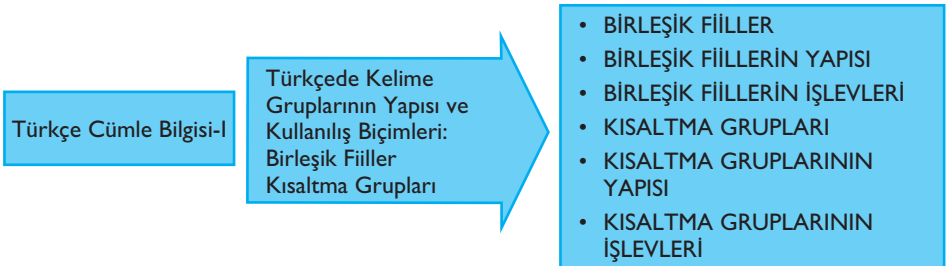
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Birleşik fiillerin yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Birleşik fiillerin işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebilecek,
- Kısaltma gruplarının yapı özelliklerini açıklayabilecek,
- Kısaltma gruplarının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlenebileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Birleşik fiil
- Yardımcı fiil
- Tasvir fiili
- İsnat grubu
- Bulunma grubu
- Yaklaşma grubu
- Uzaklaşma grubu
- Yükleme grubu
- Vasıta grubu
- İlgi grubu
- Eşitlik grubu

İçerik Haritası

Türkçede Kelime Gruplarının Yapısı ve Kullanılış Biçimleri:

- **Birleşik Fiiller**
- **Kısaltma Grupları**

BİRLEŞİK FİLLER (BİRLEŞİK FİİL GRUBU)

Birleşik fiil, isim veya fiil cinsinden bir kelimenin bir yardımcı fiil ile bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Grupta iki öge vardır: İsim veya fiil ögeleri ve yardımcı fiil. İsim ögesi ile yardımcı fiil eksiz bir araya gelirken fiil ögesi ile yardımcı fiillerin birleşmelerinde araya zarf-fiil ekleri getirilir. Birleşik fiillerde grubun anlamı, isim ya da ana fiilin üzerindedir. Yardımcı fiil; ya kendisinden önce gelen isim fiil işlevini kazandırır ya da yine kendisinden önce gelen ana fiilin anlamına yeterlilik, süreklilik, çabukluk, kolaylık, deneme ve yaklaşma fonksiyonu yükler.

Birleşik fiillerde grubu oluşturan ögeler; asıl anlamlarından az veya çok farklı, yeni bir anlam ifade etmek üzere bir araya gelir. İster bir isim ile fiil ögesinden isterse bir fiille başka bir fiilin birleşmesinden meydana gelmiş olsun birleşik fiillerde de anlamca bir kaynaşma söz konusudur ve bunlar tek bir kavramı karşılar. Hareket ve oluş ifade eden kavramları karşılamak için nasıl basit ve türemiş fiillerden yararlanıyorsak birleşik fiillerden de aynı şekilde yararlanırız. Basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında ifade ve anlatım bakımından fark yoktur. Fark, sadece yapıları bakımındandır:

basta olmak → *bastalanmak*
yavru yapmak → *yavrulamak*
iyi olmak → *iyileşmek*
kötü olmak → *kötüleşmek*
etki etmek → *etkilemek*
yağma etmek → *yağmalamak* gibi.

Ancak bu örneklere bakarak her birleşik fiilin anlam bakımından türemiş bir fiil ile karşılanacağı hükmünü çıkarmak da mümkün değildir. Birleşik fiiller de birleşik isimler gibi kelime gruplarından olduklarından belli kalıplar hâlinde bulunur (Özkan, 2009: 270). İsim ve fiil ögeleri ile kullanılan yardımcı fiiller birbirlerinden farklıdır.

Birleşik fiil: İsim veya fiil cinsinden bir kelimenin bir yardımcı fiil ile bir araya gelmesiyle oluşur.

BİRLEŞİK FİİLLERİN YAPISI

Birleşik fiillerin yapı özelliklerini açıklamak

İsim + Yardımcı Fiil Kalıbında Kurulan Birleşik Fiiller

Bu kalıpta kurulmuş birleşik fiillerde bir isim ögesi ile “et-, eyle-, yap-, kıl-, ol-, bulun-” yardımcı fiilleri bir araya gelir. Bu yardımcı fiillerden “et-, eyle-, yap-, kıl-” geçişli fiiller yaparken “ol- ve bulun-” geçişsiz fiiller meydana getirir.

isim	+	yardımcı fiil	= birleşik fiil
kelime veya kelime grubu		et-, eyle-, yap-, kıl-, ol-, bulun-	
<i>terk</i>		<i>et-</i>	
<i>dua</i>		<i>eyle-</i>	
<i>yemek</i>		<i>yap-</i>	
<i>namaz</i>		<i>kıl-</i>	
<i>tabminde</i>		<i>bulun-</i>	

İçlerinde intihar edenler var.

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

Bu kabiliyetleri hayatta üstün kılacak bir dünyayı aramalıyız.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Emin ol. batmayacağıma, selamete çıkacağıma emin ol.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Ashını cümle beyân eyleyeyin

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

1. İsim ögesi, tek bir isim olabileceği gibi bir sıfat-fiil de olabilir:

*olmaz ol-
gelecek ol-
yapmış bulun-
geçmiş ol-
uğraşır ol-*

Ve gönlüm koşmaz oldu mâcerâlar ardında...

Sularım coşmamış olsaydı hayât uykuydu...

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Bir kere düşünmeye başlayacak olursa...

(Peyami Safa, *Fatib-Harbiye*)

2. İsim ögesi, Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime olabilir:

yardım et-, uzun et-, deli ol-, kul ol-, göç eyle- birleşik fiillerinin isim ögeleri; Türkçe kökenlidir ve ayrı yazılır.

İsim ögesi yabancı kökenli bir kelime olan birleşik fiillerden hece yapıları Türkçenin hece yapısına uyanlar ayrı yazılır:

<i>tasdik et-</i>	<i>beyan eyle-</i>	<i>fena ol-</i>
<i>sentez yap-</i>	<i>mecbur kıl-</i>	<i>ilan et-</i>
<i>banyo yap-</i>	<i>tamir et-</i>	<i>depo et-</i>
<i>rötar yap-</i>	<i>demode ol-</i>	

Sonlarında Türkçede kullanılmayan çift ünsüz bulunup da bunlar arasında bir ünlü türeyerek hece yapısı değişmiş olan yabancı kelimeler, ünlü ile başlayan “et-, eyle-, ol-” yardımcı fiilleriyle birleştiklerinde asıllarına döner ve bu yapıdaki birleşik fiiller bitişik yazılır:

Kelimenin aslı	Türkçede yalın kullanılışı	Yardımcı fiille birlikte kullanılışı
ahd	ahit	ahdet-
aks	akis	akset-
atf	atıf	atfet-
azl	azil	azlet-
azm	azim	azmet-
bahs	bahis	bahset-
cebr	cebir	cebret-
devr	devir	devret-
emr	emir	emret-
hükm	hüküm	hükmet-
kahr	kahır	kahrol-
medh	medih	methet-
kayb	kayıp	kaybol-
şükr	şükür	şükreyle-
zulm	zulüm	zulmeyle-

Bununla birlikte bu kuralın *akıl et-, zebir ol-, feyiz al-, bak et-* gibi bazı istisnaları vardır.

Tek heceli yabancı kelimelerden sonra, çift ünsüzlü olan ve Türkçede kullanılırken ünsüzlerden birini düşüren bu yapıdaki kelimeler; “et-, eyle-, ol-” fiilleriyle birleştiğinde düşen ünsüz yeniden ortaya çıkar ve yardımcı fiille bitişik yazılır:

Kelimenin aslı	Türkçede kullanılışı	Yardımcı fiille birlikte kullanılışı
add	-	addet-
aff	af	affet-, affeyle-, affol-
redd	ret	reddet-
hiss	his	hisset-
zamm	zam	zammol-
hall	hal	hallol-
zann	zan	zannet-
zemm	zem	zemmeyle-

Bu konuda daha geniş bilgiyi aşağıdaki kitapta bulabilirsiniz:

Özkan, Mustafa (2009). *Türkiye Türkçesi - Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

3. “İsim + yardımcı fiil” kalıbında kurulan birleşik fiillerden bazıları “et-, eyle-, yap-, kıl-, ol-, bulun-” yardımcı fiillerinin dışındaki bazı fiillerle kurulur. “İsim + yardımcı fiil” kuruluşundaki bu birleşik fiilleri oluşturan fiil ögesi ise aslen ana fiil olduğu hâlde bazen yardımcı fiil işlevinde kullanılan bir fiil olmaktadır (*bul-, ver-, kal-, düş-, koş-, çık-, at-, başla-, sür-, gel-, bak-* vb.). Bunlara “geçici yardımcı fiiller” adını verebiliriz.

İsim + geçici yardımcı fiil = Birleşik fiil

iş gör-, şart koş-, gönlünü al-, cevap ver-, tadına bak-, yolda kal-, çığırından çık, oyuna gel-, dilini tut-, canı çık-, koşmaya başla- vb.

Bu şekilde geçici yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin bir kısmında anlamca kaynaşma da meydana gelebilir: *para ye-, buz tut-, göz boya-* gibi. Ancak sonuçta bu şekilde kurulan birleşik fiiller de “isim + yardımcı fiille kurulan birleşik fiil” kalıbında kabul edilmelidir.

Gerek “isim + ana yardımcı fiil” gerekse “isim + geçici yardımcı fiil” yapısında kurulmuş birleşik fiillerde gerekse de anlamca kaynaşma meydana gelmiş birleşik fiillerde isim ögesi:

- Zarf durumunda (*ileri sür-, karşı koy-, elde et-, eksik ol-, göç et-, yan bak-, karşı gel-, geri gel-, ayrı düş-, boş ver-, geçmiş ol-, geri kal-, denk gel-* vb.),
- Özne durumunda (*yağmur yağ-, gözü karar-, toz kalk-, baş dön-, dili tutul-, dili sürç-, sabrı tüken-, kan gel-, keyfi kaç-, kafası at-, gözü tut-, adı çık-, kanı kayna-* vb.),
- Nesne durumunda (*can at-, baş kaldır-, boyun eğ-, el aç-, ant iç-, yazı yaz-, söz söyle-, nalları dik-, başını ez-, yardım et-, yol al-, yol ver-, kulak ver-, yazı yaz-, suç işle-, tadını kaçır-, göç et-* vb.),
- Yönelme, bulunma ve uzaklaşma hâlinde (*ayağa kalk-, vurmaya başla-, göze bat-, göze gir-, göze gel-, yüreğine in-, oyuna gel-, başa çık-, yolda kal-, darda kal-, sözünde dur-, baştan sav-, gözden düş-, elden çıkar-, burnundan gel-, çığırından çık-* vb.) bulunabilir (Özkan, 2009: 271-273).

Fakat korkularına bak veriyorum.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Sonra artık akşama kadar pikniğin keyfini çıkardım, batta Ayşe ile bile kaç kere konuştum, güzel sesine övgüler düzdüm.

(Emine İşinsu)

Buna mukabil Bizans hem kendi politikası hem de asrın örfü icabı kendine başvuranların hiçbirini geri çevirmiyordu.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Kirpiğine sürme çek.

Kına yak parmağına.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Âşık olan miskin olur Hak yolına teslim olur

Her ne dersen boyun tutar çâre yok gönül yıkmağa

(Yunus Emre Divanı)

*Kim kazduğunu eydem anı size
Vir salavât, tut kulak uşbu söze*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

*Gönül bağladı kamu şöyle kim var
Açalar bu rumûz içinde esrâr*

(Mehmed, *İşknâme*)

Fiil + Zarf-Fiil Eki + Tasvir Fiili (Yardımcı Fiil) Kalıbında Kurulan Birleşik Fiiller

Bir fiil ile “bil-, ver-, yaz-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-” yardımcı / tasvir fiillerinden birinin -A, -I veya -İp zarf-fiil eklerinin yardımıyla birleşmesi sonucu ortaya çıkan yapılar da birleşik fiil grubunu oluşturur.

Bu birleşimde yardımcı fiiller; ana fiilin anlattığı kılış ve oluşu tasvir eden ve onun nasıl, ne şekilde olduğunu veya yapıldığını belirten fiillerdir. Bu fiiller; aslında esas fiil oldukları hâlde anlam kaymasına uğrayarak hem sözlük anlamından ayrı bir anlam kazanmış hem de esas fiile ayrı bir anlam inceliği katan yardımcı fiil durumuna geçmişlerdir (Özkan-Sevinçli, 2009: 66). Bu tasvir fiillerinden “bil-” yeterlilik, “ver-” tezlik, “yaz-” yaklaşma; “dur-, koy-, git-, kal-, gör- ve gel-” fiilleri ise süreklilik bildirir. -İp zarf-fiil ekiyle birleşik fiil oluşturan fiillere ise “yarı tasvir fiilleri” denir.

fiil	+	zarf-fiil eki	+	tasvir fiili	= birleşik fiil
		-a/-e, -ı/-i, -u/-ü, -ip/-ip -up/-üp		bil-, ver-, yaz-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-	
		<i>koş + a + bil-</i> <i>söyley + i + ver-</i> <i>anlat + a + dur-</i> <i>anlatıl + a + gel-</i> <i>düş + e + yaz-</i> <i>çek + ip + git-</i>			

Umumun hayreti beni utancımdan öldürebilir.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

“Ben bir biçim” diye zaafımı itiraf ediveriyor.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

El-Basanın gülen gözleri gülmez oluyor, dik duran omuzu düşekoyuyor.

(Emine Işinsu)

*Günde yir gök gidedurur konşun sefer idedurur
Ecel bir bir yudadurur bu dünyeye mağrûr nedür*

(Yunus Emre Divani)

Zinnure çekistirip durmasa kim bilir daha ne kadar kalacağım.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

1. Birleşik fiillerin fiil ögesi, başka bir birleşik fiil olabilir:

yardım ed + *e* + *bil-* → fiil + zarf-fiil + tasvir fiili kalıbında kurulmuş birleşik fiil birleşik fiil

hasta ol + *u* + *ver-* → fiil + zarf-fiil + tasvir fiili kalıbında kurulmuş birleşik fiil birleşik fiil

“Ben bir biçim” diye zaafını itiraf ediveriyor.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Başkalarının bu hâlini anlamasını arzu etmekten vazgeçebiliyordu.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

2. Bu yapıdaki birleşik fiillerden -a/-e, -ı/-i, -u/-ü zarf-fiil eki ile kurulanları bitişik yazılırken -ıp/-ip, -up/-üp zarf-fiil ekiyle kurulanları ayrı yazılır:

yazabil-, *yapıver-*, *bakakal-*, *düşeyaz-* vb.

sürüp git-, *bakıp dur-*, *atıp tut-*, *silip süpür-* vb.

3. “İsim + yardımcı fiil” kalıbındaki birleşik fiillerde vurgu, isim ögesi üzerinde olur: *yardım et-*, *nazar kıl-*, *karşı gel-*, *sarhoş ol-* vb.

“Fiil + zarf-fiil eki + tasvir fiili” kalıbındaki birleşik fiillerde de vurgu zarf-fiil ekli birinci öge üzerindedir: *yazıver-*, *koşadur-*, *yanıp yakıl-*, *bakakal-* vb.

4. Tasvir fiilleri ile esas fiillerin arasına gelen zarf-fiil ekleri şu şekilde gösterilebilir:

Yeterlilik fiillerinden önce: -a/-e → *koşabil-*, *yazabil-*, *gelebil-*, *dönebil-* vb.

Süreklilik fiillerinden önce: -a/-e → *gideğdur-*, *şaşakal-*, *sevinedur-*, *süregel-* vb.

Tezlik fiillerinden önce: -ı/-i, -u/-ü → *geliver-*, *yazıver-*, *koşuver-*, *örtüver-* vb.

Yaklaşma fiillerinden önce: -a/-e → *öleyaz-*, *düşgyaz-*, *boğulayaz-*, *yanayaz-* vb.

Yarı tasvir fiillerinden önce: -ıp/-ip, -up/-üp zarf-fiil ekleri getirilir: *çekip git-* vb.

5. “Fiil + zarf-fiil eki + tasvir fiili” kalıbındaki birleşik fiiller, tasvir fiilinin türüne göre de adlandırılabilir:

dinleyebil- → yeterlilik fiili

bakadur- → süreklilik fiili

atıver- → tezlik fiili

unutayaz- → yaklaşma fiili

6. Yeterlilik fiilinin olumsuz “-ama-” ekiyle yapılır:

gelebil- → *geleme-*

bakabil- → *bakama-*

uçabil- → *uçama-*

İki dakika bile konuşamadık.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Artık hiç erişemeyeceği şeylere kanat açar.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

7. Birleşik fiillerin ilk ögesi, bir kelime grubu olabilir:

alt üst ol- → Birleşik fiilin isim ögesi, bir tekrar grubudur.

takdir edebilmek- → Birleşik fiilin fiil ögesi, başka bir birleşik fiildir.

İşin külli zâr ü zeber eyledi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

→ Birleşik fiilin isim ögesi, bir bağlama grubudur.

Ağzının içi kupkuru olmuştu.

(Emine Işınsu)

→ Birleşik fiilin isim ögesi, bir tekrar grubudur.

8. Birleşik fiillerin ögeleri birbirleriyle yer değiştirebilir, bazen araya başka kelimeler de girebilir:

O zaman kalbimi bir gizli günâh etti esîr...

Oklar seni şiddetle eder gönlüme ibtâr...

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Tevbe kılun bu işe gelin yola

Yohsa Tanrı'dan gelür size belâ

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

Açup yüzünü gördi buldı murâd

Ol aya muvâfık Sübeyl urdu ad

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Aşağıdaki örneklerde geçen birleşik fiilleri bulunuz.

Ya'kûb işitdi anı âh eyledi

Turdı yirinden işit kim n'eyledi

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleybâ*)

Bir pantolona bir bana bakıp duruyordu.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Dedi n'oldı eyâ Bânû-yı a'zam

Ki âhundan yanayazdı bu âlem

(Mehmed, *İşknâme*)

BİRLEŞİK FİİLLERİN İŞLEVLERİ

Birleşik fiillerin işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller, diğer kelime grupları içerisinde görevli olarak bulunabilir:

Hepsi, soylu bir ifade verebilir.

(Emine Işınsu)

→ Birleşik fiil, diğer birleşik fiilin fiil ögesidir.

Şarkı ve garbı temsil eden bu iki remiz...

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ Birleşik fiil, sıfat-fiil grubunun fiil ögesidir.

SIRA SİZDE

1

Zaaf anlarında can sıkıcı bir vakayı tabris edemeyerek...

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ Birleşik fiil, zarf-fiil grubunun fiil ögesidir.

Başına buyruk beğlerin nüfuzlarını yok etmek...

(Emine Işınsu)

→ Birleşik fiil, isim-fiil grubunun fiil ögesidir.

Cümlede Kullanılışları Bakımından Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller; bazı kelime gruplarının bir parçası olarak cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tümleci görevinde kullanılabilirler gibi fiil çekim eki olarak müstakil bir öge de olabilir. Ancak tek başlarına genellikle yüklem olarak görev yaparlar:

Arkadaşlarını tenkit etmeyi severdi.

→ Bu cümlede “arkadaşlarını tenkit etme” bir isim-fiil grubudur ve cümlenin nesnesidir. “Tenkit et-” ise bir birleşik fiildir ve isim-fiil grubunun fiil ögesidir. Yani bu birleşik fiil, cümlede doğrudan değil ancak başka bir kelime grubu içerisinde yer alarak nesne görevindedir.

İyilik yapan, iyilik bulur.

→ Bu cümlede “iyilik yapan” bir sıfat-fiildir ve cümlenin öznesidir. “İyilik yap-” ise bir birleşik fiildir ve sıfat-fiilin fiil ögesidir. Dolayısıyla birleşik fiil, cümlede doğrudan doğruya değil sıfat-fiilin bir ögesi olarak özne görevindedir.

Birleşik Fiilin Yüklem Olarak Görev Yapması

Kirpiğine sürme çek,

Kına yak parmağına.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Bir ulema toplantısında Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî ile beraber bulunmuş.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Çiçeğin zehrini atıyor, başka taraflara yayılmasına mani oluyor.

(Emine Işınsu)

Bu temizlik hasretinin sırrını şimdi bir yazıhanenin gözünde bulabiliriz.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

İmdi gel, isyânımız yâd idelim.

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Hevesden şeb nazar kıldı bevâya

İkincide nazar itdi yuvaya

(Mehmed, *İşknâme*)

Kısaltma grubu: İyelik ekli veya hâl ekli bir isimle başka bir isim veya sıfat ögesinin bir araya gelmesiyle oluşan; kelime gruplarının ve cümlelerin kısaltması, yıpranması sonucu ortaya çıkan klişeleşmiş gruplardır.

KISALTMA GRUPLARI

İyelik ekli veya hâl ekli bir isimle başka bir isim veya sıfat ögesinin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grupları, kısaltma grubu üst başlığında ele alınmaktadır. Kısaltma grupları “kelime gruplarının ve cümlelerin kısaltması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan klişeleşmiş gruplardır.” (Ergin, 1992: 396-397).

Bu gruplar genel olarak isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısaltılmıştır. Bunların devamında yazılmamış, düşmüş bir “olan, eden, olmak, etmek, olarak” veya “ederek” kelimesi vardır: *boynu büyük, çiçeği burnunda, deveye kulak, yükte hafif, başa bela, içine kapanık, kıldan ince, kılıçtan keskin, bini aşkın, vatani müdafaa, konuyla ilgili, elle tutulur, bizim kız, senin oğlan* vb.

Burada çekim eki almış isim; “belirten” göreviyle kendinden sonra gelen bir sıfatı, bazen de bir isimi belirtmektedir. Bu belirtmede de iki isim, söz içinde kalıplaşmaya uğrayarak birleşik kelimeler oluşturmaktadır. Bu birleşikler, sıfat veya zarf olarak kullanılır ve daima ayrı yazılır. Vurgu, ikinci öge üzerindedir: *etine dolgun, cana yakın, dile kolay, içine kapanık, keyfine düşkün, elde bir, deveye kulak, arada bir, yükte hafif, pabada ağır, ikide bir, yandan çarklı, sonradan görme, kardan adam, anadan doğma, içten pazarlıklı* vb. (Özkan-Sevinçli, 2009: 92).

KISALTMA GRUPLARININ YAPISI

Kısaltma gruplarının yapı özelliklerini açıklamak

Kısaltma grupları şunlardır:

İsnat Grubu

İsnat grubunu oluşturan kelimelerden birincisi genellikle iyelik eki almış durumdadır; ancak bazen yalın hâlde de bulunabilir. İkinci kelime ise daha çok sıfat, bazen isimdir. İsnat grupları ters çevrilmiş sıfat tamlaması görünümündedir. Grubun vurgusu, en sondaki öge üzerindedir.

isim (iyelik eki / yalın hâlde)
(isnat olunan, isnat yapılan)

isim / sıfat (yalın hâlde)
(isnat edilen)

karn + ı tok
boyn + u büyük
çiçeğ + i burnunda
burn + u büyük
baş açık
ayak yalın

para peşin, baş aşağı; saç uzun, aklı kısa, başı boş, çenesi düşük, eli uzun, gözü pek, gözü tok, kulağı kesik, eli kulağında vb.

nesebi meçbul / kapısı açık

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

kanatları yoluk / ağzı açık / göğsü kullı

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Kulağı çınlıyor; ağzı yarı açık.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

*Seni ben bekliyorum, göğsüm açık, / bağrım açık;
*Hançer ol, göğsüme sapsan; ecel ol, karşıma çık!**

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Kısaltma grupları:

- İsnat grubu
- Bulunma grubu
- Yaklaşma grubu
- Uzaklaşma grubu
- Yükleme grubu
- Vasıta grubu
- İlgî grubu
- Eşitlik grubu

Bazen bir kartal yuvası gibi erişilmesi imkânsız yükselir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Yelesi kara, cins atını överdi.

(Emine Işinsu)

İki yüz karavaş Rûm u Hutây
Ki üzleri ay ola kaşları yay

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbahâr*)

Simadı Pârsâ'nun sözünü ol
Azîmet kıldı deyre ol yüzi gül

(Mehmed, *Işknâme*)

Yaradıldı Mustafâ yüzi gül / gönli safâ
Ol kıldı bize vefâ andandur ibsan bana

(Yunus Emre Divanı)

Ol sözi şîrîn ü ol cismi arı

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Bulunma Grubu

Bulunma hâli eki almış bir isimle onu takip eden bir isim veya sıfatın bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Grubu oluşturan öğelerden biri veya ikisi kelime grubu olabilir. Grubun vurgusu, en sondaki öge üzerindedir.

<u>isim</u>	<u>isim / sıfat</u>
(bulunma hâlinde)	(yalın hâlde)
	<i>bin + de bir</i>
	<i>deve + de kulak</i>
	<i>yük + te hafif</i>
	<i>çanta + da keklilik</i>
	<i>sol + da sıfır</i>

Herkesin zarurî olarak günde birkaç defa birbirine rastladığı bu şehirde...

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Bulunma grubunun ikinci ögesi, bir sıfat tamlamasıdır.

Ayşe, bir elinde çay bardağı, / bir elinde sigara aralarına girdi.

(Emine Işinsu)

→ Cümledeki iki bulunma grubunun da ilk ögesi tamlayanı düşmüş bir iyelik grubudur.

İşte onlar, o adı ağza alınmayanlar,
Gözlerinde çürükler, / kollarında çürükler.

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Fırat'ı radyodan değil, içimde saklı bir kızdan dinledim.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Benem bî-berk ü ber 'uryân ü tenbâ
İşimde â'ciz ü giryân ü seydâ

(Mehmed, *Işknâme*)

Dinlenüz ki binde birin diyelim / Günde beş kez urulsar nevbeti

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Yaklaşma Grubu

Yaklaşma hâli eki almış bir isimle onu takip eden bir isim veya sıfatın bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Grubu oluşturan öğelerden biri veya ikisi kelime grubu olabilir. Grubun vurgusu, en sondaki öge üzerindedir.

<u> </u> isim	<u> </u> isim / sıfat
(yaklaşma hâlinde)	(yalın hâlde)
<i>can + a</i>	<i>yakın</i>
<i>baş + a</i>	<i>bela</i>
<i>için + e</i>	<i>kapanık</i>
<i>dil + e</i>	<i>kolay</i>
<i>diller + e</i>	<i>destan</i>

bana mabsus / yere serici / cama takılı / tabmine müsait / kendisine layık
(Peyami Safa, *Yalnızız*)

Her büyük meselede Konya abîlerinin ve bükümet teşkilâtına mensup gençlerin yardımı istenir.
(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Yaklaşma grubunun ilk ögesi, belirtisiz bir isim tamlamasıdır.

Bir vakitler, dinî bilgilere tam bâkim, ulemadan bir zat...
(Emine Işınsoy)

→ Yaklaşma grubunun ilk ögesi olan “*dinî bilgiler*” bir sıfat tamlamasıdır. Grubun ikinci ögesi olan “*tam bâkim*” de bir sıfat tamlamasıdır.

Yeni camiin kubbe sistemi Sultan Ahmed'e çok yakındır.
(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Yaklaşma grubunun birinci ögesi birleşik isim grubudur. İkinci öge olan “*çok yakın*” sıfat tamlamasıdır.

Bu, derunî anarşisinin akislerini eşyada da görmeğe mabkûm olduğu zamanlara mabsus, zarurî bir perişanlıktı.
(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ Yaklaşma grubunun birinci ögesi bir sıfat tamlamasıdır.

Onları vermemek hayra alâmet değildir.
(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

*Kaç bahar, bülbüle basret, / güle basret yaşadık;
Görmedik kaç yaz ufuklarda yarım bir mebtâb.*
(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

*Gökden inen dört kitâbı günde bin kez okurisan
Erenlere mümkün isen didar irak senden yana*
(Yunus Emre Divanı)

Aynı iki kelimenin tekrarlandığı ve tekrarlanan bu iki kelimeden birincisinin yaklaşma hâlinde, ikincisinin ise yalın hâlde bulunduğu kelime grupları yaklaşma grubu değil tekrar grubu olarak adlandırılır: bire bir, başa baş, kana kan, göze göz, dişe diş, teke tek vb. [bk. 3. Ünite: Tekrar Grupları (Yaklaşma hâli eki - yalın hâl düzeninde kurulan tekrar grupları)].

DİKKAT

Uzaklaşma Grubu

Uzaklaşma hâli eki almış bir isimle onu takip eden bir isim veya sıfatın bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Grubu oluşturan öğelerden biri veya ikisi kelime grubu olabilir. Grubun vurgusu, en sondaki öge üzerindedir.

<u>isim</u>	<u>isim / sıfat</u>
(uzaklaşma hâlinde)	(yalın hâlde)
<i>yan + dan</i>	<i>çarklı</i>
<i>el + den</i>	<i>düşme</i>
<i>kıl + dan</i>	<i>ince</i>
<i>kılıç + tan</i>	<i>keskin</i>
<i>kar + dan</i>	<i>adam</i>
<i>evler + den</i>	<i>uzak</i>

Cevaptan müstağni bir sual.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

Samim'den daba trajik / en ablaklı adamdan daba zararlı

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→ Birinci uzaklaşma grubunun ikinci ögesi bir sıfat tamlamasıdır. İkinci uzaklaşma grubunun iki ögesi de sıfat tamlamasıdır.

Cetlerimizden iki kişi vatan haritasını benimsemişlerdir.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Uzaklaşma grubunun birinci ögesi, tamlayanı düşmüş bir iyelik grubu; ikinci ögesi ise bir sıfat tamlamasıdır.

Müfreze başkanına bile yükseklerden atar pozda, kendinden emin, rahat.

(Emine İşinsu)

Başımda çiçeklerden bir taç...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

Gurbet ademden kara, hasret ölümden acı,
Ne zaman tükenecek bu yollar arabacı?

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Senden gizli hiçbir şeyim yok.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Altundan yemiş kılalar ağaca
Gümişden kuşlar kona uçdan uca

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Ne kıssa kim sekerden dabı şîrîn
Yüzi mâb-i münevver zülfi Pervîn

(Mehmed, *İşknâme*)

İki ciban toptolu bâg u bustân olurısa
Senün kokundan eyü gül bustân içinde bitmeye

(Yunus Emre Divanı)

Velî Cumbûr Şâb'un bir kızı var
Güneşden alnı ve aydan yüzi var

(Mehmed, *İşknâme*)

Aynı ya da zıt anlamlı iki kelimenin tekrarlandığı ve bu tekrarlanan iki kelimedenden birincisinin uzaklaşma hâlinde, ikincisinin ise yaklaşma hâlinde bulunduğu kelime grupları uzaklaşma grubu değil tekrar grubu olarak adlandırılır: *baştan başa, baştan sona, baştan ayağa, birdenbire, doğrudan doğruya, tepeden tırnağa, içten içe, gönülden gönütle, elden ele, günden güne, yıldan yıla, büyükten küçüğe, küçükten büyüğe, dilden dile, kulaktan kulağa* vb. [bk. 3. Ünite: Tekrar Grupları (Uzaklaşma hâli eki - yaklaşma hâli eki düzeninde kurulan tekrar grupları)].

DİKKAT

“*Bundan dolayı, milattan önce, milattan sonra, yıllardan beri, ondan ötürü*” gibi ilk ögesi uzaklaşma hâlinde bir kelime, ikinci ögesi ise bir çekim edatı olan kelime grupları uzaklaşma grubu değil edat grubu olarak adlandırılır (bk. 5. Ünite, 2. Bölüm: Edat Grubu).

DİKKAT

Yükleme Grubu

Yükleme hâli eki almış bir isimle onu takip eden başka bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Grubu oluşturan öğelerden biri veya ikisi kelime grubu olabilir. Grubun vurgusu, en sondaki öge üzerindedir.

<u>isim</u>	<u>isim</u>
(yükleme hâlinde)	(yalın hâlde)
<i>toplantı + ı</i>	<i>teşrif</i>
<i>kurultay + ı</i>	<i>tertip</i>
<i>vatan + ı</i>	<i>müdafa</i>
<i>kitab + ı</i>	<i>tenkit</i>

Uçsuz bucaksız duygularından ve sevgisini itiraflarından başka suçu yoktu.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

Böyle safbalar olmadığını bir ispat mecburiyetinde isem...

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

→ Yükleme grubunun birinci ögesi isim tamlaması, ikinci ögesi ise bir sıfat tamlamasıdır.

Seni istikbal için önce gelmek cibana...

Tek seni bayâl için süzerek batan günü...

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Vasita Grubu

Vasita hâli eki almış bir isimle onu takip eden bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Grubu oluşturan öğelerden biri veya ikisi kelime grubu olabilir. Grubun vurgusu, en sondaki öge üzerindedir.

<u>isim</u>	<u>isim</u>
(vasita hâlinde)	
<i>insanlar + la</i>	<i>dolu</i>
<i>konuy + la</i>	<i>ilgili</i>
<i>düşmanları + la</i>	<i>barışık</i>
<i>taş + la</i>	<i>kaplı</i>

Kalede ve onun eteğine serpilmiş mahallelerde Türk velileri Roma ve Bizans taşlarıyla sarmaş dolaş yatarlar.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Vasita grubunun ilk ögesi bir belirtisiz isim tamlaması, ikinci ögesi ise bir tekrar grubudur.

Akort esnasında çıkan en basit saz sesi büyük bir mânâ ile yüklü görünüyordu.
(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→ Vasita grubunun ilk ögesi, bir sıfat tamlamasıdır.

Babası ile birlikte iki yanı yediveren güllerle kaplı avludan geçecekler.
(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

→ Vasita grubunun ilk ögesi, bir sıfat tamlamasıdır.

Seni benim bilmekle mümkün bir hayatım var yavrum.
(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

→ Vasita grubunun ilk ögesi, bir isim-fiil grubudur.

İlgi Grubu

İlgi hâli eki almış bir isimle onu takip eden başka bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. İyelik grubu ve belirtili isim tamlamalarının tamlanan ögesindeki iyelik ekinin düşmesiyle ortaya çıkmış bir kelime grubudur. Grubu oluşturan ögelerden biri veya ikisi kelime grubu olabilir. Grubun vurgusu en son-daki öge üzerindedir.

<u>isim</u>	<u>isim</u>
(ilgi hâlinde)	(yalın hâlde ve iyelik eki düşmüş)
<i>biz + im</i>	<i>kız</i>
<i>sen + in</i>	<i>oğlan</i>
<i>Ali Baba + nın</i>	<i>çiftlik</i>
<i>Ahmetler + in</i>	<i>tarla</i>

Onlar bizim mahallede oturuyorlar.

(Arif Nihat Asya, *Sevgi Mektupları*)

*Yaşaran gözlerimde artık her şey değişti,
Bizim garip Şeyhoğlu buradan geçmemişti...*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ İlgi grubunun ikinci ögesi, bir sıfat tamlamasıdır.

*Döndü Ya'kûb söyledi eytdi cânım
Sakla düşün sözi işit benüm*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

Eşitlik Grubu

Eşitlik eki almış bir isimle onu takip eden bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Grubu oluşturan ögelerden biri veya ikisi kelime grubu olabilir. Grubun vurgusu, en sondaki öge üzerindedir.

<u>isim</u>	<u>isim</u>
(eşitlik ekli)	
<i>sayı + ca</i>	<i>kalabalık</i>
<i>zekâ + ca</i>	<i>üstün</i>
<i>adet + çe</i>	<i>az</i>
<i>âdet + çe</i>	<i>yabani</i>

Hakikatte Selçuk mimarisi çok defa dince yasağ olan beykelin peşinde gibidir.
(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

Aşağıdaki örneklerde geçen kısaltma gruplarını inceleyiniz:

**O zaman anladım ki hükûmet kapalıdır,
Bizim iş kaldı dedim...**

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

Ayetlerde şükürle ilgili pek de çok söz var.

(Emine Işınso)

Her kemâlât ile kâmil şâh idi

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

Tanrınınun adını zâkirdi müdâm

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

**Vezi anun elliden çoğ idi
Ki illerde biri bigi yoğ idi**

(Hoca Mesud, *Sühbeyl ü Nevbabâr*)

Nûrdan gölgeyi göz kanda göre

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

**Bugur dahı bir arzu kıluram
Ki derdüme derman anı bilürem**

(Hoca Mesud, *Sühbeyl ü Nevbabâr*)

Sana lâyık bir amel hiç bizde yok

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

**Perî-peyker ü şîve vü nâzlu
Bilür kim ola kubbede yazılı**

(Hoca Mesud, *Sühbeyl ü Nevbabâr*)

**Yaradıldı Mustafâ yüzi gül / gönli safâ
Ol kıldı bize vefâ andandur ihsan bana**

(Yunus Emre Divanı)

Ol sözi şîrîn ü ol cismi arı

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

KISALTMA GRUPLARININ İŞLEVLERİ

Kısaltma gruplarının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Diğer Kelime Gruplarında Kullanılışları Bakımından Kısaltma Grupları

Kısaltma grupları başka kelime grupları içerisinde görev alabilir:

Dabı yiğrek ola Hakk'a kurbeti

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Yaklaşma grubu, tamlayanı düşmüş iyelik grubunun tamlanan ögesidir.

*Velî Cumbûr Şâb'un bir kızı var
Güneşden alını ve aydan yüzi var*

(Mehmed, *Işknâme*)

→ Uzaklaşma grubu, tamlayanı düşmüş iyelik grubunun tamlanan ögesidir.

Cama takılı bâkimiyet...

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→ Yaklaşma grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

Cevaptan müstağni bir sual...

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ Uzaklaşma grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

Kanatları yoluk bir ördek...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

→ İsnat grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

Dulayşe Bacı, evimizden biri gibidir.

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

→ Uzaklaşma grubu, edat grubunun isim ögesidir.

Samim'den daba trajik mabluk...

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→ Uzaklaşma grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

... fırsatlarla, imkânlarla dolu gelecek...

(Mustafa Kutlu, *Bu Böyledir*)

→ Vasita grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

... bir kanepede üstünde yığılı notalar...

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ Bulunma grubu, sıfat tamlamasının sıfat ögesidir.

Hakk'a lâıyk işlemek yeğdür işi

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Yaklaşma grubu, isim-fiil grubunun zarf ögesidir.

*Kuru sevdâdur içi tolu gavgâ
Hemîşe başı boş ider bu sevdâ*

(Mehmed, *Işknâme*)

→ İsnat grubu, birleşik fiilin isim ögesidir.

*Herbiri elinde bir nûrdan tabak
Kim yaratmış sun'ı birle anı Hak*

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Uzaklaşma grubu, sıfat tamlamasının isim ögesidir.

Azîmet kıldı deyre ol yüzi gül

(Mehmed, *Işknâme*)

→ İsnat grubu, sıfat tamlamasının isim ögesidir.

Cümlede Kullanılışları Bakımından Kısaltma Grupları

Kısaltma Gruplarının Özne Olarak Görev Yapması

*Yaşaran gözlerimde artık her şey değişti,
Bizim garip Şeyboğlu buradan geçmemişti...*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ İlgı grubu özne görevindedir.

Bunca varlığa sebep hem ol imiş

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Yaklaşma grubu özne görevindedir.

Gümişden kuşlar kona uçdan uca

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

→ Uzaklaşma grubu özne görevindedir.

Kısaltma Gruplarının Nesne Olarak Görev Yapması

Nûrdan gölgeyi göz kande göre

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Uzaklaşma grubu nesne görevindedir.

Döndü Ya'kûb söyledi eytdi cânım

Sakla düşün sözi işit benüm

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

→ İlgı grubu nesne görevindedir.

Kısaltma Gruplarının Zarf Tümleci Olarak Görev Yapması

Aktüelin yere serici hâkimiyeti altında zekâ, her anı bir ağaca benzeyen ibsanların ormanında yolunu kaybetmiş, toptan kavrayışlara imkân veren, külli mefhumları yerinde kullanmaktan âciz, batta en küçük sezîş kabiliyetinden de mahrum, sabit bir fikrin peşinde sürükleniyor.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→ Uzaklaşma grubu zarf tümleci görevindedir.

Kalede ve onun eteğine serpilmiş maballelerde Türk velileri Roma ve Bizans taşlarıyla sarmaş dolaş yatarlar.

(Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*)

→ Vasıta grubu zarf tümleci görevindedir.

*Kaç bahar, bülbüle hasret, güle hasret yaşadık;
Görmedik kaç yaz ufuklarda yarım bir mehtâb.*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ Yaklaşma grubu zarf tümleci görevindedir.

Hakk'a lâyük kılmaduk a'mâlümüz

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Yaklaşma grubu zarf tümleci görevindedir.

Günde beş kez urulısar neveti

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Bulunma grubu zarf tümleci görevindedir.

*Açup yüzünü gördi buldı murâd
Ol aya muvâfık Sübeyl urdı ad*

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

→ Yaklaşma grubu zarf tümleci görevindedir.

*Canlı bir yüz bana yaklaştı, mehâbetle dolu;
Kim bu? Nerden bu geliş? Hangi yolun yolcusu bu?..*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ Vasita grubu zarf tümleci görevindedir.

Kısaltma Gruplarının Yüklem İsmi Olarak Görev Yapması

En ahlaklı adamdan daha zararsızım.

(Peyami Safa, *Yalnızız*)

→ Uzaklaşma grubu yüklem ismi görevindedir.

Musiki onlar için güzel bir pozisyondan ibarettir.

(Peyami Safa, *Fatih-Harbiye*)

→ Uzaklaşma grubu yüklem ismi görevindedir.

*Gurbet ademden kara, hasret ölümden acı,
Ne zaman tükenecek bu yollar arabacı?*

(Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*)

→ Uzaklaşma grubu yüklem ismi görevindedir.

Kibr ü isyândan müberrâydı özi

(Süleyman Çelebi, *Mevlid*)

→ Uzaklaşma grubu yüklem ismi görevindedir.

Vezîri anun elliden çoğidi

(Hoca Mesud, *Sübeyl ü Nevbabâr*)

→ Uzaklaşma grubu yüklem ismi görevindedir.

*Dahı bir adı anun Rahmân'durur
Bağışlar kullarına Gufrân'durur*

(Şeyyad Hamza, *Yûsuf u Züleyhâ*)

→ Yaklaşma grubu yüklem ismi görevindedir.

*Dost yüzini gördi gözüm erenlere toprak yüzüm
Söz anlayana bu sözüm gerek şekeristân ola*

(Yûnus Emre Divanı)

→ Yaklaşma grubu yüklem ismi görevindedir.

Özet

Birleşik fiillerin yapı özelliklerini açıklamak

Birleşik fiil, isim veya fiil cinsinden bir kelimenin bir yardımcı fiil ile bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Grupta iki öge vardır: İsim veya fiil ögeleri ve yardımcı fiil. İsim ögesi ile yardımcı fiil eksiz bir araya gelirken fiil ögesi ile yardımcı fiillerin birleşmelerinde araya zarf-fiil ekleri getirilir. Birleşik fiillerde grubun anlamı, isim veya ana fiilin üzerindedir. Yardımcı fiil, ya kendisinden önce gelen isme fiil işlevini kazandırır ya da yine kendisinden önce gelen ana fiilin anlamına yeterlilik, süreklilik, çabukluk, kolaylık, deneme ve yaklaşma fonksiyonu yükler.

Birleşik fiillerde grubu oluşturan ögeler; asıl anlamlarından az veya çok farklı, yeni bir anlam ifade etmek üzere bir araya gelir. İster bir isim ile fiil ögesinden isterse bir fiille başka bir fiilin birleşmesinden meydana gelmiş olsun birleşik fiillerde de bir anlamca kaynaşma söz konusudur ve bunlar tek bir kavramı karşılar. Hareket ve oluş ifade eden kavramları karşılamak için nasıl basit ve türemiş fiillerden yararlanıyorsak, birleşik fiillerden de aynı şekilde yararlanırız. Basit ve türemiş fiillerle birleşik fiiller arasında ifade ve anlatım bakımından fark yoktur. Fark, sadece yapıları bakımındandır.

Birleşik fiiller de birleşik isimler gibi kelime gruplarından olduklarından belli kalıplar hâlinde bulunur. İsim ve fiil ögeleri ile kullanılan yardımcı fiiller birbirlerinden farklıdır.

İsim + Yardımcı Fiil Kalıbında Kurulan Birleşik Fiiller: Bu kalıpta kurulmuş birleşik fiillerde bir isim ögesi ile “et-, eyle-, yap-, kıl-, ol-, bulun-” yardımcı fiilleri bir araya gelir. Bu yardımcı fiillerden “et-, eyle-, yap-, kıl-” geçişli fiiller yaparken, “ol- ve bulun-” geçişsiz fiiller meydana getirir. İsim ögesi tek bir isim olabileceği gibi bir sıfat-fiil de olabilir. İsim ögesi Türkçe veya yabancı kökenli bir kelime olabilir:

yardım et-, uzun et-, deli ol-, kul ol-, göç eyle- birleşik fiillerinin isim ögeleri; Türkçe kökenlidir ve ayrı yazılır. İsim ögesi yabancı kökenli bir kelime olan birleşik fiillerden hece yapıları Türkçenin hece yapısına uyanlar ayrı yazılır. Sonlarında Türkçede kullanılmayan çift ünsüz bulunup da bunlar arasında bir ünlü türeyerek hece yapısı

değişmiş olan yabancı kelimeler, ünlü ile başlayan “et-, eyle-, ol-” yardımcı fiilleriyle birleştiklerinde asıllarına döner ve bu yapıdaki birleşik fiiller bitişik yazılır. Tek heceli yabancı kelimelerden sonra, çift ünsüzlü olan ve Türkçede kullanılırken ünsüzlerden birini düşüren bu yapıdaki kelimeler, “et-, eyle-, ol-” fiilleriyle birleştiğinde düşen ünsüz yeniden ortaya çıkar ve yardımcı fiille bitişik yazılır.

“İsim + yardımcı fiil” kalıbında kurulan birleşik fiillerden bazıları “et-, eyle-, yap-, kıl-, ol-, bulun-” yardımcı fiillerinin dışındaki bazı fiillerle kurulabilir. “İsim + yardımcı fiil” kuruluşundaki bu birleşik fiilleri oluşturan fiil ögesi ise aslen ana fiil olduğu hâlde bazen yardımcı fiil işlevinde kullanılan bir fiil olmaktadır. Bunlara “geçici yardımcı fiiller” adını verebiliriz.

Bu şekilde geçici yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin bir kısmında anlamca kaynaşma da meydana gelebilir. Ancak sonuçta bu şekilde kurulan birleşik fiiller de “isim + yardımcı fiille kurulan birleşik fiil” kalıbında kabul edilmelidir.

Fiil + Zarf-Fiil Eki + Tasvir Fiili (Yardımcı Fiil)

Kalıbında Kurulan Birleşik Fiiller: Bir fiil ile “bil-, ver-, yaz-, dur-, gel-, git-, kal-, koy-, gör-” yardımcı / tasvir fiillerinden birinin -A, -I veya -Ip zarf-fiil eklerinin yardımıyla birleşmesi sonucu ortaya çıkan yapılar da birleşik fiil grubunu oluşturur. Bu birleşimde yardımcı fiiller; ana fiilin anlattığı kılış ve oluşu tasvir eden ve onun nasıl, ne şekilde olduğunu veya yapıldığını belirten fiillerdir. Bu fiiller, aslında esas fiil oldukları hâlde anlam kaymasına uğrayarak hem sözlük anlamından ayrı bir anlam kazanmış hem de esas fiile ayrı bir anlam inceliği katan yardımcı fiil durumuna geçmişlerdir. Bu tasvir fiillerinden “bil-” yeterlilik; “ver-” tezlik; “yaz-” yaklaşma; “dur-, koy-, git-, kal-, gör- ve gel-” fiilleri ise süreklilik bildirir. -Ip zarf-fiil ekiyle birleşik fiil oluşturan fiillere ise “yarı tasvir fiilleri” denir. Birleşik fiillerin fiil ögesi başka bir birleşik fiil olabilir. Bu yapıdaki birleşik fiillerden -a/-e, -ı/-i, -u/-ü zarf-fiil eki ile kurulanları bitişik yazılırken -ıp/-ip, -up/-üp zarf-fiil ekiyle kurulanları ayrı yazılır.

Tasvir fiilleri ile esas fiillerin arasına gelen zarf-fiil ekleri şu şekilde gösterilebilir:

Yeterlilik fiillerinden önce: -a/-e → *koşabil-, yazabil-, gelebil-, dönebil-* vb.

Süreklilik fiillerinden önce: -a/-e → *gidedur-, şaşakal-, sevinedur-, süregel-* vb.

Tezlik fiillerinden önce: -ı/-i, -u/-ü → *geliver-, yazıver-, koşuver-, örtüver-* vb.

Yaklaşma fiillerinden önce: -a/-e → *öleyaz-, düşeyaz-, boğulayaz-, yamayaz-* vb.

Yarı tasvir fiillerinden önce -ıp/-ip, -up/-üp zarf-fiil ekleri getirilir: *çekip git-* vb.

Birleşik fiillerin ilk ögesi bir kelime grubu olabilir. Birleşik fiillerin ögeleri birbirleriyle yer değiştirebilir, bazen araya başka kelimeler de girebilir.

Birleşik fiillerin işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Birleşik fiiller, başka bir kelime grubunun ögesi olabilir.

Birleşik fiiller, bazı kelime gruplarının bir parçası olarak cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tümleci görevinde kullanılabilirler gibi fiil çekim eki alarak müstakil bir öge de olabilir. Ancak tek başlarına genellikle yüklem olarak görev yapar.

Kısaltma gruplarının yapı özelliklerini açıklamak

İyelik ekli veya hâl ekli bir isimle başka bir isim veya sıfat ögesinin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grupları kısaltma grubu üst başlığında ele alınmaktadır. Kısaltma grupları; kelime gruplarının ve cümlelerin kısaltması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kışkılaşmış gruplardır.

Bu gruplar genel olarak isim-fiil, sıfat-fiil veya zarf-fiil gruplarından kısalmıştır. Bunların devamında yazılmamış, düşmüş bir “olan, eden, olmak, etmek, olarak” veya “ederek” kelimesi vardır.

Burada çekim eki almış isim; “belirten” göreviyle kendinden sonra gelen bir sıfatı, bazen da bir isimi belirtmektedir. Bu belirtmede de iki isim söz içinde kalıplaşmayla uğrayarak birleşik kelimeler oluşturmaktadır. Bu birleşikler sıfat veya zarf olarak kullanılır ve daima ayrı yazılır. Vurgu ikinci öge üzerindedir.

Kısaltma grupları şunlardır:

İsnat Grubu: Ters çevrilmiş sıfat tamlaması görünümündedir. İsnat grubunu oluşturan kelimelerden birincisi genellikle iyelik eki almış durum-

dadır; ancak bazen yalın hâlde de bulunabilir. İkinci kelime ise daha çok sıfat, bazen isimdir.

Bulunma Grubu: Bulunma hâli eki almış bir isimle onu takip eden bir isim veya sıfatın bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Yaklaşma Grubu: Yaklaşma hâli eki almış bir isimle onu takip eden bir isim veya sıfatın bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Uzaklaşma Grubu: Uzaklaşma hâli eki almış bir isimle onu takip eden bir isim veya sıfatın bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Yükleme Grubu: Yüklem hâli eki almış bir isimle onu takip eden başka bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Vasıta Grubu: Vasıta hâli eki almış bir isimle onu takip eden bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

İlgi Grubu: İlgi hâli eki almış bir isimle onu takip eden (iyelik eki düşmüş) başka bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Eşitlik Grubu: Eşitlik eki almış bir isimle onu takip eden bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur.

Kısaltma gruplarının işlevlerini kavrayarak metinlerdeki örneklerini çözümlemek

Kısaltma grupları, başka kelime grupları içerisinde görev alabilir.

Kısaltma grupları, cümlede farklı görevlerde kullanılabilir.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi bir isnat grubudur?
  - a. aç gözlü
  - b. hakkı takip
  - c. gözü aç
  - d. içine kapanık
  - e. deve de kulak
2. Aşağıdakilerden hangisi bir bulunma grubudur?
  - a. baştan başa
  - b. yükte hafif
  - c. gözden uzak
  - d. ağız açık
  - e. başa bela
3. Aşağıdakilerden hangisi bir uzaklaşma grubudur?
  - a. evlerden ırak
  - b. birden bire
  - c. bundan dolayı
  - d. gözü pek
  - e. baş başa
4. Aşağıdakilerden hangisi bir yaklaşma grubudur?
  - a. başa baş
  - b. siyasi konulara hâkim
  - c. dişe diş
  - d. baş başa
  - e. belli başlı
5. Aşağıdakilerden hangisi bir vasıta grubudur?
  - a. yaşlı gözlerle
  - b. el arabası ile
  - c. konuyla ilgili
  - d. Leylâ ile Mecnun
  - e. elden ele
6. "İsim + yardımcı fiil" kalıbındaki birleşik fiillerde isim ögesinde bazı ses olayları meydana gelebilir. Buna göre aşağıdakilerin hangisinde diğerlerinden farklı bir ses olayı gerçekleşmiştir?
  - a. hallolmak
  - b. kaybolmak
  - c. kahretmek
  - d. devreylemek
  - e. bahsetmek
7. "İsim + yardımcı fiil" kalıbındaki birleşik fiillerde isim ögesi bir kelime grubu olabilir. Aşağıdakilerin hangisinde buna aykırı bir örnek vardır?
  - a. alt üst olmak
  - b. bomboş kalmak
  - c. baş göz etmek
  - d. tertip olunmak
  - e. tertemiz olmak
8. Aşağıdaki birleşik fiillerden hangisi yapı bakımından diğerlerinden farklıdır?
  - a. koşadurmak
  - b. gidebilmek
  - c. söyleyivermek
  - d. sabretmek
  - e. düşeyazmak
9. "İsim + geçici yardımcı fiil" kalıbındaki birleşik fiillerde zamanla anlamca kaynaşma/deyimleşme olabilir. Aşağıdakilerden hangisinde buna aykırı bir örnek vardır?
  - a. cevap vermek
  - b. kafa atmak
  - c. gözü tutmak
  - d. başını ezmek
  - e. gözden düşmek
10. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde birleşik fiil, yüklem olarak görev **yapmamaktadır**?
  - a. Bir Elif'e bir Ahmet Hamdi'ye bakıp duruyordu.
  - b. Bu anlayışın son demlerini yaşadığını bu ifadelerde görebiliriz.
  - c. Finallere bir gün kalana kadar ders notlarını edinmeye alışkanlığını terk edebilen var mı acaba?
  - d. Memet Fuat da bu eseri çok tenkit etmişti.
  - e. O, kişiliğinde hem doğuyu hem batıyı temsil ediyordu.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız farklıysa “İsnat Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
2. b Yanıtınız farklıysa “Bulunma Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
3. a Yanıtınız farklıysa “Uzaklaşma Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
4. b Yanıtınız farklıysa “Yaklaşma Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
5. c Yanıtınız farklıysa “Vasita Grubunun Yapısı” bölümünü tekrar inceleyin.
6. a Yanıtınız farklıysa “Birleşik Fiilin Yapısı / İsim + Yardımcı Fiil Kalıbındaki Birleşik Fiiller” bölümünü tekrar inceleyin.
7. d Yanıtınız farklıysa “Birleşik Fiilin Yapısı / İsim + Yardımcı Fiil Kalıbındaki Birleşik Fiiller” bölümünü tekrar inceleyin.
8. d Yanıtınız farklıysa “Birleşik Fiilin Yapısı / Fiil + Zarf-Fiil Eki + Tasvir Fiili Kalıbındaki Birleşik Fiiller” bölümünü tekrar inceleyin.
9. a Yanıtınız farklıysa “Birleşik Fiilin Yapısı / İsim + Yardımcı Fiil Kalıbındaki Birleşik Fiiller” bölümünü tekrar inceleyin.
10. c Yanıtınız farklıysa “Cümlede Kullanılışları Bakımından Birleşik Fiiller” bölümünü tekrar inceleyin.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Ya'kûb işitdi anı âh eyledi

Turdi yirinden işit kim n'eyledi

Bir pantolona bir bana bakıp duruyordu.

Dedi n'oldı eyâ Bânû-yı a'zam

Ki âhundan yanayazdı bu âlem

Sıra Sizde 2

O zaman anladım ki hükûmet kapalıdır,

Bizim iş kaldı dedim... (İlgi grubu)

Ayetlerde şükürle ilgili pek de çok söz var. (Vasita grubu)

Her kemâlât ile kâmil şâh idi (Vasita grubu)

Tanrının adını zâkirdi müdâm (Yükleme grubu)

Vezi anun elliden çoğ idi

Ki illerde biri bigi yoğ idi (Uzaklaşma grubu)

Nûrdan gölgeyi göz kanda göre (Uzaklaşma grubu)

Bugur dahı bir arzu kıluram

Ki derdüme derman anı bilürem (Yaklaşma grubu)

Sana lâyık bir amel hiç bizde yok (Yaklaşma grubu)

Perî-peyker ü şîve vü nâzlu

Bilür kim ola kubbede yazılı (Bulunma grubu)

Yaradıldı Mustafâ yüzi gül / gönli safâ

Ol kıldı bize vefâ andandur ihsan bana (İsnat grubu)

Ol sözi şîrîn ü ol cismi anı (İsnat grubu)

Yararlanılan ve Önerilen Kaynaklar

- Açıkgöz, H.-Yelten, M. (2005). *Kelime Grupları*, İstanbul.
- Aksoy, F. (2006). *Beş Şebir'in Söz Dizimi ve Bunun Dil Bilgisi Öğretiminde Kullanılmasına İlişkin Bazı Teklifler*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Altuner, S. (2008). *Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necât Adlı Eseri Üzerine Bir Söz Dizimi İncelemesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Doğan, E. (2001). *Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Grupları ve Kullanılışları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Ergin, M. (1992). *Türk Dil Bilgisi*, 19. bs., İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ercan, M. (2004). *Faruk Nafiz Çamlıbel'in Han Duvarları Adlı Eseri Üzerinde Söz Dizimsel Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Güzel, F. (2007). *Peyami Safa'nın Yalnız Romanında Söz Dizimi*, Elazığ: Fırat Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2008). *Türkçede Söz Dizimi*, 13. bs., Ankara.
- Karakurt, A. (2007). *Emine İşımsu'nun Romanlarında Sözdizimi*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Li, S. (2005). *Peyami Safa'nın Fatih-Harbiye Romanı'nın Sentaksı Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Özkan, M. A. (2003). *Mustafa Kutlu'nun Bu Böyledir Hikaye Kitabı Üzerine Söz Dizimi İncelemesi*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Özkan, M. - Tören, H. - Esin, O. (2006). *Yüksek Öğretimde Türk Dili, Yazılı ve Sözlü Anlatım*, 2. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M.-Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 2. bs., İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Özkan, M. (1996). "Yapılış, Yazılış ve Kullanılışları Bakımından Birleşik Kelimeler", *İlmî Araştırmalar* 2, İstanbul: s. 95-110.
- Sabırlı, N. (2010). *Arif Nihat Asya'nın Sevgi Mektupları'nın Kelime Grupları Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.